

ERRIA

ERALDAKETARAKO ALDIZKARI POLITIKOA

10.
zenbakia
2022ko abendua
erria.eus

ERRIA 10. zenbakia

Azaleko ilustrazioa:
Oier Zuñiga

Argitaratzailea:
Iratzar Fundazioa

Erredakzioa:
Andoni Olariaga
Gotzon Elizburu
Itziar Amunategi
Oier Narbaiza
Maialen Arteaga

Argazkiak:
Foku

Diseinua eta maketazioa:
Grafik

Itzulpenak:
Frantsesa: **Amaiur Renteria**

Ilustrazioak:
Oier Zuñiga

Egoitza:
Zuatzu enpresa parkea,
Easo eraikina 4, behea.
20018 Donostia
tlfnoa: 943 265982

www.eria.eus
eria@eria.eus

twitter: **@eria_eus**
facebook: **www.facebook.com/eria.aldizkaria**
Telegram: **ERRiA**

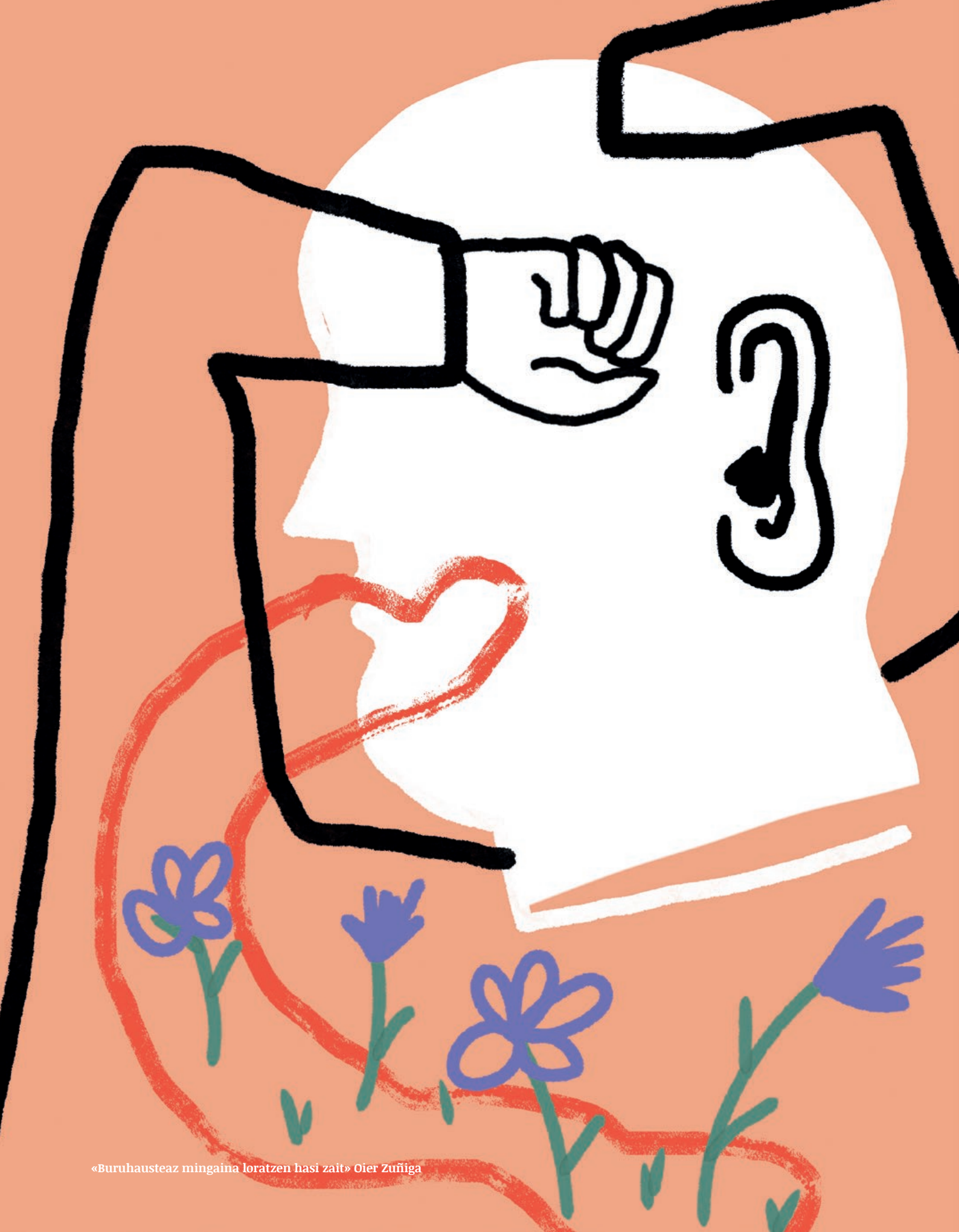
Erria aldizkaria Iratzar Fundazioarena
eta Sorturena da.

Lege gordailua:
SS-0033-2018

Jabego lizentzia:
CC BY-SA

“Zaila da beste mundu posible bat imajinatzea. Baina gauza bat da zaila izatea eta bestea aldez aurretik galdutzat ematea. Indar eraldatzaileek ezin dute aukera gisa ere kontenplatu.”

Eraitz Saez de Egilaz eta Lur Albizu

- 06 EDITORIALA
- 08 TXIO-TXIOKA 2022
- 12 ERRIAK EZ DU BARKATUKO

ERALDAKETA EKOSOZIALAREN ELEFANTEA. NONDIK EGIN?

- 18 **ERREPORTAJEA** Política para la transición ecológica
Gotzon Elizburu Beristain
- 26 **ERREPORTAJEA** Trantsizio ekologikorako baliabide
ekonomikoak. Nondik eta nola? Helena Franco Ibarzabal
- 34 **ERREPORTAJEA** L'eau, n'oubliez pas
- 46 **ELKARRIZKETA** "Jendeari konplexutasuna sartzen diozunean
ilusio bat kentzen diozu: gure bizitza kontrolatu dezakegula"
Edu Apodaka Ostaiakoetxea

EUSKARAREN SOINU BERRIAK

- 58 **ELKARRIZKETA** "Askotan esan izan dugu euskara politikatik
kanpo eduki behar dela. Baina justu zerbait behar baldin bada
politika da, letra larritz" Idurre Eskisabel
- 66 **SINADURA** Belaunaldi gazte batek euskarari Unai Irigarai Oses
- 68 **SINADURA** Nafarroako aldaketa euskarara iristeko unea Urko Aierbe
- 72 **SINADURA** Viva el euskera, de Cortes a Bera Iraia de la Torre Landera
- 76 **ERREPORTAJEA** Ertz askotako egoera, egonkortasunetik
hazkundera eragiteko erronkari begira Olatz Altuna eta Asier Basurto
- 82 **INFOGRAFIA** Euskararen kale-erabileraren erradiografiak
- 84 **ERREPORTAJEA** Inteligentzia artifiziala: euskarak bere tokia
behar du Xabier Arregi

ZAPALKUNTZAK GURUTZATZEN DIREN LEKUA

- 92 **SINADURA** Batu gaitezen batzen gaituen horretan
Kizkitza Gil de San Vicente Gurrutxaga
- 98 **SINADURA** Zapalkuntzak gurutzatzen diren lekuan
Naia Torrealldai Manduliz
- 100 Interseksionalitatea. 10 ideia argigarriak [María Rodó]
- 102 **ELKARRIZKETA** "El ecofeminismo permite construir 'alianzas
rebeldes' conjuntamente" Mirene Begiristain Zubillaga

ZER DA PROZESU KONSTITUZIOGILE BAT?

- 110 **ARTIKULUA** Gizarte baten/k arauak idaztea
Andoni Olariaga Azkarate

- 126 APORIA
- 128 KOMIKIA
- 132 Geranioak lehortzean [III]
- 134 GOMENDIOAK

Bide urratzaile izateko gara

Ametse egiteari uko egitea da azkena. Input negatiboak soilik jasotzera ohitzen ari gara gorreria soziala areagotuz. Berri txarrak soilik entzuteko hobe albistegirik ez ikustea. Kontrara, alaitasun eta poztasun abstraktu baten performance etengabea bizi garela dirudi. Bizi zaitez pozik, ez kezkatu, ez kexatu, dena ongi doa.

Hamarkada erabakiorrean sartuta gaude, ordea. Zibilizazio gisa zein herri gisa aurretik ditugun erronkak gelako elefantearen tamainakoak dira. Eskubide guztiak guztiontzat printzipio gidari izanda, eskubideen paleta zabaltzeko gai izango ote garen edo kontrara, erregresio latz baten eta, beraz, ezberdintasun sozialen eta segregazioen areagotzearen bidez aterako ote garen gelatik, hori da galdera nagusia. Eskubideetan aurrera egin, ala atzera bueltatu.

Erriaren 10. zenbaki honetan lau ardatzetan sakondu nahi izan dugu. Euskararen biziberritze eta berreskurapen prozesuan aurrera egiten dugun edo atzeraka goazen dago jokoan hurrengo hamarkadatan. Zaintzari dagokionez, mugimendu feministak azken olatuan bildu duen indar hegemonikoa lorpen material bilakatzeko gai izango ote garen edo ez dago jokoan. Zerbitzu publiko sendo eta unibertsalen neurrien ekarpena onuragarria eta historikoa litzateke zalantzarik gabe, zaintza sistema publiko komunitarioa eraikitzen hastearekin batera. Krisi ekologikoak goitik behera zeharkatzen du zibilizazioaren eta gure herriaren biziraupena. Trantsizioa martxan dago, norabidea borrokatu behar da, gehiengoan mesederako izan dadin eta ez gutxi batzuk aberasten jarraitzeko negozioa, horren ondorioz arrakala soziala areagotuz. Horrez gain, Euskal Herrian maiz aldarrikatutako prozesu konstituziogileen ezaugarriak aztertu ditugu, egungo esperientziak irakurritz, gure eskalan aurrera begira nola pentsatu asmatzeko.

Zereginen zerrenda luzea da baina hauei ere erantzun behar diegu herri gisa. Eta aldiz, behar besteko tresneriarik gabe ekin behar diegu borroka horiei. Askapen prozesuak jauzi bat eman behar du XXI. mendean ditugun erronkei sendotasunez aurre egingo badie. Borroka horiek jauzi horretarako palanka bilakatu behar ditugu, horietan ematen dugun jauzi kualitatibo bakoitzak independentziarako posizio hobean kokatuko baikaitu Estatu egiturak sendotuz. Eta guzti hori herriarekin batera egin behar dugu, beti bezala.

Input negatiboen garaiotan, borroka horietan guztietan zume berriak sumatzen hasiak gara. Eta ez kontraesan edo eztabaida gutxirekin. Indibidualismoaren korrontearen kontra, askapen mugimenduaren zeregina ez baita haizeak nondik emango bidea egitea. Bidea urratzea da gure misioa. Nekezagoa maizetan, noski. Baina ezinbestekoa, beti.

Itxura eta forma berrituta

Ohartzerako 10. zenbakira iritsi gara. Zenbaki borobilek ematen duten abagunea baliatu dugu berrikuntza batzuk egiteko. Aldizkariaren indargune nagusia dosierra izan dela jakinik, formatu hori indartzeko apustua egin dugu, gaiei sakontasun handiagoa emateko asmoz. Bestetik, irakurgarritasuna indartzeko helburuarekin, testuak sintetikoagoak dira. Horrez gain, eraldaketa prozesua biribiltzeko atal berriak sortu ditugu, irakurtaldian deskonprensiarako eta pentsatzeko tarte eman. Espero dugu zuen gustukoa izatea.

Nuestra misión es abrir caminos

Renunciar a soñar es lo último. Nos estamos acostumbrando a recibir únicamente inputs negativos, lo cual aumenta la sordera social. Para escuchar solamente malas noticias, mejor no ver informativos. Por el contrario, parece que vivimos en la continua performance de una alegría abstracta. Vive alegre, no te preocupes, no te quejes, todo va bien.

Sin embargo, hemos entrado en una década decisiva. Los retos a los que nos enfrentamos como civilización y como pueblo son del tamaño del elefante en la habitación. La pregunta clave es si seremos capaces de ampliar la paleta de los derechos, tomando como guía el principio de todos los derechos para todas las personas, o si, por el contrario, saldremos de la habitación mediante una dura regresión y, por lo tanto, con un aumento de las segregaciones y las desigualdades sociales. Avanzar en derechos, o retroceder.

En este número 10 de la revista Erria hemos querido profundizar en cuatro ejes. En las próximas décadas está en juego si avanzamos o retrocedemos en el proceso de revitalización y recuperación del euskara. En cuanto a los cuidados, lo que está en juego es si seremos capaces de convertir en logros materiales la fuerza hegemónica que el movimiento feminista ha adquirido en la última ola. La aportación de medidas de servicios públicos sólidos y universales sería sin duda beneficiosa e histórica, junto con el inicio de la construcción de un sistema de cuidados público comunitario. La crisis ecológica atraviesa de arriba abajo la supervivencia de la civilización y de nuestro pueblo. La transición está en marcha, y lo que hay que hacer es disputar su rumbo, para que redunde en beneficio de las mayorías y no se convierta en un negocio que siga enriqueciendo a una minoría, con el consiguiente aumento de la brecha social. Además de ello, hemos analizado las características de los procesos constituyentes tantas veces reivindicados en Euskal Herria, leyendo experiencias actuales, para acertar con la manera de pensarlos en nuestra escala de cara al futuro.

La lista de tareas es larga, pero a estas también tenemos que responderles como pueblo. Y tenemos que acometer esas luchas sin los instrumentos suficientes para ello. Para afrontar con fuerza los retos que tenemos en el siglo XXI el proceso de liberación tiene que dar un salto. Tenemos que convertir esas luchas en palanca para ese salto, pues cada salto cualitativo que demos en ellas nos situará en mejor posición para la independencia, fortaleciendo las estructuras de Estado. Y todo eso tenemos que hacerlo junto con el pueblo, como siempre.

En estos tiempos de inputs negativos, hemos empezado a detectar nuevos mimbres en todas esas luchas. Y con no pocas contradicciones y discusiones. Porque, contra la corriente del individualismo, la tarea del movimiento de liberación no es caminar por donde sopla el viento. Nuestra misión es abrir caminos. Una tarea a menudo más ardua, evidentemente. Pero indispensable, siempre.

Renovamos aspecto y forma

Casi sin darnos cuenta hemos llegado al número 10 de la revista, y hemos aprovechado la ocasión que nos brinda tan redonda efeméride para realizar algunos cambios y renovarla. Sabiendo que el dossier ha sido el principal punto fuerte de la revista, hemos apostado por fortalecer ese formato, con el propósito de dar mayor profundidad a los temas. Por otra parte, a fin de facilitar la lectura, los textos son más sintéticos. Además, como colofón del proceso de transformación, hemos creado nuevas secciones, ofreciendo un hueco para la descompresión y el pensamiento durante la lectura. Esperamos que sea de vuestro agrado.

Notre mission est d’ouvrir des chemins

La dernière chose à faire est de renoncer à rêver. Nous nous habituons à ne recevoir que des inputs négatifs, ce qui augmente la surdité sociale. Pour n’entendre que de mauvaises nouvelles, il vaut mieux ne pas regarder les informations. En revanche, nous semblons vivre dans une performance continue d’une joie abstraite. Vivez joyeusement, ne vous inquiétez pas, ne vous plaignez pas, tout va bien. Cependant, nous sommes entrés dans une décennie décisive. Les défis auxquels nous sommes confrontés en tant que civilisation et en tant que peuple sont de la taille d’un éléphant. La question clé est de savoir si nous serons en mesure d’élargir la palette des droits, en prenant pour guide le principe de `tous les droits pour tou. te.s´, ou si, au contraire, nous laisserons la place à une régression brutale et donc à une hausse des inégalités sociales et des ségrégations. Avancer dans les droits, ou reculer.

Dans ce 10e numéro du magazine Erria, nous avons décidé d’approfondir quatre axes. Dans les décennies à venir, il s’agit de savoir si nous avançons ou reculons dans le processus de revitalisation et de récupération de la langue basque. En ce qui concerne les soins, l’enjeu est de savoir si nous serons en mesure de transformer la force hégémonique que le mouvement féministe a acquise au cours de la dernière vague en réalisations matérielles. La mise en place de mesures de service public solides et universelles serait sans doute bénéfique et historique, de même que le début de la construction d’un système de soins public et communautaire. La crise écologique touche à la survie de la civilisation et de notre pays, en large et en travers. La transition est en cours, il s’agit de disputer la direction, afin qu’elle profite aux majorités et ne devienne pas une affaire qui continue à enrichir une minorité, creusant ainsi le fossé social. En outre, nous avons analysé les caractéristiques des processus constitutifs tant revendiqués au Pays Basque, en lisant les expériences actuelles, afin de trouver la bonne façon de les penser à notre échelle pour l’avenir.

La liste des tâches est longue, mais nous devons aussi y répondre en tant que peuple ; et nous devons mener ces luttes sans disposer d’instruments suffisants pour le faire. Afin d’affronter avec force les défis du XXIe siècle, le processus de libération doit faire un bond en avant. Nous devons transformer ces luttes en levier pour ce saut, parce que chaque saut qualitatif que nous faisons dans ces luttes nous mettra dans une meilleure position pour l’indépendance, en renforçant les structures d’État. Et nous devons faire tout cela avec le peuple, comme toujours.

En ces temps d’inputs négatifs, nous avons commencé à détecter de nouveaux fils dans toutes ces luttes. Et il ne manque pas de contradictions et de discussions. Car, à contre-courant de l’individualisme, la tâche du mouvement de libération n’est pas de marcher là où le vent souffle. Notre mission est d’ouvrir des chemins. Une tâche qui est souvent plus compliquée, bien sûr. Mais toujours indispensable.

Nous renouvelons l’aspect et la forme

Presque sans nous en rendre compte, nous avons atteint le numéro 10 du magazine et nous en avons profité pour apporter quelques changements et le renouveler. Sachant que le dossier a été le principal point fort du magazine, nous avons choisi de renforcer ce format, afin de donner plus de profondeur aux sujets. D’autre part, afin de faciliter la lecture, les textes sont plus synthétiques. De plus, comme point culminant du processus de transformation, nous avons créé de nouvelles sections, offrant un espace de décompression et de réflexion pendant la lecture. Nous espérons que vous l’appréciez.

TXIO- TXIOKA 2022

Atal honetan azken hilabeteetan gertatutako en
nolabaiteko bilduma bat aurkituko duzu, motzean.
Argi eta garbi atalean txiolariek albisteei egindako kritikak
eta iruzkin politikoak daude bilduta. Gutarrak atalean
txiolariek goraipatu dituzten borrokak, mobilizazioak
eta pertsonak. Lehertu atalean barrez lehertzeko umore
gordina.

Argi eta garbi

Ibai Zabala Gandarias
@ibaizabala1

Abertzaleok ezin dugu hezkuntzaren
inguruko eztabaida nazio ikuspegia
alde batera utzita egin. Gure herria
Karrantzatik Tuterara eta Sohütara
irudikatu behar dugu; ETA
EUSKARATIK. EAEn eta edonon.
Bestela, hauen tranpan (nor USTEZ
ezkerrekoago) eror gaitezke.
Eta gertatzen ari da

Galder Gonzalez
@theklaneh

- Osakidetza murrizketak egin ditugu
eta zure gaixotasuna ikertu behar
dutenak ez ditugu finantziatzen.
- Eta zer egin behar dut orain?
- Kantatu nirekin: "eurixe daaaaa, ah,
ah"

Miquel Ramos @Miquel_R · 26/9/22

"Es que la izquierda está con sus políticas identitarias y por eso gana la extrema derecha".

La extrema derecha: Europa cristiana, no al lobby LGTBI, no al feminismo, no al Gran reemplazo, no a los moros, gitanos, judíos... Pero a las élites económicas ni tocarlas.

Aida Sanuy Perpinyà
@aidasanuy

Patxi López (PSOE) "La situación con
el independentismo está mejor
porque ya no actúan con unidad de
acción."
Tot dit.

Unai Urruzuno
@urruzuno

Ez zen Darpón arazoa, ez Murga.
Osakidetza berea eta soilik berea
balitz ulertzen duen EAJ da. Eta
berarekin nahi duena egitea zilegi
bailtzen aritzea.
Bertako profesionalak direnean
"nahikoa da!" diotenak, auziari buelta
bat ematea ez legoke soberan.

Oliber Tweet @olibertweet · 20/9/22

E Karra Elejalde:
"Cada vez que veo
una piedra grande,
pienso: 'Tengo que
levantarla'"

Itigo Esnaola
@itigo_esnaola

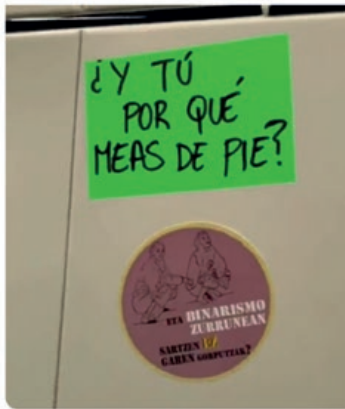
Nostalgia Ezker Abertzalea lotzen eta
paralizatu dezakeen katea. Hau hausteko
beharra ezinbestekoa da aurrera egiteko.

Translate Tweet

Kattalin Miner @MKattalin · 10/11/22

Jon @Sakatiok · 9/11/22

Iñaki Sanz-Azkue
@sanz_azkue

Zenbat "Irulegi" geldituko ote ziren
bidean finantziario faltagatik? Zer
litzateke @aranzadi-ko ikertzaileek
diru gutxiko proiektuekin ez jarraitzea
erabakiko balute? Zer auzolanik gabe?
Ea gaurko txaloak etorkizuneko
proiektuen bultzatzaile bihurtzen
diren. Bada beharra eta!

Traducir Tweet

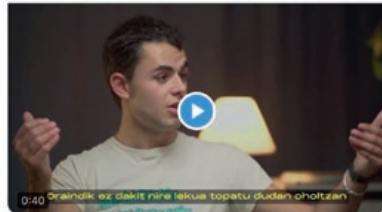
Oihana Bartra
@OihanaBartra

...eta gero da betiko mierda, politago
pintatuta

Translate Tweet

Zulora @Zulora · 31/10/22

UF, GIZONAK
@anereuzkitze: "Oso biontoa da bertso mundua".

14:28 · 31/10/22

Pello Otxandiano
@PelloOtxandiano

Autokontsumoak eta gertueneko
ekoizpen banatuak ez du %10a baino
gehiago ahalbidetzen (datuak
eskutan).

Bide batez, gaur egun komunitate
energetiko lokalen bidez 17MW daude
instalatu EAEn, autosufizientzia %1a
igotzeko 500 MW fotovoltaiko
instalatu behar dira.

Nomadito
@nomadito

Hace 4 meses empezó un gran
experimento en UK
Trabajar menos y cobrar lo mismo. En
otras palabras:
Probar si la semana laboral de 4
días es posible
Hoy han salido los resultados de las
70 empresas que lo están probando

Nomadito
@nomadito

78% de las empresas dicen que la
transición fue buena.
88% dicen que está funcionando
bien.
86% mantendrán estos horarios
cuando termine el experimento.
95% de personas trabajaron igual
o mejor en cuanto a productividad.
El ahorro es considerable
(+3.700€/año)

Gotzon Elizburu Beristain
@gotzonelizburu

Socialismo para los ricos, capitalismo
para los pobres.

SORTU Independentziar... · 26/10/2022

Ignacio Galán aberatsagoa da.
Zu pobreagoa. twitter.com/EFEnoticias/st...

Gutarrak

Berria.eus @berria

Azaroaren 15eko #lehena 'Sorioneku'

Traducir Tweet

Jon Inarritu @JonInarritu

Atxilotu zutenetik 9 hilabete pasa direnean, Pablok familiaren lehen bisita jaso du.

- Isolamenduan jarraitzen du. 23 ordu ziegan.
- Familiaren deiak jaso ezinik.
- Bere aurkako akusasioak jakin gabe.

Ametsgaizto horrekin amaitzeko ordua da! Pablo askatu!

#FreePabloGonzalez

Lur A. Etxetxipia @LurAlbizu

Proiektu askatzailea izateko, inportantea da guztiontzat askatzailea izan dadin. Hala eraldatu zen abertzaletasuna duela sei hamarkada, kausak kausa. Hala jarraitu behar dugu harrera herria izaten.

Gaur, atzo bezala. Bihar, gaur bezala.

Maddalen Iriarte Okiñena @MaddalenIriarte

Ikaragarria gaurkoa, euskal herritarrok Bilboko kaleak aldarrikapenez, konpromisoz eta ilusioz bete ditugu.

Euskal Herriaren askatasunaren aldeko olatua geldiezina da. Elkarrekin, herri honen etorkizuna eraikiko dugu. #GELDIEZINAK gara.

Traducir Tweet

Jabi Amondarain (ez da nire abizena)... @jiluzeak

Amets Arzallus Antia #BTN22

"Gaur abenduak 3a ta nik barrena dut sutan hizkuntzaren agonia saltzen da promes faltutan bortizkeriaz ezin da mintzatu ezin bada damutan ta nik egunero bortxa pairatzen dut mihi puntan euskaldun jaio izanaz amorratzen naiz batzutan orain larrialdi globala dago guztion burutan bukatua dagoela dirudien mundu hontan bukatu gabe dagoen herri bat dugu eskutan"

Gaizka Aranguren Urrotz @gaizkaranguren

Subjektiboak gara subjektuak garelako. Objektiboak bagina objektuak izanen ginatke.

"(...) A los fanáticos dela objetividad no hay que hacerles ni puto caso. Mienten." E. Galeano. El libro de los abrazos.

Gorka Elejabarrieta Díaz @g_elejabarrieta

sortu TXOMIN ZILCAGA 1939-2012

Evo Morales Ayma @evoespueblo

En el Día de la Descolonización honramos la memoria de nuestros antepasados que resistieron la invasión, saqueo y masacres del imperialismo español. Gracias a la lucha de los pueblos indígenas, nuestra querida Bolivia recuperó su soberanía y libertad con identidad y dignidad

Translate Tweet

LA FURIA @LaFuriaRap

Askoz gogorragoa da niretako sare sozialetan idaztea, en persona hitz egitea baino

Inseguridad, bildurra, ta sensaziñua dana dauela txarto idatzita y desordenao y fatal

Pentsatzen dozue erraza dala holan sentitzen dozunean tirarse a la piscina?

Lehertu

Eneko #47akHerrian #AltsasukoakA... @atarriabikomani

Ea, Irati inguruko ofizina publikoetara deika zabiltzaten horiek hostoaren erorketa noiz izanen den galdezka (uste baino jendea gehio), argipen bat, EZIN DA JAKIN! Hostoak erortzen argazkia atera nahi baduzue, hartu lurrera eroritako al bota airera eta atera argazkia. #Urbanitak

@zei_squirrel - 21/8/22

one example of the political dimensions of Star Wars is that it is an allegory for how the Vietnamese resistance was able to defeat the US empire, as George Lucas explains here

249K views · From

@zei_squirrel - 23/8/22

George Lucas talks about how Star Wars was also an allegory for how a democracy turns into fascism, with the US being the inspiration

53.8K views · From

Aitrop @etxeaitor

Two images: a cup of coffee on a table and a blue dinosaur toy.

Fonsi Loaliza @FonsiLoaliza

La "justicia" en España

Translate Tweet

Tribunal de Orden Público	Audiencia Nacional
Información general Acronímico: TOP Tipo: Tribunal de Justicia Fundación: 7 de diciembre de 1963 Comunicación: 4 de enero de 1972 Jurisdicción: España País: España Sede: Palacio de las Salinas, Madrid (ver datos en Wikidata)	Información general Tipo: Tribunal de Justicia Fundación: 5 de enero de 1972 Jurisdicción: España Sede: Sede de la Audiencia Nacional, Madrid, España Calle García Guteran 1 Presidente: José Ramón Navarro Coordenadas: 40°22'33"N 3°41'30"O (ver datos en Wikidata)

IE Jardunaldiak @IEJardunaldiak · 11/10/22

Aitor Esteban: Franco fue malo Podemita random:

OJALA UNA DERECHA COMO EL PNV EN ESPAÑA

Seh @tsh548 · 29/8/22

Hoy en "los onvres me explican cosas":

Kolitz @kolitz - 28/8/22

Politzar es montar una gran organización comunista para eliminar de raíz la violencia contra las mujeres proletarias en todos los barrios y municipios del país, no pasearse por las fiestas con la cara tapada para representar en lugar de actuar...

Show this thread

Ane Lindane @AneLindane

Yo propongo que con la boca llena de polvorones intentéis decir "golpe de estado el que tengo aquí colgado".

Translate Tweet

Javier Negro @javiernegro10 · 20h

O nos unimos los constitucionalistas frente a Sánchez o viviremos una dictadura. Dejad de comer polvorones y tomar conciencia del golpe que está dando Sánchez mientras te los comes.

Mr FloG @_Mamua

-¿A que no mencionas a ETA cuando te pregunten por lo del colegio mayor?

-¿Qué no?, aguantame el cubata #Manzanastraigo

Translate Tweet

Video thumbnail showing a woman speaking into microphones with the text "BERRIDO MACHISTA EN UN COLEGIO MAYOR".

102K views

14:30 · 7/10/22

Ane Lindane @AneLindane

Defiendo el derecho al aborto retroactivo: Consiste en meter por la fuerza en tu potxola la cabeza de tu hijo de 15 años hasta que deje de respirar.

Al loro cuando hagáis esto, no sea que tenga el peta encendido.

Translate Tweet

12:25 · 2/9/22

ENEKOACH @haturanasa

Kaiso jendea gusti nabaritse de twitter sare socialan dao tensio haundi diskusiokoa ikastola ta eskola publikona jendeakin

Prestatu disue meditacioa especificokoa abe lortse degu pixka relajatsea anbientekoa se anbiente relajatukin estabaida beti da onagokoa

Besarkadana

Translate Tweet

Video thumbnail showing a man sitting cross-legged outdoors with his hands in a prayer position.

2:12

ERRIAK EZ DU BARKATUKO

Gauza jakina denez, komunikabideen zeregin nagusia eta lehentasunezkoa ez da informatzea, baizik eta eragitea. Gehienak, propaganda medioak dira. Teoria horren arabera, herria ez da subjektu gisa agertzen, informaziorako eskubidearen objektu gisa baizik. Azkenean, indukzioz pentsatzen duen gizartea eta iritzi publiko aurrefabrikatu batek gobernatzen duen demokrazia batean bizi gara.

Garrantzi publikoko gai gehienetan, herritarrek bigarren eskuko bertsioarekin ikusten dute errealitatea. Bertsio horren adierazleak diren notiziak eraikitzekeo prozesu horretan, hedabideek funtsezko zeregina dute, dauden alternatiba politikoei buruzko informazioa eta ideiak zabaltzen baitituzte audientzia handientzat, eta eztabaida demokratikoaren izaeran eragiten dute.

Gertakariei buruz jendeak duen pertzepzioan esku hartzen duten esparru kognitiboak hornitzen dituzte, munduari buruzko zentzu jakin bat hedatuz.

Mundua ikusteko marko baten antzekoak dira notiziak *[news as frame]*. Hedabideek errealitatea islatu, manipulatu edo desitxuratu baino, errealitatea eraikitzen dute. Komunikabide bat ez da ispilu bat: ispilu batek ez du erabakirik hartzen, aurrean dagoena baino ez du islatzen; aldiz, komunikabideek erabakiak hartzen dituzte: gaiak promozionatu edo baztertu, albisteak hierarkizatu, gaurkotasun politikoa eraiki, tratu informatibo bidegabe eta desorekatua eman, eta abar.

Atal honetan, marko horiek desenmaskaratu eta “egia desbelatuko” dizugu, karkar. On egin!

El Correo Español

Euskadi mantiene su rumbo fiscal y se distancia de la ofensiva tributaria de Sánchez

Alegia, Bizkaian, Gipuzkoan eta Araban ondo dagoela fiskalitatea bere horretan. Alegia, Sanchezek planteatutako ukituak erabat erasokorrak direla. Alegia, gehien dutenek ez dutela gehiago ordaindu behar. Alegia, utzi bakean Iberdrola eta Petronor.

ABC

PRIVILEGIOS A ETA REVOCADOS

Pribilegiodunak ez dira errenta altuak, ez energiaren oligopolioa, ez zigorgabetasun osoz torturatu zutenak, ez estatu terrorismoa egin zutenak. Euskal preso politikoak dira pribilegiatuak, zigorrak betetzen ari diren arren, hamarkadetan salbuespeneko espetxe-politika aplikatu zaizkien arren.

El Correo Español

Los nuevos jubilados vascos ganan más que los trabajadores de menos de 35 años

Los nuevos jubilados son una especie de nuevos ricos. Todos, absolutamente todos están enriqueciéndose sin dar ni golpe. Viven a costa de esos jóvenes que cobran el salario mínimo y no les alcanza para pagar el alquiler. Pero los impuestos a los ricos no se tocan.

La Razón

La Justicia en bloque se defiende de Montero

Montero justiziaren aurka. Epailleak defendatu baino ez dira egin. Izan ere, Berdintasun Ministroaren oldarraldia edozein sexu-eraso baino larriagoa izan da.

Deia

La escisión juvenil de Sortu coge impulso para saltar a la política

Coger impulso: *correr para efectuar un lanzamiento un salto con mayor ímpetu*
Impulsar: *dar empuje para producir movimiento.*

Begirada

Urkullu retoma el pulso centrado en dar salidas ante la crisis económica y energética

El Consejo de Gobierno arranca hoy el curso mirando al Plan de Contingencia vasco y a buscar acuerdos para las Cuentas

Igor Santamaría
NTH – Mientras se multiplican las advertencias de un duro invierno, Euzkadi parte desde una situación optimista pero hace frente a las advertencias y, sobre todo, a los incógnitos. Al menos es en la rampa de salida que se dirige desde el Ejecutivo de Hego Euzkadi, que arranca la ley el curso económico y el Consejo de Gobierno en el Palacio Marim de Donostia, donde se hará un primer análisis del escenario presente con la crisis económica y energética como referentes. El borrador de medidas del Plan de Contingencia vasco, a punto de quedar definitivamente acordado con Moncloa, la intención de renovar posterior a una oposición de cara a las próximas Presupuestos, y la deflacción en todos los tramos del IRPF para hacer frente a la inflación se encuentran entre los próximos de la legislación, donde la ley de presupuestos y el trabajo se adaptarán en due respuestas a la ciudadanía vasca.

profundizar en la recuperación económica después de que el pasado verano se expusieran las directrices generales de la misma. Todo apunta a que será un Presupuesto récord, que supondrá el incremento de la recaudación fiscal, ya especialmente del IVA, que las propiedades el desarrollo de los proyectos en los últimos tiempos. En principio, este proyecto sería aprobado por el Consejo de Gobierno el 27 de octubre y remitido al Parlamento Vasco tres días más tarde. A partir de ahí empezaría la negociación real.

Bildu se perfiló como candidato al consenso tras firmar las anteriores medidas y su primer acuerdo económico con Leizaola, el Plan de Contingencia vasco, situado en otro vértice y con una perspectiva de cinco años electoral pese a los guillos que lanza su presidente nacional, Alberto Naranjo, a los peñales. Las Cuentas resultantes se amiguan desde para

Arnaldo Otegi se dirige a los medios tras la primera reunión de la Mesa Política de EH Bildu, celebrada ayer en Donostia. (1/1)

Bildu pide consensos amplios y otro modelo de gobernanza
Plantea intervenir el sector energético e inmobiliario y un impuesto estructural a las eléctricas

INFLACIÓN En cuanto a la inflación, una de las cuestiones más preocupantes, el Gobierno ya anunció el 28 de julio un paquete de medidas fiscales, con un coste estimado de 200 millones para las instituciones vascas, entre las que destaca la deflacción del 4% en todos los tramos de la tarifa del IRPF, que se suma a la del 15% aprobada a principios de año. El conjunto de medidas acordadas supone un esfuerzo fiscal ingente y trascendente. “400

Urkullu retoma el pulso centrado en dar salidas a la crisis económica y energética. Bildu pide consensos amplios y otro modelo de gobernanza.

Mientras Urkullu emplea toda su experiencia de buen gestor en dar con una salida a diferentes crisis, los de siempre se dedican a señalar y pedir consensos amplios cuando no es necesario. Dicen que quieren otro modelo de gobernanza pero sólo buscan el caos.

LA RAZÓN

DIARIO INDEPENDIENTE DE INFORMACIÓN GENERAL · MIÉRCOLES 23 DE NOVIEMBRE DE 2022 · AÑO XXXI · 8715 · PRECIO: 1,00 EUROS · EDICIÓN: MADRID

España debuta ante Costa Rica y contra la maldición del primer partido

8.00 € + 0,32

Debate de la Argentina de Messi en su estreno: cae ante Arabia Saudi (1-2)

8.54

Cristiano Ronaldo, adiós al Manchester United de «mutuo acuerdo» con el club

8.53

El Gobierno cede ante Bildu a costa de la Guardia Civil

El Ejecutivo ata sus últimos Presupuestos tras entregar las competencias de tráfico en Navarra a los abertzales

Desata el rechazo de todo el bloque de la derecha, de colectivos de la Benemérita e incluso del PNV

Guinda denuncia irregularidades en las elecciones para presidir la CEOE

Crítica su veto, la opacidad de la mesa y problemas de aforo

Las listas previas a las elecciones que decidió la presidencia de la CEOE han entrado en vigor, pero la lista de candidatos no es definitiva. Antonio Garmendia y Virginia Guadalupe, entre otros, se encuentran en la lista.

Una agente de la Comandancia Civil que controla en la localidad navarra de Cuadella

Bildu logra de Sánchez que saque a la Guardia Civil de Navarra

La Moncloa cede a la exigencia del independentismo vasco a cambio de su apoyo a los Presupuestos. La Benemérita dejará las competencias de tráfico y seguridad el próximo 31 de marzo

Duela 10 urte: “Hemos derrotado a ETA.” Gaur: “¡ETA está en la dirección del Estado!” Aclaraos de una vez, chavales.

El ‘hachazo’ fiscal a los ricos doblará la rebaja tributaria

Hacienda recaudará 4.000 millones de fortunas y empresas

La reducción impositiva para ingresos bajos se limita a 2.356 millones

Mayor gravamen para rentas de capital de más de 200.000 euros

LOS FISCALISTAS DENUNCIAN UN ATAQUE A LA SEGURIDAD JURÍDICA DEL CONTRIBUYENTE

El límite de las deducciones en Sociedades perjudicará las inversiones foráneas

Lan eskaintza: erakunde publiko entzutetsu batek aizkolariak behar ditu misio berezi baterako. Ezinbestekoa da aizkora propioa izatea, kamutsa bada ere. Esperientzia ez da kontuan hartuko.

José Luis Martínez-Almeida | Alcalde de Madrid

«Me sorprende muchísimo encontrarme los domingos todo cerrado en Bilbao»

«O las ciudades son para sus vecinos y, por lo tanto, residen en ellas o los turistas no querrán visitarlas»

Vocento taldeak ez du gustuko borroka eta sindikalgintza indartsuari esker Hego Euskal Herrian dugun lan-sistema. Horregatik dakar Almeida lerroburuetara. Madril hiriaren lilurak gu guztiok itsutzea eta nahastea eragin dezala, lorpen oro ahanzteko!

La falta de médicos lleva a Osakidetza a recortar horario en ambulatorios de Gipuzkoa

El centro de salud de Amara centro en Donostia ha empezado a cerrar a las 17h en lugar de las 20h, mientras que el de Beraun arrancará ya hoy con ese cambio

DIARIO DE NAVARRA

POPULAR, MADRID, 13 DE NOVIEMBRE DE 2022 · www.diariodenavarra.es · AÑO LXXVII · Nº 30.715 · PRECIO: 1,00 EUROS

Torregrosa gana la foto de San Fermín

CERO MULTAS EN UN AÑO POR DEJAR BASURA TIRADA

Los ingresos de Osakidetza por Belduir y Abde

El Gobierno de Navarra sólo ha gastado 35 millones de la UE en proyectos de recuperación

La cifra queda lejos de los 200 millones de gasto programado para octubre

Una sentencia condena que hay relación laboral entre los robots y la firma de comida a domicilio

Tres acusados del 'caso Flores' aceptan cuatro años de prisión

El Gobierno foral autoriza el proyecto 'Mina Muga' en Sangüesa

El Gobierno de Navarra pide al menos dos meses de suspensión de la ley de presupuestos para el 2023

El Gobierno de Navarra pide al menos dos meses de suspensión de la ley de presupuestos para el 2023

Que pequeñito es el pasado vascón de los navarros, que entra en una sola mano. Gracias a dios Navarra tiene un grandioso presente e inmejorable futuro en España, lejos de “los vascos”. Como cantaba Eskorbuto, el pasado ha pasado y por él nada hay que hacer.

ERALDAKETA EKOSOZIALAREN ELEFANTEA. NONDIK EGIN?

Denbora kontra dugu. Larrialdi klimatikoaren ondorioak apaldu eta bizitzaren biziraupenerako oinarri sendoak jarri nahi baditugu, hamaraldi honetan egiten duguna funtsezkoa izango da. Aldiz, planteatzen ditugun artefakto ideologikoen (deshazkundera, Euskal Estatu ekosozialista edo ekofeminista) eta dugun abiapuntuaren (soziala, politikoa, ekonomikoa) arteko distantzia egin beharra dago. Alegia, artefaktu horiek norabidetzen dute gure iparra baina horra iristeko bidea operatibizatu beharra dago. Gure kasuan gainera, dugun instituzio tresneria apurra baliatzen jakin behar dugu, Estatu tresneria gero eta gehiago izateko borrokarekin uztartuz.

Dosier honetako gaia, beraz, krisi ekosoziala da, bai, baina politikaz hitz egingo dugu. Klima larrialdia auzi globala izanda eta kapitalismoak gure bizi ohituretan txertatu dituen eguneroko jardunen ondorio izanda, nondik heldu ez dakigun egundoko elefante gisa ikusten dugu. Beraz, nondik ekin? Ze ekimen politiko lehenetsi behar ditugu? Ze neurri ekonomiko hartu behar ditugu? Gizartean ze erreakzio eragin ditzake tamainako aldaketa beharrak? Zein dira arriskuak eta zein aukerak?

POLÍTICA PARA LA TRANSICIÓN ECOLÓGICA

Gotzon Elizburu Beristain. Miembro del Consejo Nacional de Sortu
Fotos: FOKU

Últimamente parece que vivimos en una especie de esquizofrenia entre la catástrofe global que se avecina y la apatía o carpe diem generalizada tras la pandemia. La situación desde el punto de vista ecosocial es grave y no cabe relativizar las consecuencias que el calentamiento global puede generar en un futuro cercano. De hecho, ya las estamos padeciendo y está marcando en cierta medida nuestra agenda cotidiana.

Ciertamente, esta incertidumbre e inseguridad que nos rodea es terreno abonado para monstruos de diferente índole. Ante este panorama, es vital que la izquierda transformadora y en el caso de Euskal Herria, la izquierda independentista, ofrezca a la sociedad un horizonte de esperanza, que ofrezca una vía plausible para el cambio social y en definitiva, una alternativa que garantice la supervivencia de la humanidad y una vida deseable para todas las personas. La catástrofe es una de las posibilidades, pero el catastrofismo es rendirse políticamente.

La catástrofe es una de las posibilidades, pero el catastrofismo es rendirse políticamente.

En este reportaje recogemos algunas ideas que el Doctor en Antropología Social e investigador del CSIC Emilio Santiago Muiño nos ofreció en la Vª Conferencia Nacional de Sortu, en Lakuntza. Nos centramos en el aspecto político: qué podemos hacer desde la izquierda transformadora para materializar la transición ecológica y cuáles van a ser algunos de los debates fundamentales para la gestión política de este cambio brutal en nuestras vidas.

“Hoy hay miles de millones de euros invertidos en volver nuestro planeta inhabitable”

“Tenemos expectativas de consumo tan popularizadas como insostenibles”

“La hipótesis de la abundancia material ha quedado refutada”

El futuro ya no genera esperanza

No suele ser buena idea empezar con un spoiler pero esta película la tenemos muy vista. La emergencia climática es fruto del modelo de desarrollo depredador capitalista. Aunque todas las sociedades tienden en el largo plazo a una cierta insostenibilidad, el modelo capitalista lo exacerba. Dice Muiño que “las emisiones de CO2 no son consecuencia de satisfacción de unas necesidades humanas; son consecuencia de una acumulación de beneficios privados. Hoy hay miles de millones de euros invertidos en volver nuestro planeta inhabitable. Esperan retornos con beneficios y van a poner todos los posibles palos en la rueda.”

Pero sería demasiado fácil limitarnos a señalar al villano como si la situación no fuese más compleja. “Tenemos expectativas de consumo tan popularizadas como insostenibles” afirma Muiño. Tras el “fracaso entre comillas” del socialismo real, tenemos una hegemonía neoliberal que se ha convertido en antropología.

La emergencia climática lo cambia todo, tal y como dice Naomi Klein y “esto nos va a acompañar el resto de nuestras vidas.” Asegura el investigador que ya no vivimos el mundo de nuestros padres, aunque seguimos pensando con las categorías

“La pregunta es política: tú tienes que pelear por un modelo de sociedad que decrezca en un contexto político competitivo con las extremas derechas”

de ese mundo pasado. “El futuro ya no genera esperanza, genera temor.” Y eso es muy difícil de gestionar políticamente, sobre todo para los movimientos de emancipación. “La hipótesis de la abundancia material, que ha sido un pilar lógico fundamental en todas las ideas emancipadoras y revolucionarias de los dos últimos siglos, ha quedado refutada.”

Tenemos en el horizonte un escenario de turbulencias e inestabilidad. Esto nos obliga a todas a reordenar el mapa político que todavía lo estamos “balbuceando”, pero hay que recorrer el camino.

Competencia con la extrema derecha

Es evidente que a efectos climáticos no todos y todas somos igual de responsables. Pero es igual de evidente que el desarrollo material de las sociedades occidentales a sido a costa de la explotación y colonización de los países empobrecidos. Estamos obligados a reducir nuestra esfera material, pero ¿quién está dispuesto a renunciar a sus privilegios? Es más, en estas sociedades cada vez más duales donde los ricos son más ricos y las clases medias y trabajadoras se están empobreciendo, ¿cómo caminar hacia el decrecimiento sin aumentar la brecha social?

Esto nos pone encima de la mesa un mapa de conflictos enormemente complejo, en el que la gestión política es muy complicada, más aún en estas sociedades tan fragmentadas e individualizadas que ha producido el neoliberalismo en las últimas décadas.

Dice Muiño que hay que encontrar un punto medio entre la indolencia y el pánico. La indolencia sería la tendencia a creer en el milagro tecnológico: “no hagamos nada porque vendrá una tecnología que arreglará todo. Entrar en pánico es creer que el colapso ecológico es un hecho consumado y que por tanto no hay nada que hacer.” Los dos son paralizantes.

Apunta el investigador que los diagnósticos colapsistas son interesantes y necesarios, pero que “las lecturas políticas” que se extraen de esos análisis “no son ciertas y además son nefastas.” “El colapsismo reproduce un esquema muy viejo, que ya estaba en algunos ámbitos del marxismo, como la supresión de la especificidad de lo político en la conformación de los procesos sociales. Aunque tuviese razón en todos los datos, de ahí a derivar un acontecimiento político tan concreto como el colapso, es dar el mítico salto mecanicista, determinista, reduccionista que era tan común

Estamos obligados a reducir nuestra esfera material, pero ¿quién está dispuesto a renunciar a sus privilegios?

“Esto lo tenemos que convertir en la muerte política del neoliberalismo”

“Como meta volante no está mal pensar en un escenario postneoliberal”

en el colapsismo marxista de la IIª Internacional.” Es decir, que el colapso es una de las opciones pero dependerá en gran medida de lo que seamos capaces de hacer políticamente para la transición ecológica.

Advierte el investigador la necesidad de modular discursos ante la amenaza de la extrema derecha. “La pregunta es política: tú tienes que pelear por un modelo de sociedad que decrezca en un contexto político competitivo con las extremas derechas que van a intentar matar para que nada cambie. Este es el juego más complejo entre la convicción ideológica y la materialización política.”

Recuerda el científico madrileño que “el negacionismo climático estuvo en el poder en el imperio más influyente del mundo, que es Estados Unidos” y añade que el proyecto político de Trump sigue marcando la agenda política más allá de su derrota electoral. “Van a apostar por dar salida a las tensiones en curso a través de un incremento muy sustancial de la desigualdad. También son negacionistas de la igualdad humana.”

El Green New Deal: un programa político para el reparto radical de la riqueza

Entonces, ¿qué hacer? Recuerda Muiño que “los intentos de hibridar transición ecológica y neoliberalismo han demostrado ya sustancialmente los límites que estos presentan. A ocho años de los acuerdos de París, nos encontramos con una falta de ambición climática permanente, junto con muchísima contestación social.” Y es que las tímidas medidas que se intentan aplicar generan una inmensa fricción social, “porque el estado no protege a los más vulnerables ante esos cambios en la vida.”

“El neoliberalismo es un modelo agotado” asegura el científico y “esto lo tenemos que convertir en su muerte política efectiva.” Con la transición ecológica nos jugamos mucho en “dar la batalla en el cambio del modelo socioeconómico que querríamos pensar como postcapitalista o ecosocialista, pero como meta volante no está mal pensarlo en postneoliberal.” Entre decrecimiento o New Green Deal, dice que ese debate es “faláz”. “Es evidente que tenemos que desescalar el tamaño de nuestra economía y tenemos que desligar crecimiento del PIB y prosperidad.” La cuestión es cómo se operativiza políticamente esa desescalada mediante un proceso de transición.

Entre todo ese mapa complejo de conflictos, el investigador apuesta por centrarse en la cuestión de la desigualdad y la cuestión de la necesaria transformación del sistema económico, “para adecuarlo al reto de la sostenibilidad.” El Green New Deal (que no es lo mismo que European Green Deal) puede ser el programa político de esta década para empezar a afrontar ese cambio y caminar hacia un escenario postneoliberal. Para la transición ecológica, “es casi más importante pensar en términos de impuesto a las grandes fortunas que de placas solares.” Es decir; un pilar fundamental será la modernización ecológica de la economía mediante la tecnología, pero “es casi más importante un avance sustancial en redistribución de la riqueza y el protagonismo del Estado en la política económica.”

Defiende Muiño que la fiscalidad verde podría jugar un papel relevante pero “es profundamente regresiva, es muy difícil hacerla progresiva. Se trata de ampliar la fiscalidad progresiva para facilitar la transición ecológica a aquellos

sectores que lo tienen más difícil.” Por ejemplo; “imaginemos que hoy un alto directivo de Google pagase un 91% de su salario en impuestos y sirviese para financiar comunidades energéticas o escuelas de agroecología para el repoblamiento rural. Imaginemos que el 20% del patrimonio del país fuese confiscado por el Estado para enfrentar la emergencia climática.” Pues es el tipo de fiscalidad que aplicaron Roosevelt y De Gaulle tras la IIª Guerra Mundial para la reconstrucción de sus países.

La fiscalidad es solo uno de los ejes y se debe completar con otras medidas como desmontar el oligopolio energético en la medida de lo posible, impulsar la agroecología, el repoblamiento rural, industrialización verde y reciclaje de materiales críticos necesarios para la transición, reforzar la salud pública, etc. Todo esto se debe de hacer “atravesado de una columna vertebral” según Muiño; “una guerra cultural en pos de inventar un modelo de vida diferente.”

“Se trata de ampliar la fiscalidad progresiva para facilitar la transición ecológica a aquellos sectores que lo tienen más difícil”

“Todo esto se debe de hacer atravesado de una columna vertebral. Una guerra cultural en pos de inventar un modelo de vida diferente”

“Es profundamente neoliberal pensar que la crisis ecológica se soluciona solo con cambios de hábitos”

“Tenemos que construir horizontes de futuro que sean justos, deseables pero también factibles”

“Tenemos que hacernos cargo de cuáles son las necesidades energéticas para un cierto nivel de bienestar”

“Cuanto menos energía consumamos, menos impactos en los territorios tendremos”

“Cabe pensar modelos de implantación de renovables bajo otras formas, otras lógicas de propiedad y otros beneficios”

Las victorias llaman a victorias

Parte de la tarea difícil de las izquierdas en las sociedades occidentales es, como decíamos antes, asumir que nuestros hábitos de consumo son parte del problema. Pero, a la vez, “es profundamente neoliberal pensar que la crisis ecológica se soluciona solo con cambios de hábitos que solo están en manos de clases medias o clases altas.” Esos cambios de hábitos de consumo se tienen que abordar no desde el gesto individual, sino, “desde políticas públicas que faciliten a las clases populares maneras de consumir más sostenibles y mejores.” Por ejemplo, “cuando tú tienes que elegir entre ir en coche o autobús al trabajo y en coche tardas media hora y en bus dos horas, hace falta ser un super héroe moral para ir en bus. Y aquí no hablamos de convertirnos en super héroes morales.”

Recuerda el investigador madrileño que “la política no se alimenta solo de datos. Se alimenta de símbolos.” Es lo que pasó en la era del 15M con las tarjetas Black o los coches oficiales. “Eran una cosa residual a nivel de gasto público, pero concentraron un agravio más grande.” Algo parecido pasa con los jet privados; “si tú cuentas las emisiones en el Estado español de todos los jet privados durante un año, es el equivalente a todos los coches en un solo día.” Pero siendo un símbolo tan obsceno, puede ser una palanca para la lucha ecologista.

El reto es impulsar esos cambios en los hábitos de consumo sin caer en discursos moralizantes que son paralizantes. “El cambio social se produce siempre bajo una sobreacumulación de esperanza. Tenemos que construir horizontes de futuro que sean justos, deseables pero también factibles.”

Las victorias llaman a victorias. Son imprescindibles las victorias para poder generar un clima de confianza. Incluso, “a veces las mejores políticas no tienen que ser ecologistas con nombres y apellidos.” Medidas como los de la reducción de la jornada laboral o políticas ecofeministas de cuidados y conciliación, ayudarían a generar la cohesión necesaria para este cambio de vida.

La cuestión de la soberanía

Llegados a este punto, es incuestionable el papel que tiene que jugar el Estado mediante la intervención del mercado y las políticas públicas

para poder hacer la transición ecológica. Muiño pone en valor “la idea amplia de soberanía, ligado a la idea de pueblo y ese pueblo entendido como mayoría frente a una oligarquía.”

Pero dicho eso, plantea varios problemas, ligado a la cuestión de las escalas de decisión. “Necesitamos un doble movimiento con la soberanía. Por una parte, cierta territorialización de la soberanía en espacios más pequeños que son fundamentales para aprovechar las particularidades territoriales. Pero luego, en algunas decisiones, quizás, sea necesario ceder soberanía a instancias que tengan cierta capacidad coactiva.” Pone como ejemplo las decisiones sobre las emisiones de CO2, “que es una cuestión global que se escapa a cualquier territorio o identidad nacional.”

Nosotras, en Euskal Herria, enfrentamos todos estos retos sin estado y con una soberanía muy limitada.

Apuntes sobre transición energética y renovables

Otra cuestión que está muy ligada con la soberanía y escalas de decisión es la cuestión energética. “La transición energética solo a pequeña escala de renovables no llega, salvo que aplicásemos un decrecimiento muy fuerte, que a mi juicio hoy todavía es muy fantasioso.” Y este problema no se puede desligar de otro conflicto político ligado con la soberanía y el modelo económico: el oligopolio energético “absolutamente depredador” y oligárquico.

Para Muiño, “tenemos que hacernos cargo de cuáles son las necesidades energéticas para un cierto nivel de bienestar por mucho que entendamos que sea posrecentista.”

Aterrizando en los debates que se están dando ya en los territorios, dice el investigador que el tema de las eólicas va a ser uno de los conflictos fundamentales de los próximos años. Tiene muchas aristas pero “hay que asumir varias cuestiones. En primer lugar, con la descarbonización no podemos ir más lentos, ya vamos lentos. Y la alternativa es un cambio climático infernal del que estamos conociendo consecuencias atroces y solo han subido 1’5°C las temperaturas. Veremos cuando suban 2°C.”

Pero también hace algunas modulaciones sobre el tema. Una sobre el decrecimiento. “Cuanto menos energía consumamos, menos impactos en los territorios tendremos. Pero esto no se puede hacer con una varita mágica.” Recuerda la amenaza de la extrema derecha. “Hay que modularlo políticamente en un contexto competitivo con los enemigos que tenemos. Porque, haber cuánta gente está dispuesta a renunciar sus niveles de consumo, o cuánta gente está dispuesta a aplicar políticas extractivistas y coloniales, que es la otra cara de esto.”

La otra modulación es el modelo oligopólico extractivista antes mencionado. “Cabe pensar modelos de implantación bajo otras formas, otras lógicas de propiedad y otros beneficios que quizá serían recibidos de otra manera.”

Ese es el terreno de juego que se nos dibuja. “Tanto decrecimiento como sea posible, sí, pero en este contexto político, tanto Green New Deal como sea necesario.”

***Puedes ver en el canal de youtube de Iratzar la entrevista completa.**

Es incuestionable el papel que tiene que jugar el Estado mediante la intervención del mercado y las políticas públicas para poder hacer la transición ecológica.

ERREPORTAJEA

TRANTSIZIO EKOLOGIKORAKO BALIABIDE EKONOMIKOAK. NONDIK ETA NOLA?

Helena Franco Ibarzabal. Ekonomilaria
Argazkiak: FOKU

Inoiz ez bezalako krisi baten murgilduta dago sistema kapitalista patriarkala eta, oro har, giza zibilizazioa; erpin anitzeko krisia: ekonomikoa, soziala, osasuna, zaintza,... eta egun nabarmenena: krisi ekologikoa. Zutabe nagusitzat interes indibiduala eta mozkin pribatuaren maximizazioaren helburua dituen eredu kapitalistarentzat planeta eta bere osagaiak produkzio-prozesuetan inkorporatuko diren baliabide agortezinak dira. Premisa faltsu eta desegoki horren ondorioz, industria iraultzaz geroztik garatu den sistema ekonomikoa natur baliabideen eta erregai fosilen neurri gabeko ustiapenean oinarritu da, aldi berean Lurra ekoizpen jarduera zoro horrek sortutako zabor eta hondakinen hartzaile mugagabetzat hartuz.

Trantsizio ekologikoa ezin da utzi merkatuaren mekanismoen eskuetan, mozkin pribatuaren epe motzeko maximizazioaren bilaketak ez baititu kontuan hartzen planetaren muga biofisikoak. Aitzitik, Lurraren eta natur baliabideen erabilera arrazionala eta neurrikoa egingo dela ziurtatzeko ezinbestekoa izango da erreferentziatzat jasangarritasuneko irizpide zientifikoak izango dituen planifikazio sistema bat. Planifikazioa eta, oro har, eskuhartze publikoa estatu mailan edo udal mailan artikulatuko litzateke, beharren eta aukeren arabera, eta beti ere kontrol demokratikoko parametro eta tresnen pean.

Trantsizio ekologikoa ezin da utzi merkatuaren mekanismoen eskuetan.

Gure herriaren subiranotasun mugatuak dakar giltzarri diren hainbat alorretan eragiteko eskumen nahikorik eza, adibidez: sektore ekonomiko estrategikoetan (energia, finantzak edota komunikazioak), lan-harremanen antolaketan, Gizarte Segurantzari, edota nazioarteko harremanetan. Horrekin batera gure beste ezaugarri aipagarri batzuk dira:

enpresa-ehunaren gaineko kontrol eskasa, zentzugabeko azpiegitura erraldoi askoren eraikuntza, edota gorantz doazen errenta arrakalak, subiranotasun marko horren kudeaketa neoliberal eta desegoki baten emaitza.

Bistakoa da Estatu izanda, Euskal Errepublika izanda, gure politika ekonomikoa eta gainerakoak gauzatze bitarteko gehiago izango genituzkeela; eta horrantz jo beharko dugula ukatua gabe, egia da jadanik ere badaukagula eragiteko marjina, daukagun tresnak erabiliz, marko juridikoak uzten dizkigun zirrikituak aprobetxatuz, eta halaber marko horren garapen estadio berriak negoziatuz.

Ahaztu gabe bideak izan bai, baina hori bezain garrantzitsua dela eskumenak trantsizio ekologiko bidezko horren zerbitzura jartzeko borondate politikoa duten eragileak egotea.

Euskal Errepublika izanda, gure politika ekonomikoa eta gainerakoak gauzatze bitarteko gehiago izango genituzke.

Berregituratze prozesu sakon bati buruz ari gara, eragin handia izango duena gure eguneroko bizitzetan eta

egungo egitura ekonomiko eta sozialetan. Horregatik oso inportantea da horren aldeko aldaketa kultural baten testuingurura gertatzea, jende gehienak begi onez edo gutxienez posizio ulerkor batetik onar ditzan larrialdi klimatikoari erantzun gisa proposatzen diren aldaketa horiek.

Trantsizioari araugintzatik ekinez

Gure proposamenak, sinesgarri eta gauzagarri izan behar badute, gaur egungo indar korrelazioak aintzat hartu eta sistema kapitalistaren baitatik abiatu beharko dira, nahiz eta pixkanaka proposatutako ildo eta ekimenen bitartez sistema beraren oinarriak higitzen joango garen, beste

sistema berri baten sorrerarako zimentuak jarritz. Izan ere, orientabide zientifikoan oinarritutako planifikazio ekonomikoak toki gehiago irabazi ahala merkatuaren indarrei eragin ahalmena kentzen joango baikara, fase postkapitalista baterako bidean.

Proposatutako ildo eta ekimenen bitartez sistema beraren oinarriak higitzen joango gara, beste sistema berri baten sorrerarako zimentuak jarritz.

Proposamen hauek guztiak sistema kapitalistatik bertatik eragiteko egiten ari gara, eta hortaz, ez gara ari ekonomiaren esparru oro ukituko lituzkeen goitik beherako planifikazio zentralizatu gogor bati buruz. Aitzitik, merkatua eta ekimen pribatua existitzen jarraituko dutenez, haiei dagokienez helburua izango da beren eragite eremua parametro ekosozialekin bateragarri diren terminoetan mugatzea.

Testuinguru horretan, araugintza izango da planifikazioaren osagai nagusia, legedia eta arauak erabili beharko dira sistema ekonomikoa norabide ekologiko batean eramateko. Horrekin batera planifikazio agentziak ere tresna interesgarriak dira, sektorez sektorekako jarraipen hurbila egin eta dagozkien erabaki eta neurriak hartu ahal izateko.

Legedia eta arauak erabili beharko dira sistema ekonomikoa norabide ekologiko batean eramateko.

Araugintza mekanismoak beharko ditugu, zer, zenbat, nola edota non ekoizteko erabakien gain eragiteko (pizgarriak, mugapenak, abantailak edota debekuen bitartez egingo dena), edo prezioak arautzeko; eta baita ere lan-harremanen esparruan eragiteko (adibidez lanaldiaren murrizketak edota soldaten eta lan-baldintzen negoziatziorako esparrua zehazteko).

Gastu publikoaren bidezko eskuhartzarekin alderatuta, araugintzak ez du aurrekontu-baliabiderik behar, ez du dirurik behar, baina bai eskumenak;

eta baita ere lege aldaketak burutzeko beharrezkoak diren aldeko korrelazioak ere bai. Burujabetzan aurrera egitea eta benetako eraldakuntza ekosozialista baten aldeko gehiengo politiko eta sozial sendoak lortzea lan politikoaren ezinbesteko zutabe izango dira.

Araugintzak ez du aurrekontu-baliabiderik behar, ez du dirurik behar, baina bai eskumenak.

Baina bistakoa da trantsizioa modu ordenatu eta sozialki justu batean egiteko araugintzaz gain fase berriak sortuko dituen beharrak eta eragingo dituen desorekak finantzatzeko baliabideak ere behar direla. Soldata eta mozkinen

arteko gatazkan, langileen alderako hobekuntza batetik hasi beharko den errenta banaketa aurrekontu-politika birbanatzaile zorrotz baten bitartez indartu beharko da.

Trantsizioak sektore publikoaren gastuen igoera nabarmena ekarriko du: besteak beste produkzio-sistemaren berregituratzeko politikan munta eta garrantzi handiko inbertsioak egin beharko dituelako (azpiegiturak, sektore publiko enpresariala) edota sustatu beharko dituelako; zerbitzu sozial publikoen eskaintza hobetu eta handitu beharko duelako; bizitza duin baterako oinarritzko errentak ziurtatu beharko dituelako, enpleguaren eremutik kanpo geratzen diren egoeretarako. Gainera, prozesuan zehar sortuko diren frikzioan aurrean (sektore eta jarduera batzuk beste batzuk baino kaltetuagoak

suertatuko dira, inpaktua lurraldean ere disparekoa izango da, eta pertsonen gain ere), oso inportantea izango da konpentsazio mekanismo eraginkorrak ezartzea.

Trantsizioak sektore publikoaren gastuen igoera nabarmena ekarriko du.

Aberastasunaren birbanaketa xede, fiskalitate progresiboan sakontzeko neurriak
Gobernu eta eragile publikoek baliabideak lortzeko duten bide nagusia zerga-sistema da. Sozialki bidezkoa eta inklusiboa izan behar duen trantsizio ekologikorako ezinbestekoa da aberastasunaren errotikako birbanaketa bat, beharrezkoak

izango diren gastu soziala, inbertsio produktibo eta teknologikoak, konpentsazioak, diru-laguntzak, eta abar finantzatu ahal izateko. Benetan birbanatzaile izango den fiskalitate justu eta progresibo bat diseinatu eta gauzatu beharko da, langile klasearen gaineko presio fiskala arinduz eta goiko geruzen gainekoa areagotuz.

Sozialki bidezkoa eta inklusiboa izan behar duen trantsizio ekolo-gikorako ezinbestekoa da aberastasunaren errotikako birbanaketa bat.

Aberastasunaren gaineko tributazioaren ekarpen mailak zeharo handitu behar dira.

Aberastasunaren kontzentrazioa etengabeko gorako joeran dagoen garai hauetatik abiatua, urrats ausartak eman behar dira fortuna handiekiko eta aberatsekiko exigentzia fiskala handitzeko, gizarte kohesioarekin zerikusia duten zioez harago, beren fortuna horien azpian egungo larrialdi ekologikora eraman gaituzten jokabide eta praktikak ere badaudelako, eta horrek erantzukizun gehigarri bat sortzen die. Zentzu horretan, ondarearen eta oinordetzen gaineko zergak gorantza doitzearekin batera, izaera finalistako zergapetze formula berriak proposa daitezke, zuzenean lotuko liratekeenak trantsizioaren kostuen finantzazioarekin.

Aberatsekiko exigentzia fiskala handitzeko, gizarte kohesioarekin zerikusia duten zioez harago, beren fortuna horien azpian egungo larrialdi ekologikora eraman gaituzten jokabide eta praktikak ere badaude.

Sozietateen gaineko zergak, alegia mozkinen gaineko tributazioak ere presentzia handiagoa behar du zerga-sisteman, egoera berrian errentagarriak diren enpresek, eta bereziki korporazio handi eta enpresa taldeek dagozkien neurriko ekarpenak egin

diezaioten trantsizio prozesuari. Sektore eta enpresa batzuen eta beste batzuen aukerak eta bilakaera produktiboak hain desberdin izango diren trantsizioaren testuinguruan, enpresen arteko konpentsazio mekanismo gisa ere har daiteke zerga honen funtzioa.

Mozkinen gaineko tributazioak ere presentzia handiagoa behar du zerga-sisteman.

Finantza-sektorea eta ondorioz nazioarteko finantza-merkatu eta fluxuak birplanteatu eta egungo hainbat osagai eta praktika mugatu edota debekatu beharko diren arren, litekeena da kapital-mugimendu askeko testuinguru batean jarraitzea hurrengo hamarkadetan ere. Horregatik alor fiskalaren ikuspegitik desiragarria litzateke zerga horiek guztien erreforma sakon eta aurrerakorrak nazioarteko harmonizazio maila esanguratsu batean gauzatzea (zerga-ihesaren aurrean borroka bateratu eta eraginkor batekin batera).

Alor fiskalaren ikus-pegitik desiragarria litzateke zerga horiek guztien erreforma sakon eta aurrerako-rrak nazioarteko harmonizazio maila esanguratsu batean gauzatzea.

Zeharkako zergapetzei buruzko aipamen bat. Bizitzarako oinarritzko ondasunekin batera, jarduera jasangarriak diren zerbitzu edota ekoizpenei zeharkako zerga-zama arindu eta adibidez BEZ txikiagoak jarri beharko litzaieke; luxuzkoak eta inolaz ere beharrezkoak ez direnei, aldiz, tasa altuagoak ezartzen zaizkien bitartean.

Luxuzkoak eta inolaz ere beharrezkoak ez direnei, tasa altuagoak ezarri behar zaizkie.

Errenta zergari dagokionez, tarte altuagoenetan tasa altuagoak jartzearen aukera baztertu gabe, aurrerakortasuna eta ekitatea lortzeko bidean ezinbesteko urratsa litzateke kapital-errentek duten tratamendu pribilegiatuarekin amaitu eta berriro ere kapitalaren eta lanaren errentak berdin zergapetuko dituen eredura bueltatzea.

Inoiz baino garrantzitsuagoa izango da banku eta finantza-tresna publikoak izatea.

Zergez aparte sektore publikoak, beste edozein agente moduan, baliabideak lortzeko duen beste bidea zorpetzea da, alegia finantza-sistemara jotzea. Argi dago larrialdi klimatikoari aurre egiteko politiken artean finantza-merkatuen eta jardueraren gaineko

nazioarteko araugintza zorrotza ezarri eta gauzatu beharko dela; baliabideen erabilera ez-produktibo eta oinarritzko ondasun eta beharrianen gainean espekulatzeko eskrupulurik gabeko sistemak ez duela lekurik definitzen ari garen marko berrian. Dena dela, finantza-sistemaren errotikako berregituraketa gertatu arren ere, agintari publikoek ezingo dute sektore estrategiko hori erabat utzi botere pribatuen eskutan, eta horrela inoiz baino garrantzitsuagoa izango da banku eta finantza-tresna publikoak izatea, trantsizio ekosozialaren finantzaziorako baliabideak bidezko baldintzetan eskuratu ahal izateko berme gisa.

L'EAU, N'OUBLIEZ PAS

Erria
Photo: FOKU

L'effet de serre et l'urgence climatique qui en a résulté ont été plus ou moins intégrés dans nos dictionnaires. Cependant, la crise écologique est beaucoup plus large et complexe que cela, même si l'un des principaux éléments qui mettent sérieusement en danger la biodiversité soit la question climatique. Les effets globaux d'un réchauffement supérieur à 2 °C sont énormes, à grande échelle.

La question de l'eau est peut-être l'un des éléments les plus oubliés de la crise écologique, mais pas le moins important. Les études montrent qu'il y a de moins en moins d'eau potable sur la planète à cause de la pollution, et pourtant, c'est un élément fondamental pour la survie des êtres vivants. L'eau n'a heureusement pas été un problème au Pays Basque au cours de plusieurs générations. C'est un élément très intériorisé dans notre vie quotidienne. Nous ne manquons pas de pluie, nous arrivons de l'eau jusqu'au robinet de la maison, nous avons des ruisseaux et des rivières plus ou moins propres, nous avons de belles piscines, nous avons des systèmes modernes d'irrigation pour les jardins et champs... Les inondations nous causent quelques maux de tête de temps en temps.

Cependant, nous commençons aussi à voir des nuages à l'horizon dans cette affaire. **Il est fort probable que le réchauffement climatique augmente les phénomènes météorologiques extrêmes.** D'une part, davantage de précipitations extrêmes et d'inondations ; et d'autre part, une hausse des sécheresses. Ce reportage photographique montre la sécheresse de cet été et les inondations de ces dernières années. Ce sont des images qui semblent devenir de plus en plus fréquentes.

L'eau est une ressource précieuse et l'eau potable est aussi un droit fondamental; mais face à d'éventuelles pénuries, il y aura aussi ceux qui voudront faire de l'argent en privatisant l'eau, en la faisant un privilège. Il faut être prudent. Par ailleurs, lors de l'organisation des différents besoins qu'il y aura dans la transition écologique, c'est un élément dont il faut prendre soin, car l'eau est essentielle non seulement pour l'alimentation et la santé, mais aussi pour la production d'énergies renouvelables, l'agriculture, l'élevage et l'industrie. Il faut concevoir des plans territoriaux appropriés et complets pour une utilisation rationnelle des ressources du territoire.

**“JENDEARI
KONPLEXUTASUNA
SARTZEN DIOZUNEAN
ILUSIO BAT KENTZEN DIOZU:
GURE BIZITZA
KONTROLATU DEZAKEGULA”**

ELKARRIZKETA
Edu Apodaka Ostaiakoetxea

ERRIA
Argazkiak: FOKU

“Mugagabetasun paradigma batetik mugen paradigma batera pasa gara azken mendean”

“Bizitza, jendearekin eta naturarekin dugun harreman edo metabolismo kolektiboa da”

“Gauza asko egiten ditugu baina ez dute benetan baliorik. Lan lasterra, lan alferra”

Edu Apodaka Ostaikoetxea (Bilbo, 1965) Doktorea da EHUn, gizarte psikologiako departamenduan dihardu ikerketan eta klaseak ematen. Pandemian eta krisi honen aurrean gizartea izaten ari den zenbait erreakzio abiapuntu hartuta, erantzun batzuen bila jo dugu beregana, larrialdi klimatikoak eragingo dituen aldaketen aurrean etor daitezkeen erreakzioak aurreikusi eta ulertzeko asmoz.

Katastrofearen aukeraz hitz egin dugu dossier honetan. Emilio Santiago Muiñok aipatzen du eskema progresista hautsi dela. Etorkizunak jada ez du itxaropenik sortzen, beldurra baizik. Ze ondorio dakartza guzti horrek giza jokabidean eta gizartearen jokabidean?

Orain arte progresoa esatean esan nahi genuen hemendik aurrera gauzak zerbaitetan hobetuko zirela. Balio nagusi batzuekin lotuta egon da beti: elkartasuna, emantzipazioa, berdintasuna edo besterik gabe ondo bizitzea. Horrekin joan dira gure irudikapen guztiak teknologiari buruz, gizarte garapenari buruz eta abar. Ibiltzearen analogiarekin irudikatu izan dugu aurrerantz ibiltzen garelako. Etorkizuna ikusten dugu eta hara proiektatzen dugu dena. Paradigma hori aldatzen ari da baina oraindik kulturalki ez erabat.

Seme alaben etorkizunaz ebaluazioak egitean okerrago/hobeto biziko ote diren terminoetan egiten dugu, ez dugu planteatzen, aldiz, bestela bizi daitezkeela. Oso zaila da denborari buruz dugun paradigma kulturala aldatzea, oso gurea baita. Bonba nuklearra asmatu zenean hasi ziren irudikatzen etorkizuna izan zitekeela basakeriaren egoera berri bat, apokalipsia. Baina horrek ez zuen asko aldatu paradigma.

Badago beste analogia argi bat; gaztaroarena. Jaio, hazi eta gaztaroan gure ahalmen beteetara heltzen gara eta heldu egiten gara. Hor bukatzen dugu. Hortik aurrera datorrena ez zaigu asko gustatzen. Hain zuzen, modernitatean zahartzeari bizkarra eman zitzaion eta oso kosmobisio gaztezalea eraiki zen. Hori izan dugu kulturalki oinarrian azken mendeetan. Aldiz, mugagabetasun paradigma batetik mugen paradigma batera pasa gara azken mendean. Paradigma hori, funtsean, mugatuak garela onartzea da, alegia, gure nahia ere zehaztu behar dela eta alde horretatik onartu, adibidez, heriotzarako garela.

Eskuin muturraren ideologia berrian ahalmen eta nahi mugagabe oro hartzaille hori aldarrikatzen da oraindik. Baina hori aldarrikatzeko denboran jauzi itzela egin behar da. Esaterako, Elon Muskek esaten du hemendik 500 urtera zer gertatuko den

kalkulatu behar dela. Azken finean, erdi zientzia fikzioan erdi mitologia berri batean, gaur egun daukagun klase borroka irudikatzen dute.

Aldiz, auzia jada ez da klase borroka bakarrik, bizitza borroka da. Eta bizitza, jendearekin eta naturarekin dugun harreman edo metabolismo kolektiboa da. Uste dut gero eta argiago dagoela hori berregin behar dela eta berrantolatu behar dugula. Beraz, borroka ideologikoa itzela izango da.

Konfinamenduan izan genuen geldialdiari buruz asko aipatu izan da larrialdi klimatikorako entsegu modukoa izan dela.

Pandemia garai ona izan zen gure buruaz ikasteko. Eta kasu honetan esan nahi dut gu txikia, Europako herriak edo mendealdeko gizarte neurri handi batean erosoak. Momentu horretan kontsumoaren zirkuito labor bat gertatu zen. Kontsumoa bizitzeko paradigma moduan ulertzen badugu, erosketarako askatasun batzuetan erreala, beste batzuetan alegiazkoa da. Paradigma horretan etengabe behar dugu nahi kitzikagarri, pizgarri eta bizigarri bat. Pandemian hori erori zen.

Gure hiri hauetan bizi erritmoa mantsotu zen. Etorkizuna igual apur bat modu horretan irudikatu beharko genuke. Nahita esan dut mantsotu, denboren azelerazioa eta abiadura

“Eskubidea esaten dugunean, ez dugu ahaztu behar botereaz hitz egin behar dela”

“Boterea dutenez, prest daude mundua jateko eta ez daukate inolako muga moralik”

delako arazoa. Abiadura azken finean ez da bakarrik erritmo biziago bat hartzea ibiltzean edo gauzak egitean, kognitiboki gure inguruarekiko harreman azkarragoa nola garatzen dugun ere bada. Hau da, gauza asko egiten ditugu baina ez dute benetan baliorik. Lan lasterra, lan alferra. Egin azkar eta hurrengora pasa. Etengabe ari gara jasotzen jardun txikietarako, oso laburrak direnak berez, estimulazio etengabea.

Hitz egin duzu eskuin muturra garatzen ari den ideologiaz eta hitz egin duzu mugetz. Bizitzaren analogia jarri duzu adibide gisa. Pandemian askatasuna kontzeptuari buruzko eztabaida handia izan da. Eskuina askatasunaz mintzo da, ezkerra aldiz mugetz.

Azkar esanda, XVIII. mendetik aurrera askatasunari buruzko bi paradigma nagusi egon dira. Bata liberala, askatasuna da mugak ezartzea; “nire askatasuna bukatzen da zurea hasten den tokian.” Beste aldetik kontrako ikuspegia daukagu. Askatasuna da lotura eta harremanak jostea; “nire askatasuna hasten da zurearekin.”

Bigarrenean, eskubideak hasieratik dira politikoak eta

hasieratik dira kolektiboak. Eskubidea esaten dugunean, ez dugu ahaztu behar botereaz hitz egin behar dela. Euskaraz ondo esaten da: eskubidea eta eskumena. Eskubidea da zertarako duzun eskumen zilegi bat, bidezkoa, beraz, lotuta daude. Eskumen bidezkoa, berdin, eskubidea. Nork onartzen du bidezkotasuna? Inguru politiko batean edo inguru kultural batean onartuko da edo ez da onartuko.

Bizibideak ere kolektiboak dira, beraz, politikoki eta kolektiboki erabaki behar da nola garatu eta bermatu hori. Kolektiboa izan daiteke kolektibo osoa edo izan daiteke parte bat. Parte bat baldin bada berriz bueltatzen gara nahigabearen liberalen eredura.

Bi eredu horien artean oso lerratuta gaude eredu liberalarekin, orain gainera neoliberala, elkarlana erabat ahaztu eta norgehiagoka gordinenean sartuta. Nire eskubidea zuen eskubideen gainetik pasa behar da. Gaurko gaiztoak iraganekoen karikatura bat dira, ez dira garai bateko diktadore krudelak. Gaur egun neofaxismoaren aurpegia Elon Musk eta jende hori dira, eta ikusten da nolakoak diren. Boterea dutenez, prest daude mundua jateko eta ez daukate inolako muga moralik. Muga moralak izatea morroiaren ideologia bilakatzen da. “Nik hegazkin pribatua daukat, zergatik ez dut erabiliko?” Eta barre egiten dizu. Aberastu berri den batek esaten dizu ez dituela zergak ordaindu nahi eta zergatik ordaindu behar dituen. Betebeharrak eta muga moralak? Horiek ez dira haientzat, morroiarentzat baizik.

Zergatik dute askatasun liberean oinarritutako diskurtso horiek halako arrakasta gizartearen? Horretarako dispositiboak betetako gizarte batean

bizi gara. Esaterako, telefono mugikorra bera. Nik ikasleei galdetzen diet; zuen artean nork konpartitzen du mugikorra? Inork ez. Zuen artean inoiz pentsatu duzue mugikor kolektiboa zer izan daitekeen? Nola erabiliko genukeen? Ez dute pentsatu. Oso banakatuta gaude. Baina lehen esan dugu, bestearekin izan behar dugu eta bestearengan gara. Hori mozten baldin badugu edo hori zailtasunez betetzen baldin badugu gure norberatasuna bera galtzen dugu. Erantzuna izan daiteke traumatikoa, histerikoa edo askotan ikusten ari garenez, depresiboa. Jada ez dakigu bestearekin izaten eta, hala, bestearekiko harremanen kudeaketa edo jakintza galtzen dugu. Gero eta zailagoa egiten zaigu besteekin nola bizi asmatzea.

Soziologian ikusi daiteke ze familia eredu ditugun, zenbat jenderekin bizi garen, zenbat jende edadetu dagoen bakarrik eta nola antolatzen ditugun zerbitzuak bakarrik senti ez daitezen eta abar. Kontratazio motetan ikusten da, unibertsitatean lan egiteko ditugun moduetan gero eta gehiago ikusten dugu hori. Norgehiagoka antolatzen da bi modutan: bata da banakoa eta bestea taldekakoa. Hori berdintsu ikusten da *Naufragoak* edo *El Conquis* bezalako telebista saioetan.

Judith Butlerrek esaten zuena, behin eta berriro errepikatu, behin eta berriro transformatu... Horrek guztiak humus kultural antropologiko bat sortzen du. Halere, hori garen arren, ez gara bakarrik hori. Maila filosofikoan beste erantzun batzuk ere baditugu. Azken boladan asko idazten da negatibotasunari buruz. Badago erreakzio bat, badago erantzun bat, aurre egiteko modu bat baina modu hori da esatea EZ. Aldiz, hori ez da ezetz esateko modu eraginkorrena. Batzuetan

sistema abstraktuegi ikusten dugu; esate baterako, kapitalismoa edonon eta edozertan ikusten badugu, ez dago zirrikiturik bestelako subjektibotasun bat izateko edo bestelako mundu bat irudikatzeko. Geratzen zaion esperantza bakarra da pentsatzea ontologikoki arrakala bat dagoela eta beti agertuko dela nonbaitetik dagoenari ukoa. Baina kulturatik, soziologiatik edo jendearen pentsamendu eta sentimenduetatik harago joan behar da, ontologiara eta transzendentziara.

Eguneroko bizitzan, gure eguneroko praktiketan ez daukagu bestela sentitzeko, bestela pentsatzeko aukerarik? Izan daiteke azken itxaropena, baina niretzat irakurketa apur bat deprimentea da.

Desirek ze funtzio betetzen dute?

Desiraren gaia aurrekoarekin erabat lotuta dago. Zenbat diru gastatzen da, adibidez, iragarkietan? Hau da, etengabe esan behar zaio jendeari zer NAHI duen, desiratu behar duen. Ematen du jendeak berez ez lukeela hainbeste desiratuko. Horrek esaten du bestelako desirak ere baditugula.

Adibide bat. Bilbon eta inguruan pasealeku bat zabaltzen dutenean bete egiten da. Lagunekin edo bakarrik ibiltzea ez da harreman komertzializatu bat. Horrek pista bat ematen digu. Eguneroko bizitzan ere baditugu bestelako bizierak eta sentierak. Bizimodu sozial bat egiten jarraitzen dugu. Eta soziala bada bestearekin egin behar duzun zerbait da, bestea kontuan izan behar duzu. Bestea gutxienez zerbaitetan parekotzat hartu behar duzu.

Gu animaliak gara, sinbolikoak eta sozialak. Eta politikaren erro ontologikoa da heterogeneotasun

horren kudeaketa. Ez dago politikarik eta gizakirik hori pentsatu gabe. Eta gainera hor dago neurri batean, orain arte ezkerra deitu dugun horretatik aldarrikatzen dena: parekotasuna. Ez homogeneousazio bezala ulertuta. Baizik eta, bakoitzak izan behar duela besteekin bizitzeko, arauak adosteko, negoziatzeko, horren autore izateko aukera. Bestela esanda, parekotasuna bestearen subjektutasunaren aitortzatik eraiki behar dela.

Badago muturreko irakurketara jotzeko joera ere. Irudikatzen dugu sistemaren erabateko kolapsoa edo teknologia berrien mirari batek salbatuko gaituela, gauzen konplexutasunari uko eginez. Komunikazio politikoan oso ondo ikusten da ikuskizunaren nagusitasuna. Bost segundoko *zaska* bat. Kolpe bakar batean bestea isilaraztea. Isilaraztera jokatzeko dugu eta ez elkarrizketa egitera. Erretorika beti izan da jendearen portaera hitzez aldatzeko nahi bat. Forma asko landu da baina baita argudioak ere. Hori ahaztuta daukagu. Ahalik eta denbora laburrenean, ahalik eta baliabide gutxienekin efektu handiena lortzea da helburua.

Inpaktuen eta efektuen gizarte batean bizi gara. Nor zara? Duzun inpaktuaren arabera esango dizut. Eta nola neurtzen dugu hori? *Rating*-erako mila bide ditugu: zenbat jarraitzaile dituzun sare sozialetan, eta abar. Denean ari gara horrela. Azken batean, denbora aurrezten dugu, inpaktua zein den ikusten dugu azkar eta horren arabera jokatu dezakegu.

Gaia aldatuz, zientziak funtzio bat izan du larrialdi klimatikoari buruzko irakurketan edo pandemian bertan. Badago sinesmen krisi

moduko bat, politikaren krisiarekin lotuta beharbada. Ebidentzia zientifikoak ere zalantzan jartzen dira fake newsen bidez, negazionismoaz, konspirazioen teoriekin. Plandemia, larrialdi klimatikoa ukatzeko 2030 agendaren atzean ustez dauden asmo ezkutua... Jendeak erosi egiten ditu. Zergatik gertatzen da hori?

Modernizazioaren paradigmatik esaten zen pasatu behar zela pentsamendu magikotik pentsamendu erlijiosora, erlijiosotik zientifikora eta hor jada gure buruaren jabe izango ginela. Baina pentsamendu majikoa eta erlijiosoa ez dira ahaztu, hemen geratu dira. Zientziaren oinarri handi bat mitologia da. Hori ezin da ukatu. Ideologia bat da, kontatu egiten da, ideologia horren balioak hedatzen dira eta horren alde publizitatea eta propaganda egiten da jendeak ikasi behar duelako zientziaren balioa bera eta legitimatu behar delako.

Zientziaren legitimazio handiena beti izan da teknologia baina ez adibidez zientziaren metodologia bera, edo oinarri epistemologikoak. Ze oinarri epistemologikoetan zalantza asko ditugu oraindik. Are gehiago, nik esango nuke zientziaren aldetik jarrera zintzoena eszeptizismoa dela eta hori horrela izan behar dela. Bestela mitifikatu egiten dugu eta erlijio moduan hartzen dugu berri.

Baina gizartean mitoak hor daude eta egongo dira. Jendeari asko gustatzen zaio mitoak entzutea, kontatzea, eraikitzea... Azkenean errelatoak baino ez dira. Etimologikoki hitz horrek esan nahi zuen ipuina, kontakizuna baina zerbait azaltzen dizuna, nahiz eta asmatua izan. Batzuek nahita xaxatzen dituzte konspirazio teoria batzuk eta ez besteak. Ze konspirazio teoria bat izan daiteke, adibidez, klase borroka, “ikusiezina” den baina guztia

“Gero eta zailagoa egiten zaigu besteekin nola bizi asmatzea”

“Badago erreakzio bat, badago erantzun bat, aurre egiteko modu bat baina modu hori da esatea EZ. Aldiz, hori ez da ezetz esateko modu eraginkorrena”

“Lagunekin edo bakarrik ibiltzea ez da harreman komertzializatu bat. Horrek pista bat ematen digu”

“Isilaraztera jokatzeko dugu eta ez elkarrizketa egitera”

“Zientziaren aldetik jarrera zintzoena eszeptizismoa da eta hori horrela izan behar da. Bestela mitifikatu egiten dugu”

baldintzatzen duena. Bakoitzak dituen ondorioen arabera baloratu beharko genituzke.

Pandemian ikusi dugunez, jende askorentzat ia-ia ezinezkoa da pentsatzea natura garela bere zentzurik oinarritzat hartzea. Hau da, materia gara eta ez dugu jakingo inoiz zenbat bizidunekin eta bizigaberekin izan ditugun harremanak gure bizitzan zehar. Ura edaten dugu eta ez gara kontziente ur hori gure organismoan zer den. Esaten digute bakterioak ditugula sabelean eta ez gara kontziente bakterio horiek zer egiten duten gure baitan. Hau da, nork bere gorputzarekin dugun harreman horretan, irakatsi digute

“Batzuek nahita xaxatzen dituzte konspirazio teoria batzuk eta ez besteak. Ze konspirazio teoria bat izan daiteke, adibidez, klase borroka”

“Jende askorentzat ia-ia ezinezkoa da pentsatzea natura garela bere zentzurik oinarrizkoenean”

“Ezina dena gaur, bihar oso egina izan daiteke eta horretarako baliabideak bilatu behar dira”

“Botere ahalguztidunei aurre egiteko jende antolatua da gobernua”

gorputza zurea dela eta azala beste guztiarekiko muga iragaztezina dela. Eta ez da egia. Egunero jaten dugu, egunero egiten dugu kaka eta txiza, uneoro gaude arnasa hartzen... Jende askorentzat gaixotasunak beti izan dira edo gorputzaren barnean oker bat edo zerbait txarra kanpotik. Baina ez dugu irudikatzen hori ere gu garela. Natura gure kanpo bezala proiektatu dugu.

Jende askok ezin zuen ulertu ikusten ez dugun zerbaiten ondorioz bizimodua aldatu behar genuela. Errua gobernuarena zen. Baina zergatik gobernua? Ba atzean zegoelako beste hura, elite ikusezina. Azken finean, modu sistemikoan eta konplexutasunez pentsatu beharrean, subjektu bat nahi zuten, gauza sinple bat... Subjektu hori oso ahaltsua denez bideak ditu bere nahia gauzatzeko,

eta intentzio osoz, jakitez eta horretarako baliabideak izanda eragin du egoera hau. Konspirazio teoria osoa horretan laburtzen da: subjektu bat dago, asmoduna, bideak ditu asmoak betetzeko eta bete egin ditu. Kausalitatearen lerro zuzen bat da eta oso erraz azaltzen duena edozer. Kontua da hori dela guk gure bizitzan nahiko genukeena ere! Hau da, nik asmo bat daukat, baliabideak topatzen ditut, eta nire asmoa betetzen dut. Baliabideak zeintzuk dira? Izan daiteke besteak erabiltzea baliabide moduan edo besteekin negoziatu behar izatea. Negoziatzen hasten banaiz elkarrekintza hasten da eta elkarrekintzaren eskutik beti dator konplexutasuna. Nire zein bestearen mugak onartu behar ditut eta mundu komunak eraiki behar ditugu. Berriz sartzen zaigu subjektu kolektiboa, subjektua emaitza moduan eta ez hasieran dagoen eragintzadun entitate bat. Buelta ematen diogu eskemari.

Horregatik, pentsamendu sistemikoa sartzen baduzu, jendeari konplexutasuna sartzen diozu baina ilusio bat kentzen diozu: gure bizitza kontrolatu dezakegula. Edo norbaitek, boteretsu horrek kontrolatzen dituela eta bere asmoak bete ditzakeela. Eta ahalmen hori denok nahiko genuke. Horregatik dute arrakasta pandemiaren halako esplikazioek.

Esan izan duzu independentziaren ilusioa eta herriaren askatasuna jendearen emantzipazioari loturik bizi izan dugula. Trantsizio ekologikoak (zein feministak), aldaketa sozialerako aukera indartu dezakete. Estatu baten desira indartzeko abagunea ere izan daiteke?

Lehengo egunean irakurri nuen ezina ekinez egina esaldiaz honako hau; “ezina dena ezina da”.

Esaldi hori garai honen sintoma da. Izan ere, ezina dena ez da ezina metafisikoki edozein garaitan, edozein momentutan, edozein unetan. Ezina dena gaur, bihar oso egina izan daiteke eta horretarako baliabideak bilatu behar dira. Ezintasun horretan geratzen bagara eta pentsatzen badugu gure garaiko, gure zilborreko ezintasunak ezintasun unibertsalak direla, berriro gaude betikoan: jendea paralizatzen, eta batez ere, depresiorako ateak zabaltzen. Eta gainera ez da egia.

Hasteko, nik bi hitz aldatuko nituzke oso gustura. Ez nuke erabiliko ez independentzia, ez burujabetza. Lehena, interdependentzia aldarrikatu behar dugulako; gure herriaren interdependentzia alegia, ez mendekotasuna, noski. Bigarrenean, jabe hitza kendu beharko genuke eta ulertu nire buruarekiko harremanetan naizela baina baita besteekin harremanetan ere. Baina badakit gure hiztegian daudela eta gure eguneroko elkarrizketetan egongo direla nahitaez, nahiz eta ez izan hoberenak.

Askotan esaten dut, probokazioz agian, ez dugula behar independentzia baina bai mugimendu independentista. Independentzia gaur egun zer izan daiteke? Aukerarik izango genuke estatu independente bat izan eta NATOtik ateratzeko? Badugu aukerarik burujabetza lantzeko? Burujabetza energetikoari buruz hitz egiten dugunean, esate baterako, zertaz ari gara? Bilboren burujabetza energetikoaz edo Euskal Herriarenaz? Eta Euskal Herriarenaz ari baldin bagara zertaz ari gara? Nafar Erriberan errotak jartzeaz? Edo mendi batzuetan errotak jarri bai, baina nirean ez, eh! Eztabaida horiek hor izango ditugu beti baina emankorragoak dira izan dugunaren moduko mugimendu independentista baten barruan.

Hemen aspalditik daukagu borroka tradizio bat, borroka komunitate bat. Gerora ikusi da mugimendu polimorfoa dela eta izan behar duela gainera. Eta eskerrak hori dagoela. Ze bestela Hondarribia ez zen izango salbuespen bat. Oso eskuindarrak, oso tradizionalak eta tradizionalistak izango ginateke. Hau da, naziotasunetik eta nazio zapalkuntzatik sortu zen mugimenduak asko aberastu du gure bizitza eta gure kultura. Ideia berriak ekarri ditu, ideia berri horietarako eta eraldaketa sozialerako lurra ongarritu du. Horri esker ikusten dugu euskararen aldeko borrokarekin feminismoa nola lotu den eta zergatik. Edo orain errazagoa da adibidez, ekosozialismoa ereitea hemen. Horregatik diot mugimendu independentista beharrezkoa dela oraindik ere.

Baina bada beste ideia bat ere. Independentziaren helburua ez da estatua. Estatua tresna da, baliabidea. Independentziaren helburua beti izan da jendea. Jendearen gobernua. Gobernua ez da batzuek pentsatzen duten moduan botere ahalguztiduna. Botere ahalguztidunei aurre egiteko jende antolatua da gobernua. Eta hori behar dugu. Distantzia murriztu behar dugu eta beharbada behar dugu Km 0 gobernua. Horrek kaos moduko zerbait eragiten du eta oso erraz jo daiteke berekoikeria mota batzuetara: nire herrian ez, nimby famatuen kontua eta abar. Baina nahiago dut hori kontrakoa baino.

EUSKARAREN SOINU BERRIAK

Idurre Eskisabelek hartu du batuta Euskalgintzaren Kontseiluan eta orkestazio lan interesgarriak proposatzen digu egin diogun elkarrizketan. “Politika” dioenean, letra larriz idatziriko politikaz ari da, alderdietatik kanpo geratuko dena eta feminismoaren ideiarekin lotzen dena. Azken honek erakutsi digu guztia dela politikoa, eta, beraz, euskarari buruz politikoki pentsatu behar dugula, epe luzera begira.

36 urte bete ditu Vascuenceren Legeak. 36 urte gure hizkuntza eskubideak 3 eremutan banatu zituztenetik. Euskaraz bizitzea eremu zehatz bati lotutako aukera balitz bezala, berezko hizkuntza euskara duen Nafarroa Garaian, Irulegiko Eskuak argi erakutsi digunez. Lingua Navarrorum, zer da ba!

Esan ohi da euskararen erabilera dela ahulunea eta, hortaz, eginkizunik garrantzitsuena. Alabaina, hizkuntza gutxituaren erabilerari bidea emateko euskararen hiztun elkartearen eraketa, hedapena eta kohesioa egin beharrekoak dira, baita lege berria eta hizkuntza politika berriztagarriak ere ezinbestekoak dira.

Orkesta honetako soinuaren interpretazioa eta kritika zureak dira!

**“ASKOTAN ESAN
IZAN DUGU EUSKARA
POLITIKATIK KANPO EDUKI
BEHAR DELA.
BAINA JUSTU ZERBAIT
BEHAR BALDIN BADA
POLITIKA DA, LETRA LARRIZ”**

ELKARRIZKETA
Idurre Eskisabel Larrañaga

ERRIA
Argazkiak: FOKU

Idurre Eskisabel Larrañaga [Beasain, 1970]. Kazetaria, ikerlaria eta idazlea. Kazetaritza eta Gizarte eta Kultur Antropologian lizentziaduna, azken urteetan irakasle da EHUKo Gizarte eta Komunikazio Zientzien Fakultatean. Aurretik, *Euskaldunon Egunkaria* eta *Berria* egunkarietan aritua, eta kolaboratzaile hainbat mediotan. Ikerketa arloan, nazio iruditeria eta haren eraikuntza mediatikoa, sexu/genero sistema eta nazio eraikuntzen arteko harremana, eta hizkuntza eta generoaren arteko uztarketak ditu langai. *Trikua esnatu da. Euskaratik feminismora eta feminismotik euskarara* liburua argitaratu zuen 2019an Lorea Agirrerekin batera, Euskadi Literatur sarietan saiakera arloko finalista izan zena. Literatur arloan *Goseak janak* izeneko poema-bilduma argitaratu zuen 2018an. Pentsamendu feministari buruzko *Lokatza* podcast saioaren egile taldekoa.

“Momentu honetan hizkuntzen auzia iruditzen zait gune interesgarrietako bat dela eragiteko, pentsatzeko eta aritzeko”

“Atzerapauso bat dago, mataza konplexuago edo zailago egin zaigu euskaldunoi eta euskaltzaleoi”

“Hizkuntzaren aldeko hautuak ez ditugu berez egiten; ezagutzatik harago, erabiltzeko motiboak behar ditugu”

Kontseiluko Idazkari Nagusi kargua onartu berri duzu, zerk eraman zaitu urrats hori egin eta erronka horri ekitera?

Halako erabakiak hartzen direnean ez da arrazoi bakarra egoten: pertsonak, gure baitan, era askotarikoak izaten gara zorionez, eta arrazoiak bat baino gehiago izan dira. Baina nagusia esango nuke izan dela, batetik, euskararen biziberritzearen momentu honetako egoerak sortzen didan kezka; gauza bat da kezka hori edukitzea, eta kezka horri buruz asko hitz egitea eta esatea. Baina beste ekarpen batzuk egiteko prestutasuna ere agertu behar da, eta, nolabait, zerbitzuko izatea ere inportantea da. Bestetik, badut parte egoista bat, nolabait esatearren: momentu honetan hizkuntzen auzia iruditzen zait gune interesgarrietako bat dela eragiteko, pentsatzeko eta aritzeko. Beraz, zerbitzuko izatea bada arrazoietako bat, baina, normalean, zerbitzuko izate guztiek edukitzen dute parte egoista eta interesatu bat, eta nik ere badaukat.

Euskararen normalizazio prozesuaren apaltzeaz, bidegurutzeaz... hitz egiten dugu. Zein da zuk egiten duzun hausnarketa gaur egungo egoeraren inguruan?

Euskal Herrian askotariko errealitateak ditugu; besteak beste, euskararen estatusari berari

dagokionez, Lapurdin, Nafarroa Beherean eta Zuberoan erakundetzea abiatzearekin batera, zenbait politikak sustapen-politikak egiteko bide batzuk ere zabaldu dituzte; baina euskarak ez dauka estatus ofizialik. Denok dakigu zein jarrerara daukan Frantziak frantsesarekin eta haren menpeko hizkuntzekin; eta, gainera, nola urrats batzuk aurrera egin ahala, botere judizialaren bidez, atzera botatzen duen guztia. Nafarroan, berriz, zonifikazioaren ondorioz, nafarren artean egiten injustizia handi bat egiten da hizkuntzari dagokionean. Horrez gain, uste dut eszenatoki konplexu bat daukagula: ez da bakarrik 40 urte hauetan euskararen biziberritzearen aldeko sustapen-politikak ez direla behar bezala egin, baizik eta kontrako politikak egin direla. Eta egun, horrek pisua izan du iritzi publikoan, 1978an euskararen inguruan Nafarroan bertan zeuden diskurtsoak edo gaur egun daudenak ikusita. Atzerapauso bat dago, mataza konplexuago edo zailago egin zaigu euskaldunoi eta euskaltzaleoi. Eta, Euskal Autonomia Erkidegoan, estatus aldetik egoera txukunena daukagun gunea, normalizazioaz behin eta berriro hitz egiten dugun eremua da; eta, dudarik gabe, hainbat urrats egin diren tokia. Baina badugu gelditze sentsazio hori, eta esango nuke sentsazio hori, bereziki, EAEn daukagula, uste genuelako egiten ari ginenarekin

“Normalizazio nahi horretan ez dugu behar bezain presente eduki euskara hizkuntza gutxiagotua dela, botere harremanek zeharkatzen gaituztela eta azpiratze egoera batean gaudela”

“Gaur egun noranzkoak finkatzea bera ere gero eta zailagoa da, dena delako oso aldagarria”

bestelako emaitza batzuk izango genituela bueltan. Hizkuntza gutxituaren aldagaira itzuliko naiz: normalizazio nahi horretan ez dugu behar bezain presente eduki euskara hizkuntz gutxiagotua dela, botere harremanek zeharkatzen gaituztela eta azpiratze egoera batean gaudela; badagoela, batetik, euskararen praktika, eta bestetik, euskal hiztunak edo euskaraz ardatzen garenok hori ez aintzat hartzea. Uste dut badela akatsa, onurarik ekarri ez digun zerbait. Alde horretatik, ezkorra da hau guztia horrela esanda, baina esango nuke badagoela itxaropenerako biderik hor ere: batetik, jabetu egin gara, kezkatu egin gara eta, aspaldiko partez, euskalgintzan, orokorrean, euskara askotariko euskalgintza horretan, baita instituzionalean ere, badago kezka bat, eta beste zerbait pentsatzeko premia sortzen ari da. Alde horretatik etorriko dira gauzak, etorkizun hobe bat.

Euskalgintzaren azken urteotako ibilbidearen zein balorazio egiten duzu? Eta nondik norakoak uste duzu izan beharko liratekeela aurrera begira egin beharreko aldaketak?

Euskalgintzan aritzen den jendearekin hizketan, denen sentsazioa da ez direla betiko garai onenak. Atzendu xamar egotearen sentsazioa badago, lugorri batena. Esango nuke, ordea, gauzak ez

direla egun batetik bestera aldatzen eta prozesuek luze jotzen dutela. Eta, gainera, beharbada, ez dira guk espero dugun helmugara iristen. Baina noranzko bat hartzen dute. Alde horretatik, esango nuke noranzko bat hartuta ikusten dudala. Baina egia da gaur egun noranzkoak finkatzea bera ere gero eta zailagoa dela, dena delako oso aldagarria. Zorua azpian etengabe mugitzen zaigun sentsazioa dugu.

Azken urteotan badirudi bestelako gizarte mugimendu batzuek hartu dutela protagonismo handiagoa eta erakarri dituztela gazte belaunaldiak euren borroketara: besteak beste, ekologismoak eta feminismoak. Euskalgintzatik beraz, belaunaldi berriengana iristeko zailtasunak ikusi izan dira. Aldiz, azken hilabeteotan kimu berriak ikusi izan dira (Gazte Euskaltzaleen Sarea). Zergatik kostatu izan da hainbeste irismen hori izatea? Eta aurrera begira zer egin beharko litzateke euskalgintzaren borrokara jende berria erakartzeko?

Gazteengana iristeko arazoa ez da euskalgintzarena bakarrik. Belaunaldi guztiek eta garai guztietan badute sentsazio bat mundua ikaragarri aldatzen ari dela. Nik uste dut nahiko objektiboki esan daitekeela azken 20-30 urteetan, aldaketa —berez azkarra izaten

den hori— oraindik eta gehiago azkartu dela: badago munduaren aldaketa bat, bizimoduan aldaketa bat eta bizitzarekin, besteekin eta geure buruekin harremanak izaterakoan aldaketa bat. Helduak garenok egiteko era batzuk dauzkagu, eta ziur aski ez gara oso-oso gai aldaketa horien guztien aurrean ondo kokatzeko. Batzuetan, badaukat behintzat zalanza hori. Mundua kokatzeko diodanean diot gazteek egiten dutena on edo txar den baloratzeko. Zalanza asko sortzen zaizkit kezka horren guztiaren gainean. Erabilera datuetara bagoaz, egia da ez zaigula gertatu espero genuena, hau da, euskalgintzaren aurreikuspenetako bat zen haur eta gazteak hezkuntza-sistemaren bidez euskaldundu ahala, horrek erabilera edukiko zuela ispilu perfektu bat; eta ikusi dugu ez dela hori gertatzen. Nire ustez, zer falta izan zaigu horretan? Euskararen eta berau biziberritzeko prozesuaren gaineko aurreikuspenak egiten ditugunean, ez dugu hartzen kontutan aldagai oso inportante bat: hizkuntza gutxitu bat da, eta hizkuntzarekin daukagun harremana, praktika sozial guztietan bezala, botere-harremanek baldintzatzen dute. Eta hor sartzen da, hizkuntza bakoitzak betetzen duen funtzio soziala ez ezik —nolabait, praktikotasuna edo materialtasuna—, balioa bera ere. Hau da, hizkuntzaren aldeko hautuak ez ditugu berez

egiten; ezagutzatik harago, erabiltzeko motiboak behar ditugu: izan daitezke eguneroko bizitzako premiei eta egiteko dauzkagun gauzei lotuak, edo izan daitezke bestelako balio batzuei, emozionalitate bati lotutakoak. Nik uste dut euskararen kasuan ez dela behar bezala landu ez bata eta ez bestea; batez ere, ez delako aldagai hori behar bezain aintzat hartu, bestelako politika batzuk egin dituztelako.

Euskalgintzaren eta feminismoaren edota erpinetan kokatutako gizarte-sektoreen arteko lankidetzak eta artikulazioa ere hizpide izaten ari da aspaldian. Zure kasuan, gainera, lehen bi ardatz horien inguruko gogoeta sakona egina duzu Lorea Agirrerekin batera *Trikua esnatu da* liburuan. Hartu duzun arduratik, nola uste duzu has daitezkeela ertz horien arteko zubiak eraikitzen eta lankidetzak abiatzen?

Nik uste dut hasita gaudela. Ez nago guztiz konforme euskalgintzan aro berri baten premia aipatzen denean, ziklo berri bat, oraindik hasi gabe balego bezala. Uste dut, euskalgintzak, nolabait, egin duela eta egiten ari dela. Gauzak ez dira egun batetik bestera egiten; aldaketak, zikloak, aro berriak ez dira egun batetik bestera gertatzen, nahiz eta batzuetan nahi izaten dugun mugarri bat, gertakari bat. Prozesuak

“Gogoeta inportanteenetako bat da euskalgintzan hari ez diren, baina eraldatze asmoetan dabiltzan eragile horiekin harremanetan jartzea. Euskalgintza bere baitatik ateratzea nolabait, eta beste eragile batzuengana jotzea”

hori baino mantsoagoak, bihurriagoak izaten dira, eta lugorri-faseak ere, pentsatze faseak, askotan, luzeak gertatzen dira. Lugorria askotan ez da lugorri hutsa izaten, ezta ezer gertatzen ez den momentu bat ere. Uste dut euskalgintza lugorri horretan dela, baina noranzkoa ere bada, badakar. Gogoeta inportanteenetako bat da euskalgintzan hari ez diren —euskara beren ardatzekoa ez duten—, baina eraldatze asmoetan dabiltzan eragile horiekin harremanetan jartzea. Euskalgintza bere baitatik ateratzea nolabait, eta beste eragile batzuengana jotzea, hain zuzen ere, justizia eta kohesio sozialaren arloan lan egiten ari diren eragileengana; eta horietako bat feminismoa litzateke. Uste dut hori dela interesgarriena, eta lotuko nuke lehenago gazteei buruz egin dugun gogoeta harekin. Askotan euskararen biziberritzearen inguruan senti dezakegun desinterese edo gazteengan suma dezakegun paso egite horretan, badago euskararen biziberritzea eta hizkuntz-gatazka eraldaketa-prozesu batekin ez lotzea; nahiz eta, zerbait izatekotan, gizarte-eraldaketako prozesu bat den. Garai batean horrela ulertu zen, hala irakurri zen eta hala funtzionatu zuen. Orduan, euskara berriro eraldaketa sozialaren testuingurura ekartzeko bide hori oso-oso interesgarria da, beste modu batzuetan, beste diskurtso batzuekin, beste helburu batzuekin edo

“Lotuz botere judizialaren oldarraldi horrek ekartzen digun kalteekin, demokraziaz ari garela, besteak beste, edo baita ere bizikidetzaz, kohesio sozialaz edo justizia sozialaz ari garela”

beste noranzko baten baitan. Eta, alde horretatik, dagokidan heinean azpimarratuko nuke Kontseiluaren azken urteetako ahalegina, hain zuzen ere, horixe dela.

Euskaldunen hizkuntz eskubideen aurkako oldarraldi politikoa eta juridikoa indartzen ari da azken boladan. Nola aurre egin beharko genioke oldarraldi horri?

Bai, oldarraldi juridikoa indartu da, badirudi iraganeko mamuak bizi-bizi etorri zaizkigula berriro. Nik uste dut hor badagoela berriro ere osagai bat behintzat jabearazten gaituena gutxiagotasun-egoera horretaz. Gainera, botere judizialetik datorren oldarraldiak badauka gauza bat oso larria demokraziaren ikuspegitik: herritarren borondatearen isla den araugintza baten, legedi baten gaineratik pasatzen dela botere judiziala. Nola egin aurre? Euskararen biziberritze-prozesuarekin orokorrean egin beharko genukeen moduan: hasteko, ardatzean jarriz bai jendarteak, bai gizarteak eta baita agintariek eta alderdi politikoek ere. Euskaltzaleok eta euskaldunok askotan esan izan dugu euskara politikatik kanpo eduki behar dela; eta ulertzen dut oso ondo logika, borrokaleku ulertzen dugun horretatik aparte, hain zuzen ere, babesteko asmoz. Nik ikusten dudana da justu zerbait behar baldin bada, dela

“Asmoa da euskara ardatzean ez duten horiek ere, euren egitekora eta asmoetara ekartzea hizkuntzaren auzia eta euskararen biziberritzea”

politika, politika, politika, politika; baina, egun hauetan esaten ari naiz, politika letra larriz idatzita, epe luzera begira, diferentzien gaineratik eta euskararen biziberritzea interes orokorrekoa dela lehenetsita. Lotuz botere judizialaren oldarraldi horrek ekartzen digun kalteekin, demokraziaz ari garela, besteak beste, edo baita ere bizikidetzaz, kohesio sozialaz edo justizia sozialaz ari garela. Beste gai batzuetan esaten dugun bezala, badu larritasun bat; eta etortzen zait klima-larrialdiaren edo energia-krisiaren adibidea: horietan bezala, kontsentsuek oso inportanteak izan behar dute honetan ere, oso sakonak eta epe luzerakoak, ardatzeko gai bat delako.

Kontseiluak azaroaren hasieran Batuz Aldatuko sinatzaileen batzarra egin eta aurrera begirako asmoen berri eman zuen. Azal ditzakezu bertan ateratako ondorio nagusiak, eta epe motzera edo ertainera begira, zein ibilbide aurreikusten duzuen?

Kontseiluaren momentu honetako jarduna eta noranzkoaren muina Batuz Aldatuko dinamika bera da: 113 sinatzaile daude, euskal gizarteko arlo guztietakoak; badago Athletic Fundazioa eta arlo sozialean ari diren eragileak, migratzaileekin lan egiten ari direnak, hau da, benetako ertzekin ari

direnak ere. Beraz, asmoa da euskara ardatzean ez duten horiek ere, euren egitekora eta asmoetara ekartzea hizkuntzaren auzia eta euskararen biziberritzea. Halako dinamikek, eragileak hain askotarikoak izanik, bertute horixe dute: askotarikoak direla. Baina, era berean, askotariko izate horrek, denbora eta aurreikuspena eskatzen du, adostasunak benetakoak izan daitezen; dinamikak badauka bere egitura, badauka bere gidaritza, eta horretan sakontzea. Eta, oraingoz, kontsentsu sozial hori, oinarri sozial hori zabaltzen joatea litzateke asmoa, dinamikatik kanpo dauden eragileetara iristea ere. Poliki, baina sendo.

BELAUNALDI GAZTE BATEK EUSKARARI

Unai Irigarai Oses. Gazte Euskaltzaleen Sareko kidea
Argazkiak: FOKU

Euskararen normalizazioaren garaian jaiotako belaunaldia da gurea; txikiak ginenean ETB1eko marrazki bizidunak ikusi ditugu, D ereduko ikasgeletan hazi eta hezi gara eta orokorrean, gure hizkuntza ofiziala den lurraldean bizi izan gara. Zer atera da gaizki euskararen egoera kolokan egoteko?

Luze joan da klandestinitatean euskara irakasten hasi ziren garaietatik, ikastolen sorrera, gure herriko eremu desberdinetan gau eskolak ilusioz eta konpromisoz martxan jarri zirenetik, hau da, frankismoaren ondorengo Euskal Herri hartan izan zen susperraldi kultural eta politikoa izan zenetik. Bidean izan da aldeko haizerik eta kontrakorik ere, gehiegi egiaren aitortzeko bigarren honetatik. Baina bidez bide, etengabeko lan militanteaz eta debekuen gainetik iritsi gara gaur egungo agertokira. Askoren ustez euskararen salbaziora eramanen gintuen bide honek, hots, euskararen normalizaziora eta gu geu izanen ginen horren adibide. Aldiz, egoera ez zen espero zena, eta gaur gaurkoz ezin gara euskararen normalizazioaz aritu.

Giro ilun honen baitan alarma desberdinak pizten hasiak dira, eta horiekin batera egoeraren ardurak bilatzen hasi dira batzuk. Aunitzetan aditu dugu belaunaldi berrion ardura falta dela egoeraren erantzule, batik bat, euskara erabiltzen ez dugulako eta horrek galbidera daramalako. Entzun dugu ere aunitzetan gure hizkuntzaren eta herriaren etorkizunarekiko axolagabekeriaz jarduten dugula. Lehen aipatu dugun egoeran, agerikoa da gazteok gure hizkuntzarekiko dugun agertokia ez dela batere onuragarria; eskola hizkuntza batean heziak izan gara, kale erabilerarako baliabiderik gabe, eta gainera,

kale horretan euskarazko arrastoak geroz eta urriagoak dira.

Egoera kaskar honen aitzinean belaunaldi berriok badakigu egoerari aurre egin behar diogula, eta herri-gogoa berreskuratuz euskararen inguruko hausnarketak, borrokak eta ekintzak piztea ezinbertzekoa dugula. Azken urteetan lekuan lekuko borrokek ere erakusten dute oraindik ere badela euskararen aldeko eta hizkuntza normalizazioan bidea egiteko prest dauden gazteak; Baxoa eta Brebeta euskaraz egitearen aldeko mugimenduak, Nafarroako Unibertsitatean Publikoan euskaraz ikastearen aldeko borrokak, Ager lurraldean euskararen alde piztu diren su txiki horiek guztiak eta abar luze bat.

Bide horretan, jakin badakigu oraindik ere, jendartearen oro har gertatzen den gisan, gazteen artean ere masa zabal bat kontzientziatu eta mobilizatu behar dugula. Ez hori bakarrik, euskara gaur egungo egoera sozial eta politikora ekarri eta hizkuntza erabilgarri bilakatu behar dugu, Euskal Herriko gazteak euskara gure modura egin, eraiki eta erabiltzeko gai izanen den belaunaldia izan gaitezen. Bertze modu batez errana, euskara gure bizitzaren ardatz bilakatu behar dugu, beharrezkoa izan behar dugu Euskal Herrian bizi eta lan egiteko.

Indar-metaketa, herri-gogoa berpizteko eta gazteak euskararen aldeko borrokara erakartzeko helburuz ari da lanean Gazte Euskaltzaleen Sarea. Bide horretan, jarrai dezagun beraz euskara zentzura ekartzen, euskara egiten eta eragiten.

#EuskarazBizikoGara

Union Tuterako jokalaririk

Urko Aierbe.

Euskal Herrian Euskarazeko kidea

Argazkiak: FOKU

Nafarroako aldaketa euskarara iristeko unea

2015eko Foru Hauteskundeak aldaketa instituzionala eragin zuen mugimendu sozio-politiko heterogeneoak osagai askotarikoak izan zituen. Hauteskundeak aurreko hilabeteetan ustelkeriaren aurkako oihuek, murrizketen aurkakoez, aldarrikapen feministek zein memorialistek, besteak beste, kaleak hartu eta Erregimen deitutako horren espresio instituzionala eraisteko arietean kristalizatu ziren. Egun jarraitzen duen Erregimena desagiteko prozesu gorabeheratsuaren lehenengo urratsa izan zen. Bada, ariete horren osagai garrantzitsua euskararen eta euskaldunon hizkuntza- eskubideen aldeko aldarrikapenak izan ziren. Iraunkorrak ziren euskararen aurkako erasoak, eta hiru hamarkada bete behar zituen zonifikazioaren aurkako eta ofizialtasunaren aldeko borroka mobilizazio garrantzitsuak ezagutu zituen, Gobernuak aldatu behar zaren olatua hauspotuz.

Hiru hamarkada bete behar zituen zonifikazioaren aurkako eta ofizialtasunaren aldeko borrokak mobilizazio garrantzitsuak ezagutu zituen.

Euskararen aldeko aldarrikapena egiteak sektore sozial aurrerakoi batzuk guregana hurbiltzea zailtzen duenaren ustea barneratuta dugu oraindik.

Hamarkadetan Nafarroa ustez atzerakoi eta ez-euskalduna denaren irudia nagusitzeko, Gobernutik zein beste botere guneetatik ahaleginak eta bi egin eta gero, azken zortzi urteak baliagarriak izan dira bestelako Nafarroa bat ez soilik existitu baizik eta nagusia hori dela ikusgarri egiteko.

Bultzada herrikoi horri esker UPNren gobernuaren erori zen, nafarren gehiengoaren eta euskaltzaleen ilusioak eta esperantzak piztuz. Etorri ziren lehenengo Geroa Bairen eta ondoren PSNren lehendakariak. Modu ezberdinetara EH Bilduk, Podemos-Ahal Duguk eta Izquierda-Ezkerrak babestutako gobernuak. Ukatzerik ez dago azken urte hauek aldaketa sakon eta esanguratsuen urteak izan direla. Hamarkadetan Nafarroa ustez atzerakoi eta ez-euskalduna denaren irudia nagusitzeko, Gobernutik zein beste botere guneetatik ahaleginak eta bi egin eta gero, azken zortzi urteak baliagarriak izan dira bestelako Nafarroa bat ez soilik existitu baizik eta nagusia hori dela ikusgarri egiteko. Nafarroa aurrerakoia, bestelako politiken aldekoa, eskubideak onartzearen aldekoa, baita euskararen aldekoa ere hein handi batean. Hori adierazten duten gero eta gertakari gehiago ditugu azken urteetan, herrialde osoan: Errigorak-Agerraldiak lortu duten errotzea, D ereduaren aldeko borrokak hainbat herritan, Union Tuteran futbol talde euskaltzalea sortu izana, gazte-talde euskaldun eta euskaltzaleak sortu izana hainbat herritan edo urrian Hordago! ekimenak Tuteran zonifikazioaren aurka deitutako manifestazio jendetsua. Nafarroan ur sakonak mugitzen ari dira eta euskararen aldeko norabidean.

Auzia da batzuetan guk geuk ez dugula sinisten aurreratutakoa zenbaterainokoa izan den. Oraindik ere, ofizialtasunaren eztabaida publikoan azaldu edo bere aldeko politikagintza egiteko unean, ezker-independentismoak zalantza eta noraino sakatu ziurgabetasunez azaltzen jarraitzen du. Euskararen aldeko aldarrikapena egiteak sektore sozial aurrerakoi batzuk guregana hurbiltzea zailtzen

Gehiengo sozialak eraikitze euskararen aldeko jardueraren osagai garrantzitsua dela ere konturatu behar dugu; ezin bestela azaldu Lizarra edo Tafallako alkatetzak lortu izana.

duenaren ustea barneratuta dugu oraindik. Hori da Erregimenak lortu duen garaipen handienetakoa, gure burmuinetan beldur hori sendo txertatu izana, uste ustela izanda ere. Konplexuak eta beldurrak uxatzeko garaia dugu.

Izan ere, bi legegintzaldiotan aldaketak eremu askotan ezagutu ditugun arren, euskalduntzean aldaketa gutxi eta lotsatiak besterik ez ditugu ezagutu. Hobekuntzak egon dira, noski, zaila ere ez zen. Baina euskaraz bizi nahi dugunok ezinbestekoa dugun aldaketa estrategikoa oraindik ere egiteko dago: herrialde osoan euskara ofiziala izendatzea. Ezker-independentismoak ezinbesteko erantzukizuna du ofizialtasunaren aldeko borrokari hauspo berria eman eta behingoz onartua izan dadin, eztabaida eta akordio politikoen erdigunean kokatzeko. Baita jada eskuratuak dituen instituzioetatik euskalduntzearen aldeko hizkuntza-politika ausartagoak egiteko ere. Auzi horretan ere eskubideez ari baikara. Baina horrekin batera, gehiengo sozialak eraikitze euskararen aldeko jardueraren osagai garrantzitsua dela ere konturatu behar dugu; ezin bestela azaldu Lizarra edo Tafallako alkatetzak lortu izana, ez bada euskalduntzeak bertan lortutako aurrerapenari esker (beste faktoreekin batera). Gure aurkariak hori oso ongi dakite.

Iraia de la Torre Landera.
Hordago! Mugimenduko kidea
Argazkiak: FOKU

Viva el euskera, de Cortes a Bera

Duela urtebete pasatxo, Erriberako jende multzo handi samar bat Cortesko Retegi pilotalekura bildu zen, euskarak Nafarroa Garaian pairatzen duen zonifikazioari hordagoa jotzen hasteko. Nafarroaren hegoaldeko muturretik Cortesko adierazpena izenekoa plazaratu zuten eta ozen erran zuten euskara beraiena ere badela eta ordua dela nafarren hizkuntz eskubideak tokiaren arabera sailkatzen edota ezabatzen dituen zonifikazioa gainditzeko.

Nabarristatik gutxi duen eskuinak argi utzi nahi izan zuen euskara ez dela Tuterakoa.

Tutera Nafarroa baldin bada, euskara ere bere hizkuntza dela.

Ondoren, azken hamarkadetan Tuteran euskararen alde egin den manifestaziorik jendetsuena egin zuen Hordago! dinamikak urriaren 22an. Bere deialdiarekin bat egin genuen erriberatarrok euskaldunak gara (baten bat bada), edo gure seme-alabak D eredura eramaten ditugu (zailtasunak zailtasun), edo heldutan euskara ikasten ari gara (uzten diguten heinean), edo ikasteko asmoa dugu, edo, besterik gabe, —aurrekoetatik ezer ez izanda ere— euskara nafar izatearen parte gisa ikusten dugu eta, horregatik, argi eta garbi aldarrikatu genuen euskara Nafarroa osoko hizkuntza dela, Cortestik Berara eta Vianatik Gardera.

Azken hamarkadetan Tuteran euskararen alde egin den manifestaziorik jendetsuena egin zuen Hordago! dinamikak urriaren 22an.

Hordago! jo nahi diogu zonifikazioari, diskriminazio iturri delako, desberdintasun iturri delako, nafarrak bereizteko iturri delako.

Tuterako manifestazioaren aurretik eta ondotik, nabarristatik gutxi duen eskuinak argi utzi nahi izan zuen euskara ez dela Tuterakoa, eta ez dela inoiz izanen. Oinarri-oinarrizko halako eztabaidetan baikaude oraindik Nafarroan.

Baina “eremu ez euskaldun” deitu duten munstro geografiko zentzugabe horretatik guk adierazi nahi dugu euskara Nafarroako berezko hizkuntza dela, ezin dela Nafarroa euskararik gabe ulertu, eta ezin dela euskara Nafarroarik gabe ulertu; eta Tutera Nafarroa baldin bada, euskara ere bere hizkuntza dela. Eta Tutera erraten dugun tokian Erribera erraten dugu. Eta Erribera erraten dugun tokian Nafarroa osoa erraten dugu.

Hordago! jo nahi diogu zonifikazioari, diskriminazio iturri delako, desberdintasun iturri delako, nafarrak bereizteko iturri delako. Beraz, gaur eta hemen, zonifikazioaren aurka joatea justizia sozialaren alde egitea da. Ildo horretan, Hordago! dinamikak han eta hemen ekimenak sustatuko ditu zonifikazioa gainditzeko baldintzak sortzen laguntzeko.

ERREPORTAJEA

ERTZ ASKOTAKO EGOERA, EGONKORTASUNETIK HAZKUNDEA ERAGITEKO ERRONKARI BEGIRA

Olatz Altuna eta Asier Basurto. Soziolinguistika Klusterra
Argazkiak: FOKU

Euskara hizkuntza minoritarioa da, gutxiengoak darabilena; baina, batez ere, minorizatua edo gutxitua da. Egoera zaurgarrian dago. Bere lurraldean gutxiengo batek bakarrik menderatzen du eta ezinezkoa da euskara erabiltzea hainbat harremanetarako eta zereginetarako. Euskara erabiltzeko, hiltun euskaldunak solaskide euskaldunak behar ditu, batetik. Bestetik, baldintza legal, politiko, sozial eta kulturelek euskara hautatzea eta eroso erabiltzea erraztu behar dute.

Gainbehera zihoan hizkuntza gutxitua biziberritzeko prozesua emankorra izan da XX. mendearen erdialdetik hona, orokorrean. XXI. mendean, mundu globalizatu eta aldakorrean, hizkuntza handienek indar eta eragin oso handia dute. Munduko hizkuntza gehienak egoera kezagarrian edo larrian daude. Bioaniztasuna galtzen ari den modu berean ari da galtzen munduko hizkuntza aniztasuna, horrek dakarren giza, kultura-, eta ezagutza-galerarekin. Euskarak izango duen bilakaera ez dago ziurtaturik. Desagertze-prozesuan dauden hizkuntza-komunitateen errealitate gordinerantz jotzea gerta liteke. Edo Europako

tamaina ertaineko hizkuntzen egoerara hurbildu daiteke, gaur egungo baldintzetara egokitzen asmatzen bada eta euskararen hautua egingo duten pertsonen bizimoduan funtzio esanguratsua betetzen bada.

Munduko hizkuntza gehienak egoera kezagarrian edo larrian daude.

Hizkuntzen erabilera baldintza demografiko, ekonomiko, politiko eta kulturalen arabera izaten da.

Erabileraren bilakaerak ezin dira faktore bakarreko kausa-ondorio dinamiken bidez azaldu.

Erabileraren bilakaerak ezin dira faktore bakarreko kausa-ondorio dinamiken bidez azaldu. Konplexutasun horrek ezinezko bihurtzen du gune eta baldintza guztietarako eraginkorra izango den esku hartze formula asmatzea. Posible da baldintzak hobetu eta progresiboki

erabilerak gora egitea. Horrek, babes legala, ekonomikoa, eta etengabeko ahalegina eskatzen du, bai maila politikoan, bai sozialean, eta baita norbanakoen aldetik ere. Euskara sustatzeko politika aktibo iraunkorrak beharko dira, eta atxikimendu soziala eta herritarren hautu kontzientea, inertziak hizkuntza hegemonikoen alde egingo duelako beti.

Euskara sustatzeko politika aktibo iraunkorrak beharko dira, eta atxikimendu soziala eta herritarren hautu kontzientea.

Euskararen garapenari dagokionez, eremu erdaldunena euskaldunduz joan den bitartean, eremu euskaldunena erdaldunduz joan da. Udalerri bakoitzeko euskararen ezagutza-maila aldatuz joan ahala, erdiko eremu soziolinguistikoetan gero eta udalerri gehiago daude eta muturreko eremuetan, berriz, gero eta gutxiago. Nabarmenezkoa da eremu erdaldunean, alegia, duela hamarkada batzuk euskararik entzuten ez zen hainbat lekutan, euskararen erabilera hazi egin dela. Hala ere, hirigune handietan eta beste zenbait eremu geografikotan erabilera oso baxua da. Bertan euskaldun kopuru handia bizi arren, proportzio txikia osatzen dute eta horrek ikusgaitasun publiko murrirtza eta minorizazioa dakar. Euskaldunen arteko dentsitate handiko gune

erosoak sortu edo aurkitu ezean, euskara erabiltzeko aukerarik ere ez dute izango. Aitzitik, eremu euskaldunenean erabilerak behera egin du. Herri ertain eta txikiak dira eremu honetakoak. Bertan euskara modu naturalean transmititu, birsortu eta elikatzen da. Arretaz jarraitu beharrekoak dira aldaketak: bertan bizi-proiektu bideragarriak garatzeko aukerak, hirigintza-proiektuen eragina, barne- eta kanpo-migrazio fenomenoak...

Nabarmentzekoa da eremu erdaldunean, alegia, duela hamarkada batzuk euskararik entzuten ez zen hainbat lekutan, euskararen erabilera hazi egin dela.

Aitzitik, eremu euskaldunenean erabilerak behera egin du.

Nabarmentzekoa da, gizartea zahartuz doan honetan, euskararen erabilera “gaztetu” egin dela. Euskarak adin-piramidea iraultzea lortu du: haurrak eta gazteak dira euskara gehien darabiltenak, eta helduak eta adinekoak gutxien. Hurrenkera hori aldatu izana lorpen sozial handia da. Izan ere, munduko eta Europako

hizkuntza gutxitu gehienetan galera-prozesuaren hurrenkera mantentzen da. Kualitatiboki, biziberritzerako egoerarik mesedegarrienean aurkitzen da euskara belaunaldien arabera. Kontuan hartu behar da eskolak euskaldundutako hiztunen profil linguistikoa ez dela garai batean euskaldunen artean ohikoena zena. Gaur egun, euskaraz hitz egiteko gai diren gazte eta haur gehienek gaztelania edo frantsesa dute lehen hizkuntza, eta hizkuntza horietan mintzatzeko erraztasun handiagoa dute. Gazteen mundua ez dago euskarari lotua haurrena bezainbeste. Esaterako, hurrei zuzendutako eskaintzan presentzia handia du euskarak (kultur eskaintza, aisialdi antolatua, udalekuak...); gazteei zuzendutako eskaintza, ordea, helduei eta adinekoei zuzentzen zaienaren antzekoa da, alegia, euskarazko aukerak murrizagoak dira (sare sozialak, musika, kirola...).

Euskarak adin-piramidea iraultzea lortu du: haurrak eta gazteak dira euskara gehien darabiltenak.

Bestalde, haurren eta nagusien arteko elkar-eraginak mesede egiten dio euskararen erabilerari. Guraso izateak askotan dakar euskararekiko kontzientzia eta praktika indartzea. Indarrean dago haurren eta helduen arteko solasaldietan euskaraz egitera bultzatzen duen arau soziala.

Gazteen mundua ez dago euskarari lotua haurrena bezainbeste.

Guraso izateak askotan dakar euskararekiko kontzientzia eta praktika indartzea.

Baina, era berean, aipatutako jokaerak ez du erabateko eragina berdinen arteko harremanetan, harreman-talde horizontaletan.

Emakumezkoek euskara gehiago erabiltzen dute gizonezkoek baino. Esan daiteke, hortaz, euskararen biziberritze-prozesuan emakumezkoen presentziak protagonismoa hartu duela. Adibidez, emakumeen presentzia euskaltegietan edo euskararen aldeko egitasmoetan nabarmen handiagoa izan ohi da. Emakumeek eta gizonek euskara zein irudirekin eta zein baliorekin lotzen duten, eta horrek hizkuntza hautuan zein eragin duen aztertzea argigarria izan daiteke kaleetan behatutakoa hobeto ulertzeko.

Amaitzeko, merezi du euskara, gaztelania, edota frantsesa ez diren beste hizkuntzen erabilerari ere aipamen bat egitea. Jatorri atzerritarreko biztanleak eta turistak dira beste hizkuntzen hiztun potentzial

nagusiak. Jatorri atzerritarreko herritarrek biztanlerian duten pisua hirukoiztu egin da Nafarroan eta laukoiztu EAEn, azken 20 urteetan.

Emakumeen presentzia euskaltegietan edo euskararen aldeko egitasmoetan nabarmen handiagoa izan ohi da.

Hala ere, beste hizkuntzen erabileraren datua maila berean mantentzen da. Horrek iradokitzen du iritsi berri den populazio horrek tarte labur-ertainean lurraldean ohikoenak diren hizkuntzak (gaztelania eta frantsesa, nagusiki) erabiltzen dituela kalean. Beste hizkuntzen erabilera datuak bat datoz, neurri batean, jatorri atzerritarreko biztanleriaren ezaugarri demografikoekin (geografikoki, adinaren aldetik...).

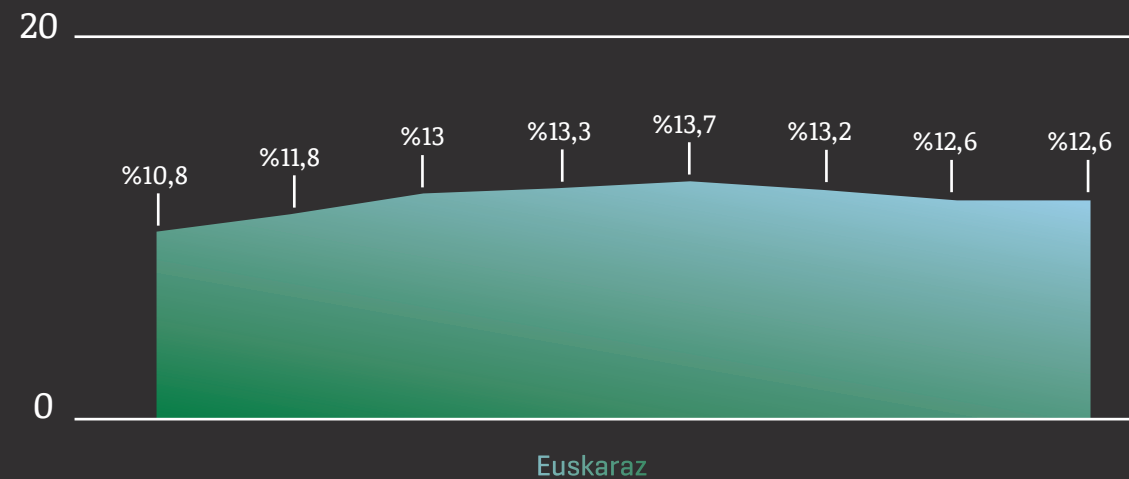
Iritsi berri den populazio horrek tarte labur-ertainean lurraldean ohikoenak diren hizkuntzak (gaztelania eta frantsesa, nagusiki) erabiltzen dituela kalean.

Euskararen kale-erabileraren erradiografiak

Erria

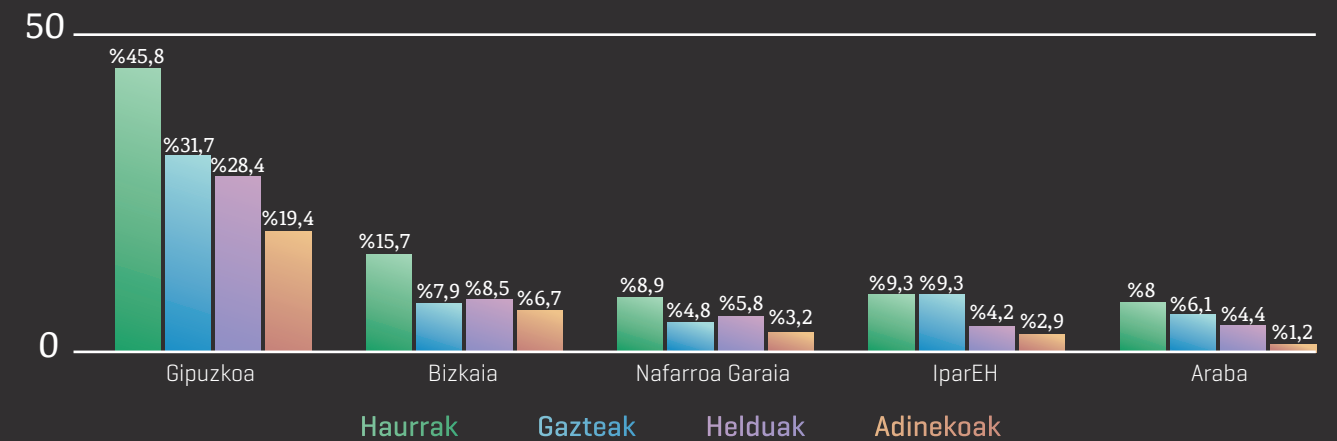
Euskararen kaleko erabilera mantsotu egin da. Oro har, kalean ez da euskara gehiago entzuten, aurreko urteetako neurketekin alderatuta. Horixe erakutsi digu Soziolinguistika Klusterrak argitaratutako erabileraren kale-neurketak. Izan ere, gaztelania (%75,8) eta frantsesa (%8,8) dira nagusi gure kaleetan. Euskararen erabilera %12,6koa da eta gainerako hizkuntza guztiak %2,8 hitz egiten dira.

Euskararen kale erabileraren bilakaera [Euskal Herria, 1989-2021]

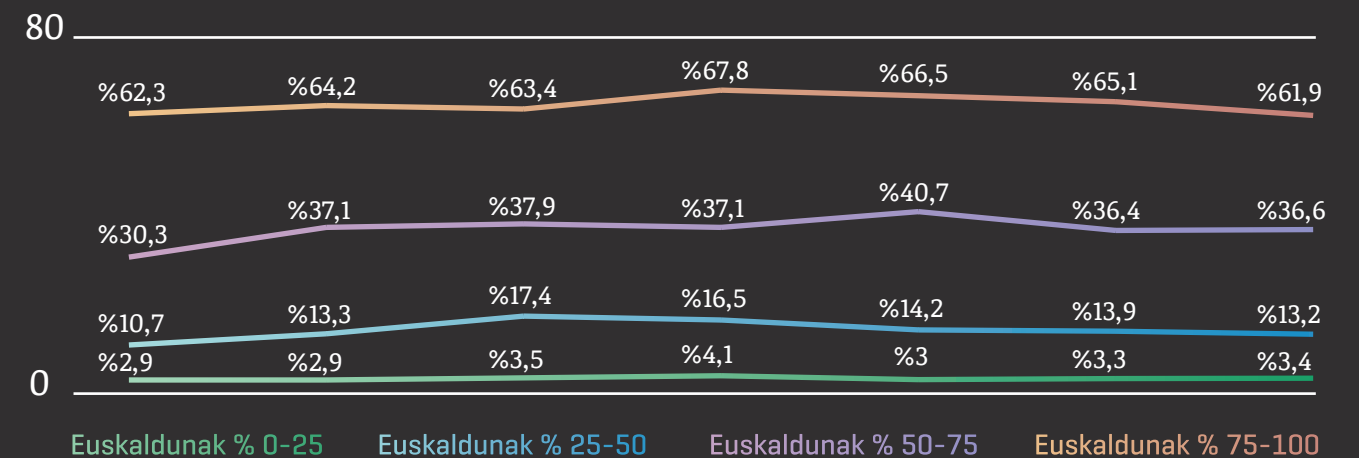
Erabilera geldotu edo mantsotzeak ez du esan nahi gauzak betiko modukoak direnik. Euskal jendartea eta gure kaleak egunero aldatzen ari dira. Duela hamarkada batzuk, zaharrenak ziren euskara gehien erabiltzen zutenak, baina egun hori ez da hala. Gure artetik joan ziren zahar haiek eta zahartu egin zaizkigu garai hartako gazte eta helduak. Horrexegatik, zaharrena ez da jada euskara gehien darabilen kolektiboa, haur eta gazteena baizik. Esan gabe doa euskarak kezkatzeko moduko egoera bizi duela, bere biziraupena kolokan dagoela, baina datu horrek esperantzarako tarteak uzten digu.

Euskararen kale erabilera adinaren arabera, lurraldeka Euskal Herria 2021 [%]

Beste honek ere loraldi batekin amets egiten uzten digu: euskara entzuten da lehen kalean inoiz erabiltzen ez zen zenbait tokitan. Ofizialtasunak hor badu paper garrantzitsua. Arabako kasuan erabilerak mantso baina gora egiten duela ikusten da (1989an %3,9tik, 2021ean %4,8ra), bereziki Iparralde Euskal Herrian atzera pauso nabarmenak ikusten diren bitartean (erabilera 1997an %8,3koa bazen, 2021ean %4,9koa dugu).

Euskararen kale erabileraren bilakaera eremu soziolinguistikoen arabera. Hego Euskal Herria [1993-2021].

Oro har, euskararen erabilera gehienbat eremu euskaldunenetan apaldu da, gainerakoetan mantendu den bitartean. Bestalde, hiriburuetan, populazioaren kontzentrazio handiena dagoen lekuetan, apenas entzuten da euskara kalean. Gehien, Donostian (%15,3). Gainerakoak ez dira %5era iristen: Gasteizen %4,1, Bilbon %3,5, Iruñean %2,7 eta Baionan %2,5 erabiltzen da.

Jon Sarasuak berriki gordin bota berri du irratian: euskarak minbizia du. “Orain 60 urte minbiziaren kontrako botika esperimentalak jarri genuen, munduko hainbat lekutarako inspiratzaile dena gainera. Baina gorputz honek minbizia izaten jarraitzen du eta beste terapia bat behar du. Ez dugu diagnostikoan behar adostasuna. Behar dugu elkarrekin lan egiteko bisio batzuk adostea”, Euskaltzaindiko Euskararen Gogoetagusuneko koordinatzailearen esanetan. Goian adierazi dugu badagoela itxaropenerako tarterik, baina eritasuna ez da berez desagertuko, guk geuk aktibo eta eraikitzaile bat ez badugu, euskalgintza biziberritzen ez badugu.

ERREPORTAJEA

INTELIGENTZIA ARTIFIZIALA: EUSKARAK BERE TOKIA BEHAR DU

Xabier Arregi. Ixa ikerketa-taldea. HiTZ zentroa, EHU

Hizkuntzen teknologiak indartsu iritsi zaizkigu. Ez dago esaterik bat-batean heldu direnik, aspaldikoak baitira hizkuntza eta teknologia uztartzen dituzten jakintza-arloak. Aspaldikoak izanagatik, ordea, apenas lortu duten oraintsu arte sektore produktiboen edo, oro har, gizartearen arreta berenganatzerik.

Duela hamar bat urtetik hona, ordea, aldaketa izugarria gertatu da. Eztanda moduko bat. Orain, esate baterako, nork ez du itzultzaile neuronalak erabiltzen.

Hiru faktoreren konfluentziak eragin du indarraldi hau. Batetik, adimen artifizialeko ereduen eta tekniken bilakaerak, zehazki sistema neuronalen eta ikasketa sakonaren errendimenduak; bestetik, datu masiboak, alegia, testu- eta ahots-bildumak eskura izateak, eta, hirugarrenik, konputazio-ahalmena izugarri handitzeak.

Makinek, gaur, primeran itzultzen dute, testuak sortzen dituzte, galderei erantzuten diete, ahotsez esandakoak ezagutu eta erantzun egiten dute. Gaur egun, makinekin hizketan egin daiteke; nonahi eta noiznahi ari gara horrela, maiz konturatu ere egin gabe. Ez bakarrik konputagailu, tablet edo mugikorrek, ez bada autoarekin, hozkailuarekin, telebistarekin, laguntzaile birtualekin, edo auskalo zer trasterekin. Makinak hitzun dira. Mintzaide ditugu. Solasean aritzen gara hezur-haragizko ez diren zer batzuekin.

Makinek, gaur, primeran itzultzen dute, testuak sortzen dituzte, galderei erantzuten diete, ahotsez esandakoak ezagutu eta erantzun egiten dute.

Hori horrela da, bai, baina munduko hizkuntza hegemonikoetan da horrela. Munduko hizkuntza gehienek ez dute baliabiderik teknologiaren esparrura egokitzeko. Horregatik esaten da hizkuntza askoren etorkizuna heriotza digitala dela.

Munduko hizkuntza gehienek ez dute baliabiderik teknologiaren esparrura egokitzeko.

Horren guztiaren ondorio sozial eta soziolinguistikoak nabari dira dagoeneko, eta pentsa daiteke gero eta nabarmenagoak izango direla. Bizi al gaitezke euskaraz mintzaide elektroniko

horiek euskaraz ikasten ez badute? Horra galdera. Horregatik da oso garrantzitsua etorkizuneko agertokiak aurreikustea, eta aurrez neurriak hartzea.

Bizi al gaitezke euskaraz mintzaide elektroniko horiek euskaraz ikasten ez badute?

Alderdi sozialarekin batera, inpaktu ekonomikoa ere sekulakoa da. Ez da kasualitatea munduko enpresa aberatsenen artean, punta-puntako tokietan, hizkuntzaren teknologia lantzen dutenak egotea, adibidez, Apple, Microsoft, Amazon, Alphabet

Argazkia: Omid Armin, Unsplash

(Google) edo Meta (Facebook). Cédric Durand ekonomistak, bere “Tecnofeudalismo, crítica de la economía digital” liburuan, gako interesgarriak eskaintzen ditu munduaren digitalizazioak ekarri duena ulertzeko, eta korporazio erraldoien egiteko moduez jabetzeko.

Testuinguru honetan, ez ikusiarena egitea ez da aukera erreal bat. Euskal Herriak, euskarak, bere tokia egin behar du. ‘European Language Equality’ proiektuan argitaratutako txosten batean Europako hizkuntzen baliabide teknologikoak aztertu dira. Horien arabera egindako sailkapenean euskara 25. tokian agertzen da. Aurretik ditu estatu-hizkuntza gehienak, eta parean edo atzetik hizkuntza ez-ofizialak edo gutxituak. Gure

egoera soziolinguistikoa zein den kontuan hartuta, esan daiteke euskara ez dagoela posizio txarrean.

Gure egoera soziolinguistikoa zein den kontuan hartuta, esan daiteke euskara ez dagoela posizio txarrean.

Aurrera begira, txikia izateak dituen berezko zailtasunak gorabehera, badugu Euskal Herrian komunitate teknologiko aski sendoa, bada ezagutza eta gaitasuna. Egin behar dugun bideak ezinbestean oinarritu behar du baliabide irekietan eta publikoetan. Geure tresna

Argazkia: FOKU

propioak garatu behar ditugu, ikerkuntzan inbertitu, agenteen lana koordinatu, ikuspegi kritikoa zorroztu, eta euskara bezalako hizkuntzen beharretan arreta jarri.

Teknologiak ez gaitu salbatuko. Teknologiarik gabe ez gara salbatuko.

IMA JINA TU

Irati Majuelo Itoiz.
Bertsolaria
Argazkiak: FOKU

Imajinatu. 11 urteko haur bat zara Iruñerrian, adibidez, Iturraman, adibidez, Uharten. Familia euskaldun batean jaio ala ez, euskara transmititzeko hautua egin dute zure gurasoek, eta beraz, D eredu eskolara zoaz egunero. Horma horietatik kanpo, billabesako gidariak gaztelaraz hitz egiten dizu, eta medikuak, eta okinak. Arratsaldetan, eskubaloia egiten duzu, eta musika. Taldekide asko zure eskola berekoak izan arren, gaztelaraz izaten da entrenamendua, gaztelaraz entsaioa, euskarazko talde bakarrak ez duelako zure ordutegiarekin bat egiten. Batzuetan, ondoko lagunari galdetu behar izaten dizkiozue hitz batzuk, eskolan ez baituzue esaten deberes, baizik eta etxeko-lanak, adibidez. Denbora-pasa, lagunekin youtubeko bideoak ikusten dituzu, eta zuen streamer gogokoenak dira El Rubius edo

Twin Melody. Zuk ere badakizu, gaztetxoa izan arren, zaila dela eskolan ikasi edo etxean jaso duzun hizkuntza horri marko bat ezartzea, eremu horietatik haratago lurra jartzea, imajinatzea. **Baina ez zara horregatik okerreko, bazterreko, exotiko sentitzen. Hori da zure errealitatea, eta zu moduko haur gehienena.** Eta ziur aski oraindik ez dakizun arren, Iruñerriatik kanpoko ume-gazte-heldu gehienena ere bai.

Garai horretan, zure lehengusuak bere musika-zerrenda gustokoena pasatzen dizu, eta deskubritzen dituzu euskaraz haserraten, maitemintzen, goibeltzen diren musikariak. Eta asteen behin, gazte bat etortzen da ikasgelara bertsoalaritza zer den erakustera, eta hasieran ez duzu atsegin, baina gero ohartzen zara uste baino gauza gehio esan ditzakezula, eta klasekideekin tontakeriak kantatu. Eta aurrerago, lagunak han elkartzen direla eta, hasten zara auzoko dantza-taldera joaten, eta hala ezagutzen dituzue zuen hiritik haragoko lurak, koloreak, doinuak, hitzak, errealitateak. Horiek nahasten joaten dira beste bizipen sozial, politiko eta zirkunstantzialekin, eta **hasieran irla-bakarti zen euskararen eremu horrek artxipielago forma hartzen du gutxinaka.**

Eta **heldutzen zoazte, eta zure inguruko zenbaitentzat euskalduntasuna kultura**

politikora lotzen den zerbait da, eta beste zenbaitentzat eskolako oroitzapen hutsa. Zuretzat, ez dakizu ongi azaltzen. Baina urtero joaten zara dantza-taldetik antolatu duten Iruinkokora, eta bi urtetik behin iristen da Korrika, eta lau urtetik behin gertatzen da Euskal Herriko Bertso Txapelketa Nagusia, eta nabaritzen duzu barnean pizten zaizun motorra, marrazten dizuten mapa emozionala, txikitako bizipenak ezezagun pila baten esperientziekin konektatzen dituen. Zinez, maiz pentsatzen duzu horiek direla Euskal Herria sentitzeko, irudikatzeko, gorpuzteko dituzun une bakarrenetakoak. Artxipielagoan, uharteen arteko lotura-marrak ezartzeko aukerak.

Zer dute amankomunean, bada, zugar zerbait aktibatze? Komunitatea, ilusioa, mugimendua, aldarrikapena, edertasuna. Biltzen zailak diren ezaugarriak, jende askok proiektu txiki askotan lan egitearen ondorioz lortzen direnak. Zer da ekimen horietan Euskal Herria irudikarazten dizuna: euskara, lurraldetasuna, kolektibotasuna. Eta jendea lanean, lanean, lanean. **Beraz, herri bat ingeratzeko, zirriborrazteko, haragitzeko balio dizu zuri, besteak beste, kulturak.** Baina horrek pentsarazten dizu: behin imajinatu zen Euskal Herria gaur ez bada, zer. Balio dit folklore bat mantentzeko? Kabitzen ez naizen eredu bati eusteko?

Edo kultura balia dezaket irudikatzeko zer den Euskal Herria gaur, nolakoa izatea nahiko genukeen bihar?

Zeren baikorra izan zaitezke baina inozoa ez, eta badakizu askotan jo zaituztela euskaldun okerreko, bazterreko, exotikotzat, nahiz eta zuk zure burua hor kokatu ez. Irudimena norabide askotan mugitzen baita, eta ez da txikia gure buruen kontra harriak botatzeko gaitasuna. Gogora-tzen dituzu, adibidez, zure herrikideen euskara-maila gutxiesteko joerak edota Nafarrora euskara salbatzera datozen ilustreak. Baina aizu, ez gizajo, ez exotiko, ez biktima, ez buruarin. Zuk zure inguruan ikusten duzu jende langilea, kultura lanabes darabilena egunerokoan non dagoen eta zertan ari den lantzeko, gizartea eraldatzeko, kolektiboa saretzeko, dibertitzeko, aspertzeko, finean, bizitzeko. Eta hala, argi ikusten duzu: kulturari zein herriari ezin zaio agindu. Kanta ezazu hau, hedatu mezu hori, konbentzi

zaitez hartaz. Panfletoek gutxitan funtzionatu ohi dute bilera-mahaitik kanpo. Behar dena da egitura material-sinbolikoak eraiki, sortzen dugun kulturak gure unibertsoa harrapa dezan, galdekatu, mimatu, zartatu dezan.

Eta azkenerako, ez dakizu nola baina hemen zaude, zutabe hau irakurri ahala pentsatzen ez dudala ezer berririk esan. Akaso, aipatu nahiko zenidake, kulturaren transmisio gaitasunaz, naziogintzarako tresna baliagarria izateaz milagarren aldiz hitz egitea baino, hobe nukeela zuok, zuzenean, Euskal Herri hori imajinatzen jartzea. Gaur dena eta ez dena, izatea nahiko genukeena, izan litekeena. **Agian, azpimarratu nahiko zenidake, kulturak potentzial eraldatzailea ba ote duen eztabaidatu ordez, mahai gainean jarri beharko nukeela ea gu geu potentzia hori ote garen,** gudan dauden ikusmirak, minak, esperantzak eta utopiak garraiatzen baititu kulturak.

ZAPALKUNTZAK GURUTZATZEN DIREN LEKUA

Eskubideetan aurrera egin arren, emakumeon egoera material orokorrak okerrera egin du azken urteetan. Krisi anizkoitzak beti kolpatzen du zakarrago klase azpiratua, eta are gogortu, interseksioetan, Naia Torrealdaik azaldu bezala. Eskubide formaletan aurrera egin da, baina erreakzioa ere tamainakoa izan da, Kizkitza Gil de San Vicenteren arabera. María Rodórekin batera, hirurek azpimarratu dute feminismoa ez dela soilik muga daitekeen ideologia itxi bat, interseksionalitatea ideologia absolutu bat ez den bezala. Zapalkuntza desberdinak harremanetan daude, eta konplexutasun hori ulertzeko behar ditugu betaurreko moreak. Beraz, bai feminismoa eta baita interseksionalitatearen teoriak ere errealitatea ulertzeko betaurrekoak dira, eta hori baino gehiago, konpromiso politiko eraldatzaileak.

Konpromiso horretatik, hegemonikoak diren ideologiak deseraikitzen deitzen gaituzte, Mirene Begiristainek elkarrizketan ekonomiarekin egin bezala. Izan ere, merkatuan zentratutako ekonomiaren ikuspegia erabat kamutsa da, horri aurre egiteko merkatua lehenesten duten begiradak murrizak diren bezala. Ezinbestekoa da izebergaren azpian dauden eta bizitza sostengatzen duten prozesuak azaleratzea, lan ez ordaindua den eta prozesu ekonomiko guztiak sostengatzen dituen erraldoi hori. Feminismoa, hortaz, neoliberalismoaren eta joera indibidualisten aurkako antidoto bezala irudikatzen dugu. Galdera da, prest ote gaude egungo sistema patriarkal eta ekonomikoari aurre egiteko? Nondik ekin? Zer lehenetsi?

SINADURA

BATU GAITEZEN BATZEN GAITUEN HORRETAN

Kizkitza Gil de San Vicente Gurrutxaga.
Sorturen ekintza politikoko arduraduna
Argazkiak: FOKU

Ez da gauza erraza feminismotik eta Euskal Herritik koiuntura aztertzea. Sistema kapitalista antolaketa patriarkalaren gainean eraikia da eta bere jatorritik sexuaren araberako munduaren eta lanaren banaketan oinarritu da. Horregatik, maizegi emakumeok eta gure errealitatean zuzeneko eragina duten joerak ikusezinak, garrantzi gabekoak eta identifikatzeko zailak izaten dira.

Krisi hauetako bakoitzean emakumeon egoera materiala okertzen joan da, nahiz eta hau ez den egun batetik bestera gertatu.

Zaila izanagatik, funtsezkoa da, feminismoak bizitza azterketaren erdigunera ekartzen duelako. Ohiko azterketen hoztasuna gainditu eta jendartearen errealtateri aurrez aurre begiratzea eskatzen digu feminismoak. Gaur egunera etorrita, emakumeon egoeran zuzeneko eragina duten bi joera nabarmendu daitezke. Batetik, krisi sistemikoaren beraren bilakaera, emakumeon egoera materialean dituen ondorioengatik; bestetik,

feminismoaren kontrako erreakzio globala, jendartearen balioetan, emakumeon askatasunean eta irabazitako eskubideetan izan ditzakeen ondorio larriengatik.

Krisiak ez dira inoiz aukera izan emakumeontzat. Azken bi hamarkadetan, krisiak bata bestearen atzetik kateatu dira: finantza krisia, krisi ekonomikoa, krisi humanitarioak, osasun eta zaintza krisia, hondamendi ekologikoak, krisi energetikoa... Bada, krisi hauetako bakoitzean emakumeon egoera materiala okertzen joan da, nahiz eta hau ez den egun batetik bestera gertatu eta ez digun

emakume guztioi modu berean eragin. Edonola ere, oro har, emakumeok lan bolumen handiagorekin atera gara krisi hauetatik, nagusiki ordaindu gabeko lanari dagokionean, enpleguaren baldintzak okertu zaizkigu eta eskubideetan zein gizarte babesean atzera egin dugu.

Familiarizazioa zein merkantilizazioa, emakumeon askapenean atzera urratsen iturri dira.

Europar Batasunak bultzatuta, gobernuek gauzatu dituzten austeritate politikek ezberdintasun sozialak areagotu dituzte eta zerbitzu publikoak pribatizatu eta ahuldu dituzte. Horren ondorioz, bizitza sostengatzeko behar beharrezkoak diren funtzioak eta lanak eremu pribatura eraman dira, izan familiara itzuliz izan merkatuari emanez. Bi joera horiek, familiarizazioa zein merkantilizazioa, emakumeon askapenean atzera urratsen iturri dira. Izan ere, eremu pribatuan norberaren baliabide indibidualen arabera sostengatzen da bizitza eta guztiok dakigu emakumeon menpekotasun ekonomikoa

errealitate bat dela, lan merkatura duela hamarkadak iritsi arren lan eta soldata baldintza ezberdinekin batu baikara.

Trantsizio ekonomikoa bai edo bai gertatuko da hurrengo urteetan gakoa bere norabidean, abiaduran eta ezaugarrietan dago.

Zume hauekin iristen ari gara XXI. mendearen lehen

laurdenera, noiz eta adostasun osoa dagoen bizi dugun momentuaren larritasunaren inguruan. Klima larrialdia abiadura bizian areagotzen ari da, aurreikuspen ekonomikoa zalantzazkoa da eta arriskuz beterikoa da. Norabide aldaketa sakon baten garaia da eta eliteek zein gobernuek horren kontzientzia dute. 2008ko krisian gertatu zena ez bezala, gobernuak ekonomia laguntzen ari dira pandemiatik hona eta krisi berri hauek biztanleriarengan dituzten ondorioak arintzeko neurriak hartu dituzte. Honek politika publikoek ekonomian eta aberastasunaren banaketan eragiteko izan behar duten

eginkizunari buruzko eztabaidari ateak ireki dizkio. Halere, konponbide partzialak lehenesteko joera dago eraldaketa sistemiko sakonak behar direnean. Trantsizio ekonomikoa bai edo bai gertatuko da hurrengo urteetan gakoa bere norabidean, abiaduran eta ezaugarrietan dago. Feminismoak eztabaida honetan eragin behar du, edozein trantsizioen erdigunean bizitzen eta planetaren zaintza eta jasangarritasuna kokatzeko ahaleginarim helduta.

Eskubide formaletan aurrera egitea lortu dugu beraz; beste kontu bat da baina honek zer nolako eragina izan duen eskubide errealetan.

Hamarkada hauetan feminismoa loratu da gure jendartean. Mugimendu sozial garrantzitsua bilakatu da eta gaitasun akademiko eta propositiboa irabazi du. Laurogeigarreneko hamarkadatik aurrera diskriminazioen kontrako eta berdintasunaren aldeko arkitektura legegile eta instituzional oso bat plantan ezartzea lortu du feminismoak. Eskubide formaletan aurrera

egitea lortu dugu beraz; beste kontu bat da baina honek zer nolako eragina izan duen eskubide errealetan, maila horretan ezer gutxi aurrerratu baita. Batzuk momentua ongi erabiltzen ari dira orain lortu dugun hori ere ezbaian jartzeko, austeritate beharraren diskurtsoarekin zein eskuinaren indartzearekin, arkitektura horri aurrekontua murriztu, agenda aldatu eta leku politikoa kentzen ari zaio.

Aurrerapen hauen aurrean patriarkatuak erreakzionatu du. Honen adierazpenik bortitzena, baina ez bakarra, eskuin muturreko diskurtsoa da.

Emakumeon ahalduntzearekin batera, feminismoaren lorpenik handienetakoa balio sozial eta kulturaletan izan duen eragina da. Egun, inor gutxik jartzen du zalantzan sexuen arteko berdintasuna eskubidea dela eta instituzionalki landu behar den printzipioa dela. Sozialki nagusitu den feminismo hau lausoa eta memoriarik gabekoa izan daiteke, baina lorpen historikoa da hala ere. Aurrerapen hauen aurrean

patriarkatuak erreakzionatu du. Honen adierazpenik bortitzena, baina ez bakarra, eskuin muturreko diskurtsoa da. Mundu zabalean indartzen ari da eta, anbiguotasunik gabe, feminismoa jo puntuan jartzen ari da, patriarkatua ukatzen duen bitartean.

Bagenekien feminismoak eragin duen mobilizazio ziklo historikoak ez zuela berez eta naturalki eskubide berrien konkista ekarriko, baina ez genuen erreakzio kontserbadore basati hau aurreikusi. Horregatik, testuinguruak ariketa politiko zorrotza egitea eskatzen dio euskal feminismoari.

Lortutako arrakasta politiko eta kultural hori aurrerapen konkretuetan itzultzea da erronka, konkista berrietan.

Feminismoa ez da mugatu daitekeen ideologia bat, gure jendartea eta gure bizitzak iraultzera deitua dagoen konpromiso politiko eraldatzailea baizik. Feminismoa bilakaera eta eraikuntza iraunkorrean dagoen zientzia da. Horregatik, feminismoan dagoen aniztasun ideologikoa aintzat hartuz, mugimenduaren

baitan sortzen dituen eztabaidei jarrera esentzialistekin baino errespetutik ekin behar zaie. Batu gaitezen batzen gaituen horretan, oinarrizkoenean. Hamarkada hauetan lortutako arrakasta politiko eta kultural hori aurrerapen konkretuetan itzultzea da erronka, konkista berrietan, emakumeen egoera benetan hobetzen duten politika publikoetan eta eraldaketa sozialetan.

Feminismo independentistak estatu bokazioa izan behar du.

Euskal feminismo independentistak norabide horretan bultzatu behar du eta bere ekarpen propioa erantsi. Feminismo independentistak estatu bokazioa izan behar du, estatu feministaranzko ibilbidea egin eta egiturazko aldaketak gauzatzeko ahalmena duen feminismoa bultzatu.

Arriskuz eta aukeraz beteriko testuinguru honetan oso kaltegarria da emakumea biktima izatera bultzatzen duen diskurtsoa. Emakumeok dugun indarraz eta gure jendartearen bizitza politiko, sozial eta ekonomikoan dugun erabateko garrantziaz jabetu behar gara. Gu gelditzen bagara gure

komunitateak gelditzen dira, emakumeok dekantatzen bagara aldaketa kultural eta politikoak eragiten dira. Feministok eta, oro har, emakumeok ez dugu baimenik ezta lekurik ere eskatu behar, hartu egin behar dugu, geureganatu egin behar dugu.

Naia Torrealldai Manduliz .
Euskal Herriko Bilgune Feminista

Zapalkuntzak gurutzatzen diren lekuan

Neoliberalismoak identitatea modu indibidualean azaldu nahi du: gutasunik gabe, despolitizatu, borroka kolektiboa neutralizatzeko. Horren aurrean, sexu-identitatean eragiten duen esplotazio ekonomikoa, antolamendu politiko, sozial zein kulturala eta ideologia hegemonikoak azpimarratu behar dira, hauek irauli ahal izateko.

Euskal feminismoak sorreratik ulertu zuen emakume izateak ez dituela menderakuntzaren ertz guztiak azaleratzen; euskal feministen esperientzia generoaren, klasearen eta nazioaren bitartez artikulatzen baita. Horrela izendatu gabe, zapalkuntza hirukoitzaren teoriarekin, gerora hainbeste zabaldutako den “interseksionalitatea” deritzona praktikatzeko ari ziren. Hots, errealitatea hainbat zapalkuntzen elkargunetik bizitzen eta aztertzen. Denborarekin, zapalkuntza hirukoitzak beste ertz batzuekin egin du topo, esaterako, genero binarismoak eta derrigorrezko heterosexualitateak sortzen dituztenekin.

Interseksionalitatearen ideia, beraz, identitatearen teoria konplexuarekin lotu beharra dago. Hau da, menderakuntza anizkoitzak zapalkuntza sistema ezberdinak identifikatzen ditu, baina interseksionalitateak sistema zapaltzaile ezberdin horiek gure gorputzetan nola gurutzatzen diren argira ekartzen ditu. Identitatea elkarrekintzan eraikitzen den prozesu konplexua, historikoa eta multidimentsionala dela ulertzera eramanez.

Zapalkuntzak harremanetan daude. Zapalkuntzak ez dira gehitzen. Zapalkuntzak elkar-gurutzatzen dira, eta kokaleku sozial espezifikoak eratu dituzte. Ez dira esentzia bat eta ez dira estankokoak, testuinguruaren arabera gure kokalekua aldatzen baita. Bestalde, zapalkuntzak ez daude airean, gure gorputzetan haragitzen dira, gure buruarekiko eta besteekiko dugun harremana baldintzatuz, gure bizi esperientzia markatuz eta gure gogo-gorputzean zauriak utziz. Materialak dira, beraz.

Interseksionalitatea hortaz, ez da teoria absolutu gisa ulertu behar, ezpada praktika politikoan eraiki beharreko zerbait bezala baizik. Askotariko subjektuak artikulatzeko eta identitateen eztabaida termino politikoetan kokatzeko.

Maria Rodó de Zaratek esperientzia praktikoa horren beharra azpimarratzen du bere liburuan. Izan ere, zapalkuntzak era indibidualizatuan ulertu ditugu maiz, identitateen lehia despolitizatu batean eroriz. Horretarako, interseksionalitatearen zauriaz hitz egiten du, eta nola eraiki ditzakegun borroka komunak zauri horietan gotortu gabe.

INTERSEKZIONALITATEA

10 ideia argigarri

[María Rodó]

1

Intersekzionalitatea boterea eta ezberdintasun sozialak analizatzeko kontzeptu bat da, horiek nola sortzen diren ikusteko betaurrekoak. Betaurreko horien helburua ez da horrenbeste kategorizazio sozialen prozesuei erreparatzea, horiek ezberdintasun sozialetan dituzten efektuak analizatzea baizik.

2

Intersekzionalitatea ez da teoria baztertzailea, boterearen, identitatearen eta ezberdintasunen inguruko beste teoria askorekin bateragarria baizik. Marxismoarekin maiz kontrajartzen den arren, teoria desberdinekin erka daitekeen perspektiba orokor bat baino ez da.

3

Intersekzionalitatearen sorrera feminismo beltzean topa daiteke, eta beraz, berebizikoa da generoaren eta arrazaren auzien zentralitatea onartzea.

4

Zapalkuntza ardatzak ez dira estankoak, eta ez daude bereiziak. Hori azaltzeko intersekzionalitatearen metaforak beharrezkoak dira.

5

Dominazio sistema bakoitzak bere ontologia propioa dauka. Alegia, zapalkuntza bakoitzak botere eta bazterketarekiko “logika” propioa dauka; eta halere, desberdintasunak zapalkuntzen arteko harremanetan oinarritzen dira. Alegia, zapalkuntza desberdinen arteko harreman moduak askotarikoak dira.

6

Ez dago desberdintasunen arteko hierarkiarik *a priori*; egoera eta testuinguru konkretuek erakusten dute ardatz esanguratsuak zeintzuk diren egoeraren arabera. Irakurketa intersekzionalak desberdintasun konkretuak irakurtzeko begirada hori dakar, inongo ardatzik gutxiegi gabe, baizik eta zapalkuntza desberdinen arteko erlazioa ulertzea.

7

Pertsona guztiak gaude desberdintasun eta zapalkuntza ardatz guztietan kokatuta; ez dago posizio neutrorik. Opresio edo pribilegiozko posizioak aldi berean bizi ditugu; beraz, ez dago talde sozial homogeneous. Ardatz desberdinak beti daude presente, eta testuinguruak esango digu ezberdintasun egoera konkretuetan zein ardatz diren esanguratsuak momentuaren arabera.

8

Testuinguruaren eta gorputzen arabera, desberdintasunaren esperientzia ez da berdina izango da. Garrantzitsua da ezberdintasunen konfigurazioen prozesu historikoak ulertzea, zurruntasun identitarioak gaingitu eta desberdintasun intersekzionalen irakurketa dinamikoak egiteko.

9

Desberdintasun sozialen eraikuntzan emozioek dimentsio garrantzitsua dute. Desberdintasun sozialak sortzen dituzten afektu emozionalak izendatu beharreko ezinegon politikoak sortzen dituzte. Zauri intersekzionalak kudeaketa emozionala behar du, ardatz batean pribilegiatu eta bestean zapaldua zarelako kontzientzia eta erantzun egokia eman ahal izateko.

10

Intersekzionalitatearen lanketa emozional eta geografikoa egiteko *relief maps* deituriko tresnak garrantzitsuak dira, ezberdintasun intersekzionalak bistaratu, analizatu eta biltzeko. Kontzientzia hartze eta interbentziorako lan tresna baliagarriak dira, beraz.

Ondorioz, intersekzionalitatea aurretiazko borroken hierarkia eta lehia ikuspegia apurtzen duen betaurreko bat da, zapalkuntzei aurre egiteko forma unibertsalik proposatzen ez duena. Aldiz, posizio sozialen egoera asimetrikoa ulertu eta horiei aurre egiteko betaurrekoak proposatzen ditu.

GOMENDIOA

INTERSECCIONALIDAD

Desigualdades, lugares y emociones

Autor/a: María Rodó Zárate. Prólogo: Pastora Filigrana
2021. Bellaterra.

**“EL ECOFEMINISMO
PERMITE CONSTRUIR
‘ALIANZAS REBELDES’
CONJUNTAMENTE”**

ELKARRIZKETA
Mirene Begiristain Zubillaga

ERRIA
Argazkiak: FOKU

Mirene Begiristain Zubillaga es Doctora en Economía y profesora en la Facultad de Economía y Empresa en la UPV. Su trabajo de investigación se enmarca en los sistemas alimentarios, desde el punto de vista agroecológico y feminista. Es autora de múltiples publicaciones. Recientemente ha colaborado junto a Blanca Bayas, Irene González, Mónica Guiteras, Ruth Pérez y Amaia Pérez Orozco en la elaboración de un informe que analiza los Fondos Europeos *Next Generation* en su aplicación en 5 PERTEs estatales [Proyectos estratégicos para la recuperación y transformación económica] que abordan ámbitos clave para la transición ecofeminista como son la salud, la energía, la alimentación, el agua y los cuidados. Además, es miembro de Biolur y el Instituto Hegoa y colabora con diferentes organizaciones agrarias en proyectos de investigación nacionales e internacionales. Actualmente colabora en un proyecto de producción colectiva en Getaria.

“La economía capitalista no es la única manera de construir economía”

“La economía feminista no es añadir mujeres en el análisis”

La mirada feminista a la economía implica una mirada crítica y una estrategia de transformación de pensamiento más compleja e inclusiva. En este sentido, propone analizar cómo tendemos a entender las limitaciones sociales y políticas de la economía hegemónica, visibilizando las lógicas que operan detrás de ellas. ¿Cómo se entienden estas limitaciones desde la economía feminista?

La economía feminista es un estudio crítico que intenta superar las bases de una economía centrada en lo masculino, en lo patriarcal, en la mirada androcéntrica; pone la atención en las construcciones sociales, tradicionales y plantea métodos para superar esas perspectivas, ya que la economía capitalista no es la única manera de construir economía. Nos permite entender el mundo de otra manera, en la que los procesos económicos son los que sostienen la vida y las desigualdades de género, que a su vez atraviesan la economía y las visibilizan. Esto en la práctica plantea cómo organizamos nuestras necesidades, nuestros trabajos, en el día a día.

La economía feminista sostiene que la economía son todos los procesos que generan y distribuyen recursos, que permiten satisfacer las necesidades que tenemos las personas a diario y que nos generan bienestar, pase o no por los mercados.

La metáfora típica es la del iceberg. Lo que está por encima del nivel del agua, lo que vemos, es la economía de mercado: ahí están el intercambio de mercancías o incluso los servicios públicos, el estado y las empresas. Pero toda esa otra parte que queda por debajo del agua, invisible, es lo que sostiene la vida, empezando por el medio natural, que es indispensable para construir los procesos económicos, además del trabajo que queda en lo

doméstico y de la propia comunidad. Los proyectos del territorio se construyen desde la comunidad y todo eso no tiene un valor en el mercado.

Somos interdependientes y esa red interconectada nos permite ser diversas, nos permite conectar con nuestra fragilidad y poder apoyarnos en la comunidad.

“La economía feminista y la economía de género no son lo mismo”. ¿En qué se diferencian?

La economía de género se distingue principalmente en tres cuestiones de la feminista. Por una parte, la economía de género sigue restringiendo el análisis económico al mercado, a las dimensiones monetizadas de la economía. La segunda diferencia es que sí que le preocupa el género, pero no lo considera una construcción realmente categórica para el análisis de la socioeconomía. Y la tercera es que normalmente aspira a analizar desde una mirada más científica.

Nosotras entendemos que la construcción del conocimiento es social y político. Cuando realizamos análisis sobre la economía feminista, observamos las dimensiones heteropatriarcales que tiene el sistema económico actual.

A menudo cuando se habla de economía feminista, se trata desde una perspectiva muy neoliberal y realmente a lo que se refiere es a una economía de género; no se plantea una transformación de todos esos eslabones que decíamos que quedan invisibles en el iceberg.

La economía feminista no es añadir mujeres en el análisis.

El feminismo ha puesto los cuidados en el centro de todos los debates. Cuidado entre personas, autocuidado, cuidado de la naturaleza ¿qué peso tiene el cuidado en la economía feminista? ¿La economía feminista promueve necesariamente un sistema económico centrado en el cuidado?

La economía de cuidados es central. La creciente relevancia que toma la noción del trabajo en nuestra realidad diaria, inevitablemente, nos hace tener que remitirnos también a la noción de los cuidados. La economía feminista ha sido la que ha visibilizado las desigualdades de género, en muchos aspectos vinculadas con la economía y los cuidados.

Hay elementos de alguna manera “ficticios” que hay que enfatizar en el sistema económico neoliberal. Por una parte, la división sexual binaria del trabajo y los cuidados genera que un género se convierte en privilegiado y prestigiado respecto a otro. Esto sucede con determinados tipos de trabajo: el trabajo doméstico, los cuidados, el trabajo no remunerado que se concentra principalmente en manos de las mujeres, etc.

Hay otros elementos ficticios que debemos tener en cuenta. La separación de lo público y lo privado: lo que está en el mercado es público, es lo que tiene valor, lo que construye la parte productiva. Lo privado, en cambio, es lo doméstico, lo reproductivo, lo que queda en un segundo lugar

y que además es feminizado. Esto se lleva mucha parte de los tiempos de vida y en ningún caso se le da el mismo valor. Por eso es problemático plantear como sinónimos el trabajo y el empleo. El movimiento feminista ha subrayado el reparto y el reconocimiento de un gran número de trabajos planteados fuera del empleo que son socialmente indispensables para la construcción de la economía.

Por último, está la figura heroica vinculada al emprendimiento. Se plantea la figura de un trabajador independiente y autosuficiente, el exitoso homo economicus. Precisamente por el concepto de interdependencia que muestra la economía feminista vemos que estos son elementos ficticios. La individualización del sujeto económico relega los cuidados a lo privado, a lo no valorado, por lo tanto, la crisis del sistema de cuidados queda infravalorada.

Hay datos sociodemográficos, sociolaborales y socioeconómicos a tener en cuenta, como la alta tasa de envejecimiento, la carga que supone el cuidado de nuestras personas mayores, el envejecimiento femenino y las mujeres que trabajamos en el mercado laboral. Todos estos cabos sociodemográficos llevan también a esta crisis del sistema de cuidados porque han sido las mujeres las que se han ocupado del cuidado.

“La economía feminista ha sido la que ha visibilizado las desigualdades de género, en muchos aspectos vinculadas con la economía y los cuidados”

Las políticas neoliberales han interrumpido el desarrollo de los servicios públicos en ese ámbito y esto colapsa nuestro día a día. Es fundamental salir de esa mirada de la familiarización y de la hiper-familiarización y subrayar las legislaciones actuales en temas familiaristas y racistas, como son la Ley de Dependencia o la Ley de Servicios Sociales, la Ley de Extranjería, el Régimen de Cuidadoras del Hogar... Todo ese engranaje sistémico no permite articular el cuidado de manera interdependiente y global. Al revés, las estrategias de desfamiliarización se desarrollan privatizando y mercantilizando los cuidados.

Los economistas clásicos hacían referencia a la tierra como recurso y tenían un debate moral sobre la necesidad de la conservación de la naturaleza. La economía ecológica argumenta que el capitalismo explota y agota los ecosistemas poniendo en riesgo “todo lo vivo”. ¿Dónde pone el foco la economía ecológica?

La economía ecológica pone sobre la mesa la translimitación en la que vivimos actualmente. Como en la parte invisible del iceberg, la base son los sistemas naturales y estos están colapsados.

Ya en el 2009, un Instituto de Estocolmo marcó los 9 límites planetarios. Los datos actuales nos muestran que 5 de ellos ya están superados. Concretamente estamos hablando del cambio climático, de las emisiones de CO₂, que son en este momento inabsorbibles por el planeta, por su limitación biofísica; la superación del límite de contaminación química, que se refiere a los elementos que nosotras vertimos a la naturaleza, como el glifosato, el amianto, etc.; los ciclos de fósforo y nitrógeno también están completamente superados; la forma del uso del suelo y la destrucción de la biodiversidad.

La economía ecológica plantea que la cuestión de la economía debe estar dentro de los límites biofísicos del planeta. Si no, los procesos socioeconómicos no son sostenibles. El planeta busca entonces sus propios “equilibrios”, poniendo en cuestión la supervivencia de muchas especies y entre ellas, la nuestra. Se está hablando ya de una sexta extinción.

La FAO establece que el 75% de la biodiversidad de las semillas ha desaparecido en cinco décadas. La economía ecologista habla de antropocentrismo. ¿Qué significa esto? Nos colocamos como especie

“Las políticas neoliberales han interrumpido el desarrollo de los servicios públicos en ese ámbito y esto colapsa nuestro día a día”

en el centro, priorizando nuestras necesidades. La economía ecológica pone el enfoque en los sistemas naturales y el bienestar del conjunto de las especies. Al fin y al cabo, nosotras dependemos de la naturaleza, no al revés.

Aquí me gustaría hacer hincapié en tres matices: una, el cambio climático está relacionado con la biodiversidad, con la situación del suelo y en cómo gestionamos nuestros procesos económicos. Una crisis económica que, para mantener el crecimiento sigue una política extractivista, lo que hace es generar una mayor crisis ecológica. Se genera, por tanto, una retroalimentación de los procesos y esto es fundamental para el segundo matiz: tenemos que cambiar los procesos económicos desde la raíz, poniendo los sistemas naturales en el centro. Y un tercer matiz es que los impactos de esta crisis ecológica no son iguales para todas a nivel global. La solución no puede ser individual. La crisis ecológica es un problema global y hay que abordarlo desde esa mirada global.

Entonces, el interés de superar las desigualdades sociales debería de ser de todas, porque precisamente es un problema de todas. La mayor dificultad que tenemos es en lo social. La economía es una ciencia social y desde ahí deberíamos de abordarla. El ecofeminismo plantea cómo construir movimientos sociales transformadores. En los últimos años ya se ha dado un cierto acercamiento entre el movimiento feminista y el ecologista, se han dado alianzas entre colectivos y perfiles diversos, que actualmente, abordan cuestiones que están en los márgenes y que la economía de mercado margina. El ecofeminismo permite construir “alianzas rebeldes”, mostrando los diferentes elementos que atraviesan a cada uno de estos movimientos, para construir conjuntamente.

Por poner algunos ejemplos, Etxaldeko Emakumeak en el agroecofeminismo, Bilgune Feminista con la crisis de cuidados y la propuesta de un sistema de cuidados público comunitario vasco, OlatuKoop con la economía social y transformadora, Marina Sagastizabal cuando nos habla del análisis de los tiempos... Estas son algunas propuestas muy vinculadas al análisis social y político y los movimientos sociales, que nos aportan propuestas muy concretas vinculados al ecofeminismo.

Por lo tanto, no partimos de cero: ya tenemos respuestas a esta crisis ecológica y de cuidados, aunque sigue prevaleciendo, una especie de reconversión en la economía neoliberal, verde y digital; y es desde ahí donde tenemos que construir alternativas a este capitalismo verde y digital que pone la vida en el centro.

IHOBE organizó en noviembre el Basque Circular Summit y dejó en evidencia que las empresas vascas de la CAV son referentes en Europa en cuanto a economía circular. Según los organizadores las empresas vascas están adelantadas a los requerimientos que establece la Comisión Europea y el impacto que tienen en la CAV supone el 1,12% del PIB. ¿Es la economía circular la alternativa?

Lo que plantea la economía circular es un cierre de ciclos. Plantea reducir residuos y reciclar materiales, considerando además que el planeta es finito. Pero no plantea transformar el modelo económico, porque sigue en la economía de mercado. No aborda la integridad de los procesos económicos, ya que no tiene en cuenta la crisis de los cuidados, la necesidad de los hogares o la necesidad de las comunidades para sostener los procesos económicos. Además, tiene en cuenta ciertos límites del planeta, pero no todos: los límites materiales para la construcción en la era de la economía verde digital son evidentes, como el extractivismo del litio o de otros materiales a nivel planetario.

Por lo tanto, la economía circular es una perspectiva necesaria, pero no suficiente. Estamos en un contexto de urgencia y el reto está en darle la vuelta al iceberg. La economía circular no le da esa vuelta. En el sistema alimentario, por ejemplo, no sólo se trata de la producción ecológica de los alimentos, es la relocalización del propio modelo de sistema alimentario, la regeneración de los suelos, las condiciones laborales dignas, el derecho a tomar decisiones sobre el sistema alimentario... estos aspectos que no los aborda la economía circular.

¿Qué solidez tiene la economía social y transformadora?

La economía social y solidaria plantea superar el modelo económico capitalista desde la perspectiva de garantizar una buena vida para todas. Ha construido su teoría desde la práctica de los modelos cooperativos vinculados al territorio. Desde Euskal Herria se ha hecho un aporte con la

economía social y transformadora implementando una visión de construcción también de país. Ambos vectores van unidos.

La economía social y transformadora es un paradigma fundamental para la construcción del ecofeminismo, a nivel global y territorial. Esta nueva ola del cooperativismo vinculada al territorio nos permite construir proyectos desde la práctica, donde la construcción propia, identitaria y cultural vasca está en el centro; proyectos agroecológicos, proyectos vinculados a la tecnología, proyectos vinculados a los cuidados, como por ejemplo, el de Hernani. Estos proyectos abordan los problemas desde la intersección, desde cómo entendemos nuestras militancias para llevar a cabo nuestros cuidados, como organizar nuestras viviendas y nuestros barrios a través de cooperativas de vivienda...

El reto está en abordar y situar el modelo socioeconómico en estas necesidades cotidianas de alimentación, cuidado, energía, vivienda, incluso movilidad, y situar ese modelo socioeconómico dentro de los límites del planeta, vinculados a nuestro territorio.

¿Crees que estamos preparadas para revolucionar el sistema económico actual?

Hay grandes resistencias y esa es la gran preocupación, porque estamos construidas dentro de un modelo económico muy hegemónico. Incluso las propuestas alternativas que intentan construir otros modelos cotidianos, como comunidades muy localizadas, tienen grandes dependencias del modelo hegemónico.

Un reto fundamental debería de ser dar voz a los colectivos que hoy por hoy no son escuchados, los que están en los márgenes, dando centralidad a las y los jóvenes; deberíamos escuchar cuáles son las cuestiones importantes para construir una perspectiva de futuro, cuáles son sus expectativas, cuáles son sus valores centrales para ayudar a que se genere un modelo ilusionante y creativo.

Pienso que la creatividad, la ilusión y el placer son fundamentales para la creación de subjetividades colectivas. Desde ahí es desde donde quizás deberíamos de observar si realmente es posible o si estamos preparadas, y en la medida de lo posible intentar reconducir los procesos y proyectos económicos. Aún estamos un poco lejos para

pensar que estamos preparadas para eso, pero no nos queda otra opción. Por eso, nos tenemos que concienciar de que ha llegado el momento y hay que abordarlo, ya que ese es nuestro reto, en este punto, como civilización.

Yo intento llevar a la práctica en el día a día; no tanto desde unos mensajes culpabilizadores, ni de presión, ni de fustigación, ni de culpa. La reflexión de ese futuro necesariamente tendrá que ser también justo y democrático, porque eso es lo que nos va a permitir visibilizar las alternativas que son realmente de futuro. Si no son justas y democráticas, además de ilusionantes, placenteras y colectivas, vamos a seguir construyendo márgenes, y en ese sentido, va a volver a ser insostenible, por ello, debemos decolonizar nuestras mentes.

“La economía ecológica plantea que la cuestión de la economía debe estar dentro de los límites biofísicos del planeta”

“Una crisis económica que para mantener el crecimiento sigue una política extractivista, lo que hace es generar una mayor crisis ecológica”

“La economía circular es una perspectiva necesaria, pero no suficiente”

“La creatividad, la ilusión y el placer son fundamentales para la creación de subjetividades colectivas”

ZER DA PROZESU KONSTITUZIOGILE BAT?

Azken hamarkadatan hego hemisferio globalean gertatu dira prozesu konstituziogile esanguratsuenak, esperientzia aberats eta desberdinetan; batzuk arrakastatsuagoak, beste batzuk ez hainbeste. Baina guztietatik, irakaspenak atera daitezke. Dosier honetan prozesu konstituziogile bat zer den aztertzeaz gain, bi kasu aztertuko ditugu. Lehenik, Espainiar trantsizioaren eta 1978ko konstituzioaren sorrerari begiratuko diogu, prozesu konstituziogile demokratiko eta partehartzaile baten kontra-adibide bat zer den ikusteko. Zeintzuk dira oraindik indarrean dagoen espainiar konstituzioaren genealogia eta barrunbeak? Bigarrenik, Txilek azken urteetan bizi izan duen prozesuaren nondik norakoei begiratuko diegu, bertako prozesu konstituziogilearen ezaugarri nagusiak, zailtasunak, korapiloak eta bestelakoak xehetzeko. Azkenik eta labur, Euskal Herrian historikoki egon den prozesu konstituziogilearen taupadaren errepaso arina egingo dugu, hurrengo ale baterako sakonago aztertze aldera.

Azterketa horietan sartu aurretik, ordea, oinarrizkoena den galderatik hasi behar gara, bada: zer da prozesu konstituziogile bat? Ze ezaugarri ditu? Ze eredu daude?

Andoni Olariaga Azkarate.
Filosofoa

Gizarte baten/k arauak idaztea

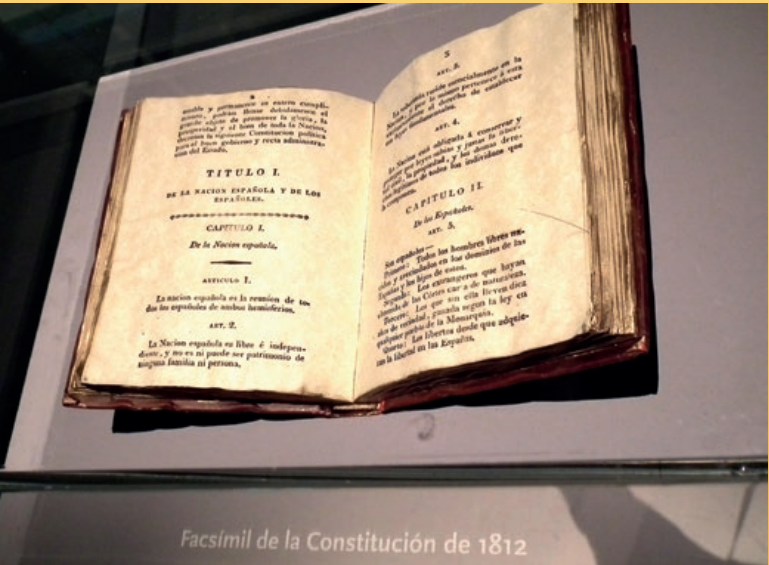
“Every age and generation must be as free to act for itself in all cases as the ages and generations which preceded it. The vanity of governing beyond the grave is the most ridiculous and insolent of all tyrannies” – Thomas Paine [1791]

Azken boladan hedabideetan sarri entzun ditugu “prozesu konstituziogile” eta antzeko terminoak. Hitz potoloa, panpoxoa dirudi, adituen kontuak edo. Alderantziz, ordea, prozesu konstituziogileak konstituzio bat osatzea dute helburu, baina helburu hori gainditzeko duten prozesuak dira. Sinpleki esateko, prozesu konstituziogileek jendarte batek bere burua juridikoki, instituzionalki, ekonomikoki zein gainontzeko esparruetan nola antolatuko duen erabakitzeke ariketak dira. Kolektiboagoak edo elite txiki batek zuzenduak izan daitezke, baina konstituziogileak dira, gizarte osoarentzako arauak ezartzen dituztelako. Gizarte baten arauak idazteko prozesu bezala definitu daiteke, beraz: gizarte horren balioak, mundu ikuskera eta arauak definitzen dituen prozesu bezala. Hori dela eta, prozesu konstituziogile bat soberania ariketa goren bezala definitu daiteke. Izan ere, gramatika hizkuntza batekiko, halaxe da konstituzioa burujabetzarekiko; askatasunaren eta loturaren eremu guztiak definitzen ditu, eta baita aurrekoen sintaxia ere.

Esan bezala, ez dago prozesu konstituziogile eredu bat eta bakarra. Badaude erabat gidatutako prozesuak, aurretik gutxi-asko determinatuak, ardatz parlamentario soil eta hertsietan kokatzen direnak edo gutxi batzuen eskutan uzten dituztenak. Espainiar estatuko 1978ko Konstituzioa aurrekoaren adibide izan daiteke. Prozesu konstituziogile bat: finean, hurrengo gizartearen arauak zehaztuko baitzituen, metodo

antidemokratiko eta autoritarioekin egin bazuen ere. Badaude, ordea, prozesu konstituziogile demokratikoak, non herritarren ahalduz, parte hartzea eta erabakimena sustatzen diren, prozesuan bertan. Ez hori bakarrik, prozesu konstituziogile ireki eta demokratiko batean, estatu egitura guztiak, estatuaren aniztasunaren ordenamendu territoriala (nazio auziak), estatuaren izaera (errepublikak, monarkia...), arau nagusiak (konstituzionalak) aldatzeko prozedura eta botereak... Guztiaz eztabaidatu eta guztiaz erabakitzeke ahalmena egon beharko luke. Azken urteetan Txilen emandako prozesu konstituziogilea aurrekora hurbiltzen da, bere muga eta bertute guztiekin.

Egia da partehartze herritarrek prozesuei konplexutasuna gehitzen diela, baina emaitzaren legimititatea substantzialki igotzen dute ere. Zein da gaur eguneko joera? Prozesu desberdinen artikulazioa egitea da joera nagusia, non ordezkariak demokratia (herriak hautatutako ordezkariak), demokratia partehartzailea (herritarrek arau batzuen barruan parte hartzeko mekanismoak sortuz) eta demokratia zuzena (herritarren partehartze zuzena) nahasten diren, berdin konstituzio erreformetarako zein konstituzio berrien idazketarako. Hirurak artikulatzen dira, eta hirurek dituzte deliberazio, negoziazio eta bozketa momentuak. Baina joan gaitezen dosierraren lehen galderara; zertarako idatzi konstituzio bat?

1812ko “La Pepa” Konstituzioa. Argazkia: Fernando López. CC BY-NC-SA 2.0

ZER DA KONSTITUZIO BAT?

Prozesu konstituziogilearen auzi nagusia ondokoa da: nork eta ze mekanismo eta baldintzen bidez dute arauak sortzeko ahalmena? Alegia, nork eta nola erabakiko du konstituzioa idatziko duen Asanblada Konstituziogilea? Zein da, beraz, konstituzioa idatzi dezakeen botere konstituziogilea? Baina ze konstituzio idatzi eta norentzako? Zertarako eta zer arautzeko? Zeri bide emateko? Ze balio oinarritzeko?

Konstituzio bat, ordenamendu juridikoaren arau goren bezala, ez da soilik printzipio normatibo formal baten multzoa, ezpada gizarte baten oinarriak inspiratzen dituen balio multzoa baizik. Alegia, konstituzioek ideologia dute, bizitza ordenatzeko balio jakin batzuk eramaten dituzte legera, lurraldea ordenatzeko bisio bat, demokrazia ulertzeko modu bat. Bakoitzak berea, bere indar harreman historikoekin, beren fobia eta ideologiekin, beren justizia ulertzeko manerekin, beren aniztasuna kudeatzeko moduekin... Herrialde baten kultura eta biolentziak konstituzio batean sedimentatzen dira, indar harremanen arabera.

Bi tradizio nagusi daude mendebaldeko gizarteetan arauak idazterako orduan, zuzenbide erromatarra eta anglosaxoia. Eskubide erromatarra *corpus iuris civilis* testu juridikoan oinarritua dago, Justiniano bizantziar enperadoreak egina. Britania Handiko *common law*, aldiz, influentzia horren pean sortu bazen ere, eskubideen karta bat da, ez *Magna*

Carta bat. Alegia, aurrekarietan oinarritzen den zuzenbidea da, denboran zehar osatzen joan den doktrina juridikoa, ebazpen eta epaien bidez egina.

PROZESU KONSTITUZIOGILEEN FASEAK

Teoria ezaguna da, praktika zailagoa. Prozesu konstituziogilearen lehen fasea partehartzearena da. Fase honetan, demokratikoki pentsatuko bagenu, norabidetze instituzionalik gabeko iniziatiba herritarra legoke; instituzioek babestua baina ez haiek tutelatua. Herrietan, auzoetan eta hirietan eztabaida konstituziogileak egitea da, espontaneoak, entitate publikoek organizatuak, lokalak, behetik gorakoak. Nork parte hartu dezake? Mundu guztiari irekiak dira, eta norbere herria nolakoa izan beharko litzatekeen eztabaidatzea izan behar du helburu: inongo mugarik gabe, guztia eztabaidatzea posible izan beharko litzateke, eredu ekonomotik hasita, egitura instituzionaletara pasata.

Bigarren fase batean, instituzioek eztabaidak ere abiatu dezakete, herritar guztiei irekiak, herritarren nahiak eta asmoak jasotzeko, etorkizuneko konstituzioa moldatzeko. Noski, fase honen artikulazioa aurrekoak baldintzatua dator erabat. Hirugarren fase batean, berdin parlamentuan edo herritarrek aukeratutako herritarren koordinazio gune batean, testu artikulatua idatzi behar dute, lan horiek transparentziaz eta herritarren nahiak bilduz eta sintetizatuz saiatzen.

Azkenik, demokrazia zuzenaren fasea etorriko litzateke, non erreferendum batean bozkatuko litzatekeen prozesuaren emaitzaren aurrean. Askotan aipatzen ez den aurretiko elementu bat ere eztabaidatu beharko litzateke, hain zuzen, galderaren nolakotasunaren inguruan. Bai ala ez gisako galdera egin behar ote da? Galdera bakarra izan behar ote da? Zenbateko portzentajeari emango diogu zilegitasuna? Kezka guzti horiek prozesuan zehar adosten joan beharko dira, noski.

Zein da esperientzia historiko desberdinek jarraitu duten prozedura? Aurreko ezaugarriak nola eramaten dira praktikara?

1949an Francok Eibarrera egindako bisita. Argazkia: Indalecio Ojanguren. Wikimedia Commons

Espainiar erregimenaren trantsizioa (1975-1978); frankismoak diseinatutako prozesu konstituziogilea

“Todo ha quedado atado y bien atado con la designación como mi sucesor a título de rey del príncipe Don Juan Carlos de Borbón” – Francisco Franco. Gabonetako diskurtsoa (1969)

Prozesu konstituziogile bat Estatu demokratiko bat sortzeko prozesu fundatzailea da, non nolabaiteko partehartze prozesu baten bitartez momentuko indar harremanen araberako konstituzio bat eratzen baiten. 1978ko Espainiar kasua prozesu konstituziogile ireki eta demokratiko baten anti-adibidetzat jo dezakegu. Frankismoak isilean prestatua eta egosia, dena *lotua eta ongi lotua* utzi zuen prozesu hark. Prozesuaren alde historikoari erreparatzen zaio normalean, langile errepresioari, frankismoaren jarraipenari, euskaldunon kontrako jazarpenari, eta abar. Gutxiago erreparatu zaio, ordea, trantsizio horren atzean egon zen ariketa instituzional, eta juridiko orkestratuari. Javier Perez Royo Zuzenbide Konstituzionalean katedradunak

dioen bezala, 1978an sortu zen konstituzioa naturaz monarkikoa, bipartidista eta anti-federala da, eta bere egitura osoa ongi diseinatua eta egina izan zen frankismoaren egituretatik bertatik.

Nola hautatu zen erregimen berriaren lurralde eredua? Zergatik ezarri zen monarkia bat? Zergatik lurralde eredu jakin batean oinarritutako sistema elektoral bat? Zergatik 350 diputatu kongresuan? Horiek guztiak, noski, ez dira kasualitatea. Kasualitatea ez denez, guzti horietan erregimenaren Funtsezko Legeen aztarna nabarmena; alderdien sisteman eta monarkiaren errestiturazioan inprimatuak. Frankismoak sortu zuen erreforma politikorako legea izan

zen frankismoaren Oinarrizko Legeetatik 1978ko konstituziorako trantsizioa ahalbidetu zuena. Alegia, funtsean, Frankismoko oinarrizko legeak izan ziren trantsizioa egiteko oinarria eta zutabea.

MONARKIA PARLAMENTARIOA

Trantsizioaren “botere konstituziogilearen” ariketan partehartze eskubidearen definizioa eta hori betetzeko baldintzak aurre-konstituzionalak izan ziren. Hori da lehenik aipatu beharrekoa. Kamera bikameralaren hautapena, Gorte Nagusiak (kongresua eta senatua), diputatu kopurua eta senatari kopurua lurraldeko, probintzia barruti elektoralak izatea, kongresurako D’Hondt formula, Senaturako gehiengo mugatuaren formula... Gaur arte oraindik aldatu ez den bloke arautzaile aurre-konstituzional hau frankismoak pentsatu eta exekutatu zuen, prozesu konstituziogilean eztabaidarako eta partehartzerako inongo irekitasunik gabe.

Juan Carlos erregearen proklamazioa lege aurre-konstituzional baten bidez egin zen, erregimen frankistaren Erresumaren Funtsezko Legeetan oinarrituta. Alegia, altxamendu nazionalaren ondorioz sortutako erregimenaren legearen bitartez hala ondorioz sortu eta legitimatu zen erregearen figura konstituzionalizatua: 1947ko *Ley de Sucesión en la Jefatura del Estado*-ren legearen bidez. Horrela, bateraezinak diren monarkia (forma politiko hereditarioa) eta estatu konstituzionala (forma politiko hautazkoa) batu ziren, *contradictio in termini* bat estatu forma bilakatuz.

Hortaz, 1978ko konstituzioan monarkia botere konstituzioaren aurretiko errealitatea bilakatu zen. Espainiar estatua konstitutiboki eta naturaz monarkikoa da, konstituzioaren 1.3. dioen bezala, “la forma política del pueblo español”. Izan ere, erregimen frankistarentzat Errepublikak Espainola izan zen nazio espainolaren “berezko” naturaz

urrundu zena (Cadizeko Konstituzio proiektuak, esaterako, “adoptar la forma de gobierno que más le convenga” esaten zuen 3. artikulua bukaeran haserako eztabaidetan, ondoren ezabatua izango zena); hura monarkikoa baino ezin baita izan. Horregatik deitu zioten “altxamendu Nazionala” faxistek, errepublikak desbideratu zuen nazio espainolaren “berezko” forma politikoa errestituatzea baitzuen xede. Horregatik da, egun, erregearen figura garrantzitsua: Espainiaren “berezko” naturaren zutabea delako.

1978ko konstituzioak monarkiaren eta “demokrazia nazionalaren” batura egin zuen lehenengoz, hortaz, “la soberanía nacional reside en el pueblo español del que emanan los poderes del Estado” konstituzioaren 1.2 artikulua eta “la forma política del Estado español es la monarquía parlamentaria” konstituzioaren 1.3. artikulua batuz. Printzipio monarkikoa eta soberania nazionalarena batuz, monarkia parlamentarioa sortu zuen. Erregeari, indar armatuen buru izateaz gain, beste hainbat botere ere esleitu zitzaizkion: korteak disolbatu ditzake, legeak egin, gobernuak presidentea hautatu, Estatu gaien jakitun izan, eta beste hainbat. Hori da, hortaz, prozesu konstituziogile horrek ondarean utzi zuen lehen zutabea, monarkia parlamentarioa.

DESBIDERATZE KALKULATUA

Zer esan konstituzioaren idazketari buruz? 1977ko hauteskundeetatik atera ziren Gorte Nagusiek osatu eta idatzi zuten konstituzioa. Trantsizioan 1977an izandako hauteskundeetan parte hartu zuten alderdiek ez zuten parte hartu eskubide baten onarpenagatik, baizik eta gobernuak alderdien erregistroan onartu zituelako. Garrantzitsua da hau azpimarratzea, ezinbestekoa baita ulertzeko Konstituzioaren nolakotasuna eta baita alderdien sistemaren konfigurazioa. Garrantzitsua oroitzea, nola ez, Herri Batasunak ez zuela prozesuan parte hartu, konstituzioaren kontra egin baitzuen, hark Euskal Herriren autodeterminazio eskubidea ukatu, euskara bigarren plano batean utzi, eredu kapitalista indartu eta Francoren borondatez ezarritako monarkia bat errestituatzen zuelako.

Konstituzioa onartu aurreko prozesua, ordea, egin egin zen, modu berezi batean. Sufragio unibertsala, esaterako, instituzio monarkikoaren jarraipena bermatuko zuen berdintasun printzipioaren desbideratze kalkulatu baten bidez onartu zen. Hau da, trantsizioa, funtsean, berdintasun printzipioaren desbideratze kalkulatu baten ondorio da, edo bestela esanda, legitimazio demokratikoaren printzipioaren aitortza ezaren ondorio. Zertan datza desbideratze kalkulatu horrek? Trantsizioa bideratzeko erregeak aukeratutako presidentearen lehen ardura Erreforma Politikokoaren Legeak aurreikusitako hauteskunde parlamentarioak irabaztea garantizatzea izan zen. Gorteetarako hauteskundeak konbokatzen zituen gobernuak berak irabazi behar zituen, bestela operazio honek ez zuen aurrera egingo.

Garaipena ziurtatzeko trantsizioa oinarritzen den sufragio eskubideari begiratu behar zaio. Emaitzak nahieran ateratzeko, berdintasun printzipioan eskua sartu behar izan zuten, sufragioaren emaitza bideratzeko; berdintasun printzipioa konstituzioaren 68.1 artikuluan sartuko zen ondoren, ez ordea, aurretik. Gobernuak eta prokuradore frankistek bigarren errepublikaren esperientzia kontuan hartu zuten, non probintzia bakoitzari zegozkien eserlekuek herritar kopuruarekin proportzionalak ziren. Horrek estatu ikuspegitik, herritar bakoitzaren bozkak proportzionalki balio antzekoa izateak, hautesbarrutia edozein zelarik eta berdintasun printzipioa prozesu elektoralari berdintzen zion. Horrela ezin zen, ordea, emaitza elektoralak bideratu. Hori dela eta, desbideratze kalkulatu diseinatu zuten.

PROZESU KONSTITUZIOGILEA BAI, FRANKISTA

Aurrekoa ezin zen erabatekoa izan, emaitzak erabat deslegimitatuko baitzituen. Horrela, hautesbarruti bakoitzaren eserleku kopurua bertako herritarren kopurutik estatistikoki dezente banandu zen, baina mugak “zainduz”. Hautesbarruti bakoitzaren barruan bozka berdina izango zen, ez ordea hautesbarruti desberdinetan; probintzia

Juan Carlos espainiar erregea Mugimendu Frankistaren printzipioei zin egiten. Argazkia: Álvaro Vera. Wikimedia Commons

errepresentatuegiak eta azpi-errepresentatuak sortzen ziren horrela. Baziren, batetik, 24.000 bozkako eserleku bat zutenak; eta bestetik, 91.000 bozkako eserleku bat zutenak. Desbideratze horretatik, prokuradore frankistek irabazteko garantiak lotu zituzten. Ondoren, senatuarekin erabat puskatu zen berdintasun printzipioa, probintzia bakoitzeko lau senatari jarritz.

Esan beharrik ez dago, desbideratze horren inguruan eman zen eztabaida apenas egin zela, eta Erreforma Politikoaaren Legeak erabat bideratua egon zela. Azkenean, 350 diputatu (kongresura sartzeko hautesbarrutiko %3en bozka...), 207 senatari gei bosgarren bat (41) errege designazioz (frankistak, testafarroak... Rodolfo Martín Villa, tartean), probintzia hautesbarruti elektoral gisa... Hori dena, “lurralde oreka”ren aitzakiapean. Arau horiekin 1977an ospatu ziren hauteskundeak erabat konstituziogileak izango ziren: eskuinak ezkerak baino bozka gutxiago izan arren 195 eserleku lortu zituen, 144ren ezkerarren aldean. Senatuan, UCDk 207 eserlekutatik 106 lortuko zituen. Horrekin, erregimen frankistak gehiengo parlamentario konstituziogile bat bermatu zuen, Erreforma Konstituzionalerako Legea egin eta konstituzio berri bat artikulatzeko.

Ondorioa argia da: materialki, Frankoren korteetan egon zen eztabaida konstituziogileagoa urte batzuk lehenago, Erreforma Politikorako Lege Proiektuaren inguruan eztabaidatu zenean, Konstituzio Aurreproiektuak Korte Konstituziogileetan eztabaidatu zuenean baino. Izan ere, bigarren horiek, lehenaren arau multzoa onartu eta aplikatu baino ez baitzuen egin.

“DENA LOTUA ETA ONGI LOTUA”

Zer gertatu zen estatu barneko nazioen aldarrikapenekin? Azken finean, juridikoki, espainiar estatuaren 1978ko konstituzioak “espainiarrak” berdindu zituen. Espainiar estatuaren estatu eraikuntza legitimitate printzipioaren eta lurralde artikulazioaren ikuspegitik erabat antidemokratikoa izan zen, hortaz. Ezin baita ahaztu Errepublika demokratiko baten kontrako altxamendu militar batetik

sortutako erregimen batek berrezarritako monarkia batez ari garela. Monarkia horretako erregea, “dinastia historikoaren oinordeko legitimoa” da (Konstituzio espainolaren 57.1 artikulua), eta horrez gain, estatuburua. Trantsizioa “altxamendu nazionalean” parte hartu zuten eta Frankoren erregimenaren zutabe izan ziren Indar Armatuen mando nagusien gidaritzapean egin zen. Hala nola, Espainiar gizartean eta egitura politikoetan Elizak zuen pribilegio boterea ukitu gabe ere abiatuko zen. Ezin ahaztu, halaber, erregimenaren botere zentroak –Mugimenduaren Kontseilu Nazionala, Erreinuaren kontseilua eta Korte Organikoak – ez zirela ukitu ere egin. Eliza katolikoaren eta ejerzituaren boterea (konstituzioaren 8. artikuluan lurralde auziari erantzuteko) zein lurralde aniztasunaren ukoek ezaugarritzen dute trantsizio hori eta ondoren onartuko zen konstituzioa. Baldintza horietan egin zen Espainiar estatuaren “Trantsizioa”, estatu uninazional eta anti-federal ez demokratiko bat sortuz, non bipartidismo kultural eta sistemiko batek erabakitzen duen behin eta berriz konstituzioa noiz eta zertarako aldatu.

Hortaz, 40 urte ondotik oraindik erreforma konstituzionalik egin ez duen estatu bat da espainiarra, frankismoak diseinatutako egitura mantentzen duena. Europako beste estatuetan konstituzioa aldatzea eta herritarren beharretara egokitzea normala den bitartean, Espainiar estatuan ia ezinezkoa da, ez bada eliteen erabakien mesedetarako (2011n zor publikoa beste edozein estatu gastuaren aurretik jartzeko aldatu zen, adibidez). 78ko erregimena, hortaz, ez da iragana; frankismoak diseinatu eta oraindik bizi dugun errealitate juridiko politikoa baizik.

Txileko protesta 2019an. Argazkia: Wikimedia Commons

Zer gertatu da Txilen? 2019-2022ko prozesu konstituziogilea

“Que el pueblo por primera vez entienda que no es desde arriba, sino que debe nacer de las raíces mismas de su propia convicción la Carta Fundamental que le dará su existencia como pueblo digno, independiente y soberano” – Salvador Allende [1972]

Txilen egun indarrean dagoen konstituzioa 1980koa da, alegia, Augusto Pinochet diktadorearen erregimen militarren eta *Chicago Boys*-en oinordekoa. Espainiar estatuan dagoena baino berriagoa, baina garai bertsukoa. Jatorriz, hortaz, txiletarren gehiengo batentzako ilegítimoa den konstituzio bat da. Ilegítimoa izateaz gain, ordea, jendartearen bizitza duinak bermatzeko Estatuaren eskuhartzea gutxitu eta pribatizazioari ateak irekita utzi zizkion konstituzioa izan zen. Esaten ohi den bezala, *hautsok ekarriko dituzte lohiak*. Pinocheten diktadurapeko ereduak zerbitzu basikoen

pribatizazioa zuen bihotzean: hasieran argia eta ura izan baziren pribatizatuak, ondoren hezkuntza eta osasuna etorriko ziren atzetik. Horren ondorioz, estatuak herriaren zerbitzu publikoen hornitzaile eta subsidiario izateari utziko zion, eta horien begirale huts izatera pasako zen, konstituzioan idatzia geratu zenez. “El Estado reconoce y ampara los grupos intermedios a través de los cuales se organiza y estructura la sociedad y les garantiza la adecuada autonomía para cumplir con sus propios fines” (Art. 1, apartado 3, Constitución Chilena).

Salvador Allende Txileko presidentearen aldeko manifestazioa 1964an. Argazkia: Pxhere. CCO

Santiago, Región Metropolitana, Chile. Argazkia: Carlos Figueroa Rojas. Wikimedia Commons

Santiagoko metroko ahoan "Evade" hitzarekin margoketa, 2019an. Argazkia: B1mbo. Wikimedia Commons

Ez da zaila asmatzen, horrelako estatu eredu batek zer bilatzen duen: jendartearen eskubide publiko eta basikoak hornitzen dituztenak gainbegiratzera mugatzen da, horien aberastea herritarren bizkar egiten dela ahalbidetuz. Eredu horren bitartez nagusitzen den egitura zerbitzu basikoak eskaintzen ez dituen sistema ekonomiko bat da, esaterako, osasun zerbitzuak eta pentsio duinak albo batera uzten dituen. Oinarrizkoak diren hezkuntzarako edo osasunerako eskubideen ordez, eskubide horiek hornitzen dituztenen askatasuna pribilegiatzen ditu, eta baita horiek ordaindu ditzaketena ere.

Orduan, zergatik ez konstituzioa aldatu? Konstituzioak berak ezartzen duenez, aldaketak egiteko diputatuen eta senatarien bi heren eta hiru bosten behar dira. Konstituzioak ere pluralismo politikoa mugatzen zuen, 1989ra arte ideologia politiko batzuk debekatuak baitziren, marxismoa kasu. 2005ean, aldiz, erreforma berri bat ezarri zen, Indar Armatuak edo Auzitegi Gorenak izendatutako senatarien figurarekin amaituz.

2019KO IKASLE MUGIMENDUAREN ETA FEMINISMOAREN PROTESTAK

Txileren historian ikasle mugimendua protagonista izan da XX. mendean zehar, baina diktaduraren ondoren berebiziko garrantzia eskuratu du. XXI. Mendeko hezkuntzaren alorrean diktadurari jarraikiz emango diren politika neoliberalen

oposizioarekiko behin eta berriz mobilizatuko da. 2011n mugarrria izango da, gizarte txiletarrean potentzial demokratikoa eskuratuko duelarik, doako hezkuntza aldarrikatuz, adibidez.

Doako eta kalitatezko hezkuntza aldarrikatu zuen mugimendu horrek inflexio puntua izan bazuen, garai hauetan ere indar hartzen hasiko da ikasle mugimendu feminista. Aurreko hori ulertu behar da, hortaz, 2019ko protestak ulertzeko. Izan ere, 2019ko Urriaren 6ean garraio publikoaren sistemaren prezioak igotzeaz batera, ehundaka ikasle bildu ziren Santiagoko metroan *saiheste masiboa* deituriko protestak abiarazteko. Egunak aurrera joan ahala, desobedientzia ekintzak ugaritzeaz batera Karabineroen jazarpena handitzen joan zen (kereilak, atxiloketak, eta abar), Urriaren 18an eztanda egin arte. Finean, Txileko ikasleek eta mugimendu feministak aurreko belaunaldiek sortutako erregimen bati egiten ari zioten aurre, sistema ekonomiko, patriarkal eta kultural oso baten biolentzia estrukturala auzitan jartzen hasi ziren.

Mugimendu feministak, bestalde, 2019an ere indartu egingo zituen aldarrikapen eta mobilizazioak, *el violador eres tú* lemapean, Valparaíso sortutako mugimenduarekin. Antonia Barra 21 urteko emakume gaztearen kasuak, bortxatua eta hiru aste ondoren suizidatutako zena, eztanda piztuko zuen kasua bilakatuko zen. Juezak

bortxaketa akreditatu zuen arren, akusatuarentzako etxe kartzaletzea agindu zuen, kartzela prebentiboa sahistuz. Horrek, erregimen txiletarraren zutabe zen justizia patriarkala agerian jarriko zuen.

Ikasle mugimenduaren eta mugimendu feministaren uholdeen ondorioz, diktadurak indarrez ezarritako “paktu soziala”, konstituzioan odolorez grabatua, erabat pitzatua zegoen ordurako. Ikasleek eta mugimendu feministak paktu hori berregiteko beharra azaleratu baino ez zuten egin 2019an. Garraio publikoaren garestitzearen protestak kasu partikular horretatik harago zihoazen; diktadura batek ezarritako sistema txiletar pribatizatzaile eta antidemokratikoa zen zalantzan jartzen ari zena.

FASE KONSTITUZIOGILEAREN HASIERA ETA 2020KO ERREFERENDUMA

Bitartean, asanblada konstituziogile baterako eskariak agertzen hasiak ziren, harik eta 2019an eztanda egin arte. Herentzia diktatoriala eta neoliberalismoa auzitan zeuden, inoiz baino gehiago. Greba orokorraren atarian, *Acuerdo por la Paz Social y la Nueva Constitución* osatu zen alderdi gehienen artean, aldaketa konstituzionalaren bidea zehaztuz: epemugak, arauak onartzeko arauak, horri txuri batetik abiatzea (eta ez Pinocheten konstituziotik), adostu ziren. Herri mugimenduentzako akordio itxia zen,

partehartzerik gabea, eta inpugnatu egingo zuten, mugimendu feministaren rol garrantzitsuarekin. Aurrekoak prozesua ireki zuen, eta parekidea bilakatzeaz gain, jatorrizko herrialdeen partehartzea bermatu zen. Prozesua, hortaz, izaera feminista eta plurinazional batekin abiatu zen.

Prozesu horren indartzea ondorengo erreferendumean etorriko zen. Txilek 2020ean %78 batekin indarrean zegoen konstituzioari uko egin zion. Bi galdera zituen erreferendumak. Lehenengoan, “Konstituzio berri bat nahi al duzu?” baiezkoak %78,27a lortu zuen (5.885.721 bozka); ezezkoak %21,73a (1.633.932), aldiz. Bigarren galderan, “ze organo motak idatzi behar du Konstituzio berria?”, gehiengoak konbentzio konstituziogilearen alde egin zuen (%78,99ko bozkekin), bozka popularrak aukeratutako 155 herritarrez osatutakoa (2021eko maiatzean aukeratuta). Horrez gain, lehen aldiz, ezaugarri berri bat izango zuen, parekidea izatea idazketa (emakumeak gutxienez %50 izatea).

Kontuan hartu behar da, hauxe, 1989tik geroztik egondako lehen galdeketa nazionala zela. Orduan, Augusto Pinochet diktadurapean egin zen konstituzioaren hainbat erreforma egiteko baino ez zen egin. 1990tik geroztik ez da halakorik egin berriz, 2019ko prozesua abiatu arte.

PARTEHARTZE HERRITARRA

Mugimendu feminista eta herritarrek izan zuten lan handienetako bat benetako partehartze zuzena bermatzeko mekanismoak sortzea izan zen. Javiera Manzik aipatu bezala, kontsulta indigenak, deliberazio egun popularrak, kabildoak... eta horietan garrantzitsuena, *Iniciativas populares de Norma* eta *Iniciativas Indígenas de Norma Ambas*. Azken finean, bi hauek ahalbidetzen zutena sinplea zen: herritar multzo batek Konbentzio Konstituzionalari jite konstituzionaleko arauak proposatzeko mekanismo arautzaile bat. Horretara ahalbidetutako webgune batekin, formulario sinple bat betez egin zitekeen: talde batek 7 arau proposatu zitzakeen, eta horiek beste arau guztien baldintza berberetan bozkatuak izateko, 4 erregiotako 15.000 sinadura baino ez ziren behar. Iniziatiba popularretik eta testua idazten ari zen 155ko taldetik 499 artikulua ateratu zuten lehen borradorean. Artikuluak, harmonizazio komisio batek begiratu eta ordenatu ematen zien 499 horiei, hizkuntza inklusiboa sartuz, inkonsistentziak zuzenduz.

Funtsean, testu konstituzional legitimo bat idaztea zen asmoa, 1980ko diktaduraren inposizioz idatzitakoarekin amaitzeko. Konstituzio hark ez zuen herriaren pluraltasuna onartzen, eta erabat autoritarioa zen, ondorengo erreforma partzialek erakusten duten bezala, 2005koak, adibidez. Horrez gain, jendartearen ordezkariak diren alderdiei rol minimoa ezartzen zien, horrek ekarri duen politika eta instituzioekiko atxikimendu eza areagotuz. Negoziaketa sindikalak, eskubide sozialak, greba eskubidea, auzi territoriala...

Gaur esan dezakegu 2019ko olatuak abiatutako zikloa itxi dela, Pinocheten diktaduraren konstituzioa aldatzeko saiakera ez da bururaino iritsi. Izan ere, Txileko herritarren gehiengo batek ez du azkenean prozesu luze baten ondoren proposatutako konstituzioa onartu. Hala esatea komeni da, baina egindakoa ez da gutxi izan. Baiezkoak %38,1n geratu zen bitartean, ezezkoak %61,9a lortu zuen. Inkestek jada eskuinaren garaipena iragartzen zuten, baina ez hainbesteko diferentziarekin.

JOKO ARAUAK ALDATZEAREN ZAILTASUNA

Azken finean, mugimendu sozialen eta prozesu konstituziogilearen bertuteak eta mugak begiratu, ikasle mugimenduaren, mugimendu feministaren, indigenen eta indar politikoen arteko elkarrizketa bat eman da, lehenengoz, Txileko herritarren artean. Txiletarrei dagozkien bertan asmatutakoak eta gaizki egindakoak zerrendatu, ariketa berrartzeko baldintzak berriz sortzea eta konstituzio berri baten saiakeran berriz saiatzea. Kanpotik, begirunez baino ezin diogu halako prozesu konplexu eta sakon bati begiratu. Azken finean, Javiera Manzik aipatu bezala, “escribir una nueva Constitución es reconstruir la arquitectura institucional desde la que se organiza la democracia, la forma del Estado, la economía, la relación con el medio ambiente, los derechos sociales, el sistema de justicia, en síntesis la vida tal y como la conocemos dentro de una determinada sociedad.” (*Erria aldizkaria* (9. zenb.)) Ez da, hortaz, txantxetako kontua.

Ondoriorik ateratzekotan, Txileko esperientziak botereari buruzko irakurketa errealista baina gogor bat uzten digula esan genezake. Edozein konstituzio edo lege multzok, indar harreman historikoen sedimentatuko biolentziak dira, ez soilik legeetan idatzita geratzen direnak, baizik eta herri baten zentzu komunaren parte bat harrapatu eta herri osoaren zentzu komun bilakatzen saiatzen diren prozesuak. Gogor sedimentatutako lege juridiko eta norma kultural horiek aldatzea prozesu historikoen baitan ulertu behar dira, ez goizetik gauerako jauzi bat bezala. Errazagoa da, Espainiar estatuan egin bezala, elite batek bideratutako prozesu bat egitea, partehartzerik gabe, kontrolpean, estatu jazarpena erabiliz disidentzia isiltzeko. Zailagoa, demokratikoa eta jendarte osoarentzako onuragarriagoa da Txilen abiatutako prozesua, ordea. Bururaino heldu ez diren arren, kontuan hartzeko esperientzia historikoa izango da, dudarik gabe.

“Udalbiltza aske!” lelopean egindako protestaren irudia. Argazkia: Ukberri. CC BY 2.0

Prozesu konstituziogilearen egungo eztabaidak nazio gabeko estatuetan

“Prozesu bat da demokratizazioa, gizarte batek, autogobernuaren bidez, bere burua emantzipatzeko” – Jule Goikoetxea (2017)

Prozesu konstituziogileek auzi bat dute oinarri oinarrian. Boterearen legitimazio printzipioa, boterearen bizilekuaren identifikazioa da, alegia, ze lurralderi dagokion boterea aplikatzeko legitimitatea. Espainiar estatuaren kasuan, oinarrizko auzia da, konpondu gabeko auzi historikoa; Txiletar estatuaren kasuan, esan dezakegu, oinarrizko auzi bat ere badela, beste koordenada batean ulertu behar dena, halere. Ondorioa argia da: boterearen bizilekuaren identifikazioa da, finean, gizakiaren elkarbizitzarako auzi praktikoa garrantzitsuenetako bat, territorioen arteko gatazkak sortzen dituen, azken mendeetan, inperialismoak, kolonialismoak eta horien kontrako askapen prozesu nazionalak hauspotu dituen auzia. Izan ere, territorioaren definizioak (nazioa, herria...) ahalbidetzen du berdintasun printzipioa: ez dago herritarrik naziorik gabe, eta ezin da egon berdintasun printzipiorik boterearen bizilekuaren identifikaziorik ez badago. Hau da, hitz gutxitan, beraz, botere ororen legitimazioaren iturria; non dago boterearen bizilekua?

EUSKAL HERRIKO ESPERIENTZIAZ BI HITZ

Botere konstituziogilearen ariketa batek aurrekoari erantzun behar dio. Hori da Euskal Herriaren zapalkuntza nazionalaren erro historikoa, boterearen lekunearen auzia. Euskal Herriak bere botere propioa izateko eskubidea aldarrikatu du historikoki. Azken hamarkadatan, Espainiar trantsizioa eman zenean, Txibertako negoziatzotik, ondoren, XX. Mende bukaera eta XXI. mende hasiera osoan. Txibertan elkartutako abertzaleak frankismoaren prozesu dekonstituziogile baten alde egiten zuten funtsean, Madrilen hitzartutako erreformarekin haustura planteatu, Espainiar estatuan benetako prozesu konstituziogile zabal eta demokratiko bat egingo ez zela ikusita.

Lizarra-Garaziko 1998-1999 esperientziak prozesu konstituziogile bat irekitzearen eztabaida ekarri zuen zentzora. Frankismoak diseinatutako egitura estatutarioak porrot eginda, Euskal Herriaren aitortza nazionala eta bere herritarren borondatearen errespetuan oinarritutako ziklo politiko bat irekitzen zen. Agente politiko,

Lizarrako akordioaren sinadura eguna. Argazkiak: FOKU

sindikal eta sozialak elkartuta, inflexio puntu bat izango zen. Lehen aldiz, dimentsio nazionalako hausnarketak jartzen dira mahai gainean, prozesu konstituziogile baten formakoak, Udalbiltzaren sorrerarekin, adibidez.

Azken esperientzia hurbila Eusko Ikaskuntzak bere mendeurrenean egindakoa Liburu zuria da, euskal lurraldeen inguruko diagnostiko bat egin (lurralde horiek kohesionatzeko aukerak, helburuak, gabeziak...) eta egitasmo bat martxan jartzea helburu. Lehenik Liburu Berdea izango zen diagnostiko partekatu hori, eta hortik abiatuta, Liburu Zuria idatziko zen, testuinguru azterketa horren baldintzei aurre egiteko egitasmo multzoa. Alegia, oinarri programatikoak edo dokumentu – gida bat. Zertarako? Galdera sinple batzuei erantzuteko: Zer izan nahi du Euskal Herriak etorkizunean? Nola antolatzen da hori? Zein ardatzen gainean?

PROZESU KONSTITUZIOGILEAK IREKI?

Ariketa kolektibo horiek, Liburu Zuria deiturikoetan bilduak, badituzte bere isla Eskozian eta Katalunian. Lehenean, “Scotland’s Future: Your Guide to an Independent Scotland” Eskoziako gobernuak osatua eta bigarrean, “Llibre blanc de la Transició Nacional de Catalunya”, Kataluniako gobernuaren menpeko Consejo Asesor de la Transición Nacional erakundeak egin. Ez litzateke justua izango prozesu konstituziogile baten oinarriak ezartzen ari direla esatea, ez Euskal Herriaren kasuan, ezta Kataluniaren eta Eskoziaren kasuan ere. Baina ez dira halakoak gutxietsi behar. Prozesu konstituziogile baten aurrekariak izan baitaitezke, abiapuntuak, nahi bada. Diagnostikoa egin, kezka mahaigaineratu, soluzioak elkarrekin pentsatu, eta aurreko guztiarekin, hazia ereitea.

Prozesu konstituziogileak prozesu politikoen barruan ulertu behar dira, ordea. Nazio askapen prozesuetan, prozesu konstituziogileak diren lekuetan, beste lekuetan prozesu destituziogileak ekartzen ditu. Eta azken honek, eztabaida konplexuagotarako ateak irekitzen dizkigu. Ireki ditzagun, bada.

Prozesu konstituziogile bat soberania ariketa goren bezala definitu daiteke.

Konstituzio bat, ordenamendu juridikoaren arau goren bezala, ez da soilik printzipio normatibo formal baten multzoa, ezpada gizarte baten oinarriak inspiratzen dituen balio multzoa baizik.

1978ko Espainiar kasua prozesu konstituziogile ireki eta demokratiko baten anti-adibidetzat jo dezakegu.

Frankismoak sortu zuen erreforma politikorako legea izan zen frankismoaren Oinarrizko Legeetatik 1978ko konstituziorako trantsizioa ahalbidetu zuena.

Gaur arte oraindik aldatu ez den bloke arautzaile aurre-konstituzional hau frankismoak pentsatu eta exekutatu zuen, prozesu konstituziogilean eztabaidarako eta partehartzerako inongo irekitasunik gabe.

Sufragio unibertsala, esaterako, instituzio monarkikoaren jarraipena bermatuko zuen berdintasun printzipioaren desbideratze kalkulatu baten bidez onartu zen.

40 urte ondotik oraindik erreforma konstituzionalik egin ez duen estatu bat da espainiarra, frankismoak diseinatutako egitura mantentzen duena.

Txileren historian ikasle mugimendua protagonista izan da XX. mendean zehar, baina diktaduraren ondoren berebiziko garrantzia eskuratu du.

Prozesu konstituziogilea izaera feminista eta plurinazional batekin abiatu zen.

Mugimendu feminista eta herritarrek izan zuten lan handienetako bat benetako partehartze zuzena bermatzeko mekanismoak sortzea izan zen.

Prozesu konstituziogileek auzi bat dute oinarri oinarrian. Boterearen legitimazio printzipioa, boterearen bizilekuaren identifikazioa da, alegia, ze lurralderi dagokion boterea aplikatzeko legitimitatea. Hitz gutxitan, beraz, botere ororen legitimazioaren iturria; non dago boterearen bizilekua?

APORIA

Aporiak erresolbitu ezin daitezkeen korapiloak dira, konponbiderik ez daukaten kontraesan edo paradoxak. Atal berri honetan, hain zuzen, txuri eta beltzeko aukera bezala aurkezten diren korapilo politiko eta teorikoak aletu, eta horiek modu konplexuagoan pentsatzeko gakoak ematen saiatuko gara. Oraingoan, ezkerreko korapilo klasiko batetik abiatuko gara: erreforma ala iraultza?

Erreforma ala iraultza?

Zer egin behar dute egungo egitasmo emantzipatzaileek, erreformak ala iraultza? Zeinen artean aukeratu? Egun daukaten baldintzetatik abiatu eta horiek hobetzen saiatu, ala dagoen guztia errotik aldatzen saiatu? Epe luzerako aldaketak egin, geldoak baina ongarrituak; ala neguko jauregia hartu eta epe motzeko aldaketa handi baterako prestatu? Erreforma partzialak lortzen saiatu [osasuna, hezkuntza, pentsioak...] ala egungo egoera prekarioa irauliko duen iraultza soziala egin?

Nondik askatu korapiloa?

Erreforma eta iraultzaren eztabaida, helmugaren eta bidearen eztabaida da. Edo beste hitz batzuetan, taktikaren (bidea) eta estrategiaren (helburuak) artekoa. Irakur ditzagun hiru zita auzi honetaz:

«Existe un vínculo indisoluble entre reforma y revolución: la lucha por las reformas sociales es el medio, mientras que la lucha por la revolución social es el fin.» – **Rosa Luxemburgo**. *Erreforma ala Iraultza* (1899)

«Egiazko iraultzaile baten arrisku nagusia –eta agian bakarra– bere erradikalismoa puztea da, metodo iraultzaileen erabilpen egoki eta efikazaren baldintzak eta mugak ahaztea. Benetako iraultzaileek orduan egiten zuten tupust maizena: “iraultza” letra larriz idaztean, “iraultza” zerbait zerutiarraren mailan jartzean, eta burua galdu; gaitasuna galtzen zuten ahalik eta sosegu eta zentzu handienaz ulertzeko, aztertzeke eta probatzeko noiz, zer motatako egoeratan eta zer espaziotan jokatu behar den iraultzaile eta noiz, zer motatako egoeratan eta zer espaziotan jakin behar den ekintza erreformistara pasatzen.» **V. I. Lenin**; *Acerca de la significación del oro ahora y después de la victoria completa del socialismo* (1921)

«Dotarle de una alternativa táctica asimilable por la mayoría del pueblo y que nos permita agrupar en torno a él un número de fuerzas suficientes como para obligar a la oligarquía a quedar definitivamente aislada y enfrentada al pueblo, abriendo el camino de una revolución popular.» – **Argala**

Nola askatu, bada, korapiloa? Bitartekoa eta helburua presente izatea, Rosa Luxemburg-ek esan bezala; momentuko alternatiba taktiko egokienarekin (Kas alternatiba, adib.) helburu estrategikora hurbiltzea, Argalak esan bezala; zer egoeratan eta momentutan iraultzaile jokatu, eta zeinetan erreformaren alde egin behar den ulertzea, Leninen hitzetan. Konplexutasuna sartu dezagun orain.

Kontraesanetik konplexutasunera. Zertaz ari gara?

Erreforma eta iraultzaren eztabaida, funtsean, eraldaketaren eta emantzipazioaren teoriaren eztabaidaren muina da. Erik Olin Wright-ekin egingo dugu eztabaidan aurrera, ondoko planteamendu eta galderarekin:

“Eraldaketaren teoria baten gako nagusia hau da: kontutan hartuta gizartearen birsorkuntza prozesuak, prozesu horren gorabeherak eta

aldaketa sozialerako etorkizuneko aurreikusi gabeko ibilbideek aldaketa askatzailearen aukerarako sortutako oztopo eta aukerak, zein estrategia kolektibo motak lagunduko digu gizarte askapenaren bidean aurreratzen?”

Galdera horri tiraka, erreforma eta iraultzaren orde, edozein egitasmo askatzaile, demokratiko eta berdinzalek kontuan hartu beharreko hiru eraldaketa modu aipatuko ditugu: haustura, sinbiosia eta zirrikitua.

Haustura	Sinbiosia	Zirrikitua
Etena eta aldaketa bizkorra Erakunde berrien sorrera	Herri botere sozialaren erakundetzea eta sakontzea, estatu kapitalistaren demokratizazioa	Botere sozial era berriak eraiki gizarte kapitalistaren zirrikituetan
Ez da iraultzara mugatzen beti; erakunde batzuei eragin diezaiokete, ez sistema sozialaren oinarriei	Denon bizitzak hobetzeko ahalmen izugarria daukate, baina kapitalismoa egonkortzen lagundu dezakete.	Gizarte osoan eraldaketa egiteko esparruak zabaltzeko osagai ezinbestekoak dira, baina <i>botere gune</i> nagusiak albo batera uzten dituzte.
Adibideak: erreferendum bat, nazionalizazio bat, konstituzio baten idazketa...	Adibideak: pentsio duinak, doako osasun publikoa, lan-eskubideak...	Adibideak: gaztetxeak, auzo proiektu edo burujabetza sare auto-askiak...

Hirurek dituzte bertuteak eta arazoak, hiruren arteko muga lausoa da, eta batek ere ez du arrakasta bermatzen. Halere, une desberdinetan bata edo bestea eraginkorragoa suerta daiteke, baina hirurak dira beharrezkoak. Arrakastaren aukerak indartzeko, epe luzeko proiektuek hirurak konbinatzen asmatu behar dute, nahi ala ez. Konbinazio horretan hausnartzea eta asmatzea da posiblearen mugak zabaltzeko modu bakarra. Urruneko aldaketa dena gaur, egingarri izatea bihar; zirrikituak sinbiosia imaginazioz elikatzea, sinbiosiak zirrikiturako eta hausturarako baldintzak hobetzea, dialektikoki, beti.

Erreforma eta iraultzaren ikuspegi kamutsetik, eraldaketa egitasmoen konplexutasunera.

Erik Olin Wright.
Iparrorratzerako puntuak.
Alternatiba sozialista baterantz.
Inspirazioak saila [Iratzar].

KRAK

ARROL BEREXI

EGUN ON ENTZULE MAITEOK. GOIZEKO
8AK IZATEKO GUTXI FALTA DEN
HONETAN GOAZEN LEHENIK
IRAGARKIETARA.

GABONETAN KILOTXO HORIEK EZ IRABAZTEKO HARTU LODIFIN.

8:00

LODIFIN PUNTAKO TEKNOLOGIAREKIN EGINDAKO PRODUKTUA DA.

8:13

LODIFIN! ZURE OSASUNEAN PENTSATZEN...

8:47

9:13

15 MINUTU
LEHENAGO
GERATZEKO
ESAN BEHAR
GENION.

BETI BERDIN...

KE PATZA TXABALAS!?

9:21

BENGA,
BARRURA!

9:23

JODER, HANKA
LOKARTU ZAIT...

9:31

ONDO HOR ATZEAN?

BEROGAILUA JARTZERIK NAHI?

#A*!UD!!!F*

IRUÑEA

9:35

Nola irudikatzen dugu etorkizuna? Distopiak marrazten dizkigute letretan eta pantailetan, jada nahikoa distopia den errealtate hau kasik izan dezakegun onena dela aitortzeraino etsipen alaiz, irribarre orbainduz, sorbaldak gora beheratuz. Batek baino gehiagok esango du oraina baino ez daukagula eta hori topera bizitzea dela geratzen zaigun helduleku ia bakarra. Baina ezin da mundua aldatu etorkizuneko planik gabe. Etzia eta ahal dela biharra irudikatu gabe. Leire Vargas idazleak *Geranioak lehortzean* ipuinaren hirugarren eta azken atala dakarkizu hemen.

Leire Vargas. Idazlea

Geranioak lehortzean (III)

“Tira, joan hadi arropaz aldatzera, ados? Jantzi biziki maite dunan zerbait”, esan zidan azkenean.

Sofatik jaiki eta nire gelara joan nintzen. Armairua zabaldu eta kalerako arropen apaltxora zuzendu nintzen, zeren bila ote nenbilen jakin barik. Lianekin lotuko nukeen kolorea zein litzatekeen pentsatzen hasi nintzen, baina asko aldatzen zuen kolorez bere janzkera. Alaia behar zuen, argia, bera izan zena nola, baina...

Orduan ikusi nuen: Akierrek diseinatutako soineko gorria, idunean eta eskumuturretan geranio forma hartzen zuena. Bai, huraxek behar zuen: geranioak gorriak Lianen gustukoenetarikoak ziren.

Soinekoa jarri eta neure buruari begiratu nion, aurrerantzean Lian oroitu gabe janzterik izango ez nuela ohartuz. Gaitz erdi zen, bada, maukak labur geratzen ari zitzaizkidala nabaritzea. Berria eskatu beharko genuen hurrengo banaketan.

Gelatik atera eta eskailerara hurreratu nintzenean, Martzele nire ondoan makurtu zen. “Entzun, Oxa. Bazekinat zenbat maite huen Lian, eta bazekinat agurrak gogorrek direla. Guztiok maite geninan. Goazen merezi zinan agurra egitera, beraz. Ados?”, esan zuen, konturatu orduko masailean behera zihoakidan malkoa eskuaz sikatzearekin batera.

Beste besarkada batean bildu ninduen, eta estu heldu nion neuk ere.

Zelaira iritsi ginenean jende talde handia zegoen bertan jada. Lurrean eseri ginen, telazko estalki batzuen gainean, eta Lur eta Reno ikusi nituen jendearen artean, euren senideekin batera. Gure auzoko jendeaz gain Lianen lehengo auzokoak ere bertan zeuden; jaiotzez hegoalderagokoa zela oroitzen nuen.

Seiak igaro eta auzokoak auzoak jendaurrera ateratzen hasi ziren, banaka zein taldeka. Izarrek hitz eder batzuk esan zituen, Lian agurtu beharrak sentiarazten ziona azalduz. “Agur diotsugu orain, lagun, beste nonbait kaixo esateko aukera izango dugulakoan.” Beste norbaitek kantu bat abestu zuen gitarratekin; dantza egin zuten, eta bertsoetan. Akierrek poema bat leitu zuen, eta hainbat auzokok Lianetaz hitz egin zuten, bere barre ozenaz eta naturaren inguruko jakintzaz eta zorrotzasunaz. Norbaitek txokolate beroa eskaini zidan eta eskuak berotu nituen edalontziarekin. Ingurura begiratu nuen: ondoko muinoan ardi aldra bat zegoen belarrari hozka.

Jendeak zutitzen eta emateko zeukana partekatzen jarraitzen zuen. Loreak eta mendiak aipatu zituzten eta ohartu nintzen zenbat jende izan zuen lagun Lianek, eta zabal sentitu nintzen, inoiz baino zabalago, gu guztiok hark besoetan hartutako gorputz bat bagina bezala, bakar. Neuk ere eman gura nuen zerbait Lian oroitzeko, barruan neukanari kolorea emateko. Baina, beste behin, berbek ihes egiten zidaten.

Mezutik mezura tarte luza zuten hasi zen; laster zutitu egingo ginen guztiok, Agur ekitaldia amaitutzat eman eta solasari ekiteko. Orduan, jende artean eserita nengoen lekuan, norbait sentitu nuen nire atzean zutik. Buelta eman eta Lur zela ikusi nuen. Eskua luzatu zidan.

“Egingo dinagu dantza?”

GOMENDIOAK

LUR GAINEAN, ITZAL AZPIAN EMAKUME NEKAZARIAK ETA PARTE HARTZEA

Leire Milikua Larramendi 2022. Lisipe. Saiakera

Argia. Fokua. Ikusgarritasuna. Aitortza. Bai, horiek guztiak behar dira existitzeko, ikusiak izateko, eta, hala, eragin ahal izateko. Alabaina, hori da patriarkatuaren ezaugarrietako bat, emakumeen gaineko itzala. Eta hori da zeharkatzen gaituen sistema. Liburu honetan emakume nekazarien parte hartzearen egoera gerturatzea da asmoa: batetik, erakusteko emakumeek sistema patriarkaleko edozein arlo eta eremutan dituzten egiturazko ezaugarriak partekatzen dituztela; eta, bestetik, ikusarazteko nola landatar eta nekazari izaerak zapalkuntza-geruza gehigarriak dakarzkien testuinguru urbanozentrismoa eta kapitalismoa.

URA LEPORAINO

Usue egia. Cenlit Ediciones. 2022. Komikia.

Usuek azkenean aurkitu du komunikatzeko eta hausnartzeko modurik onena: marrazkia.

Ura leporaino kontakizun grafiko-autobiografiko bat da, konfinamendu garaian eta ondoren, —elkarrizketak antigenoei buruz hitz egitera mugatzen zirenean—, bere eguneroko sentimendu eta gogoetak islatzen dituen; batzuetan frustrazioarekin, beste batzuetan umorearekin, beste batzuetan fantasiazko baliabideekin...

Garai historiko etsigarria eta nekagarria izan den arren, Usuek zer pentsatua eman dio. Trebezia sozial miresgarriak dituelako (eskolaurreko irakasleak hala esaten zuen), erraz egiten ditu lagunak. Chavela Vargas, Henry Purcell, Nacho Vegas, Virginia Woolf... izango dira bere itxialdiko kuadrilla berria.

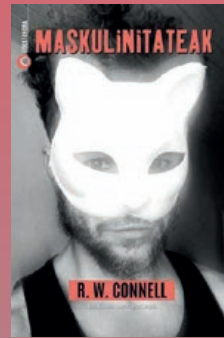
¿QUÉ HACER EN CASO DE INCENDIO?

Emilio Santiago Muño y Héctor Tejero Franco. 2019. Capitan Swing Ensayo

Emilio Santiago y Héctor Tejero, autores de ¿Qué hacer en caso de incendio? nos muestran primero la magnitud del incendio que amenaza nuestro futuro y nos muestran una vía de escape hacia la que dirigirnos y ganar tiempo. Este horizonte de transformación urgente debe abrirse camino entre dos tentaciones desmovilizadoras: el catastrofismo, que otorga al colapso el estatus de un hecho consumado, y el tecnoutopismo liberal, que pretende rebajar la sostenibilidad a un problema técnico gestionable por el mercado.

Vivimos tiempos extraordinarios: nunca antes ningún ser humano había experimentado una concentración de gases de efecto invernadero como la actual. El cambio climático y la crisis ecológica se están acelerando a un ritmo insospechado y ahora nuestra casa está en llamas. ¿Qué hacemos en un incendio? Mantener la calma y buscar una salida de emergencia.

La crisis ecológica es esencialmente una disputa política. Y para que los de abajo podamos vencer en la próxima década, que se antoja decisiva, los autores hacen una apuesta por el Green New Deal. Dado a conocer globalmente por Alexandria Ocasio-Cortez, el *Green New Deal* es un ambicioso programa de intervención pública y movilización social para frenar los peores desmanes del nihilismo ecológico y social neoliberal. Y puede convertirse en la llave maestra de un proyecto político ecologista de mayorías, capaz de plantar cara a la destrucción de la vida y de ganar un futuro mejor para todos los habitantes del planeta. ¿*Qué hacer en caso de incendio?* es una propuesta atrevida para convertir la transición ecológica en la dimensión central de un proyecto político radicalmente democrático y popular.

MASKULINITATEAK

Autorea: R.W. Connell; itzultzailea: Ane Garcia Lopez, Eskafandra editoriala, 2022

R.W. Connell soziologo australiarraren ‘Masculinities’ euskaratu du Ane Garcia Lopezek. Maskulinitatearen kontzeptuaren inguruan hausnartzen duen eta lehen aldiz ‘maskulinitate hegemonikoa’ kontzeptua jasotzen duen ikerketa lan hau euskarara ekarrita euskal gizartean «eskema batzuk apurtuko lituzke», Garcia Lopezek hitzetan.

Genero berdintasunaren aldeko borrokan gizonen lekua zein den erantzuteko aukeratu dute Elkar argitaletxearen ‘Eskafandra’ bildumaren zazpigarren lan hau, Ramon Zabalegi artistak diseinatutako azalarekin. Liburuaren aurkezpenean Lorea Agirre ‘Jakín’ aldizkariaren zuzendariak azpimarratu duenez, bilduma honen barruan sartzen diren obrek itzulpengintza eta ekarpen feminista egiten dute. Agirreren hitzetan, R.W. Connellek «soziologia egiteko beste modu bat» ekarri du. Gaztetatik klasearen inguruko eztabaidaz abiatuta, klase borrokaren eta generoaren arteko uztarketara pasa zen, 1993an ostegun honetan aurkeztutako lanarekin maskulinitateak aztertzen hasi zen.

Horrela, sistema baldintzatzen duen maskulinitate hegemoniko hori ze momentutan jartzen den zalantzan aztertzen du lan honetan. Agirrek aipatutako adibide esanguratsuenak gazte prekarizatuen, gizon homosexualen eta emakume feministekin militaritzen duten gizonen kasuak dira, besteak beste.

BARBAROAK ETA ZIBILIZATUAK EUSKAL GATAZKEN ESKULIBURU MATERIALISTA

Ibai Atutxa Ordeñana 2022. Txalaparta. Saiakera

Kritika eta praktika marxisten, transfeministen eta dekolonialen pentsamoldeak bere eginez, eskuliburu honek mende mende gure herrian eraikitako iruditeria basa aztertzen du. Horretarako, Euskal Herriko pentsalariak eta iturriak oinarri hartuta, lau barbarizazio prozesu aletzen ditu, barbarizazioa izanik, egilearen hitzetan, “euskaldun desobediente emantzipatzailearen aurkako indarkeria materiala”. Horrenbestez, erreminta kutxa bat izan nahi du euskararen, euskaldunaren eta Euskal Herriaren zapalkuntzak barbarizazio prozesuen gurutzaketatik ulertzeko. Iruditeria horretatik ihes egiteko praktikak ere proposatzen ditu, eta erakusten nola izan den euskara zapalkuntzarako eta erresistentziarako eremu behinena.

Iratzar fundazioak eta Txalapartak elkarlanean argitaratzen duten Iparrorratza bildumaren 5. alea da hau.

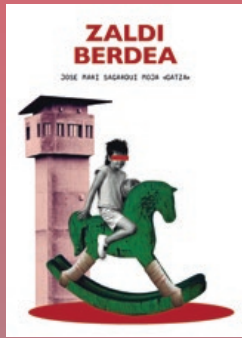

GUREAK ERE BADIRA DESIRA, BOTEREA, EPIKA

Lur Albizu Etxetxipia Eraitx Saez de Egilaz Ramos 2022. Txalaparta. Saiakera

Belaunaldi aldaketa bat gertatu dela, egungo gazteek ez dakitela konpromisoa zer den, ez dagoela etorkizun desiragarri posiblerik, abertzaletasuna eta komunitatea ahuldu egin direla... horiek eta gisakoak maiz entzun ditugu azken urteetan. Halako ideia maiztu bezain erosoak nondik datozen azaldu eta horiek problematizatzen dituzte egileek, afektuetan eta kolektiboan arreta jarri eta eraldaketa sozialerako desira, boterea eta epika ardatz hartuta. Beren esperientzia, gorputz eta ikuspegitik aztertzen dute orain arte eraiki den istorio komuna, eta hori berridazteko gakoak ematen dituzte, zeren, denok kabituko bagara, istorio komunak ezin baitu istorio bakarra izan. Haienak ere badirelako.

Iratzar fundazioak eta Txalapartak elkarlanean argitaratzen duten Iparrorratza bildumaren 6. alea da hau.

ZALDI BERDEA

**Jose Mari Sagardui Moja “Gatza” 2022.
Ateramiñe.
Narrazioa**

Ihes egiteko leku aproposan idatzi zuen Jose Mari Sagarduik narrazio hau, kartzelan ia 31 urte zeramatzala, ordu arte saiatu gabe zuen hanka egiteko moduari helduta, betiere kaleko askatasuna eta bertako eta barruko lagunak gogoan. Hiru hamarkadan hainbat aldiz saiatu zen ihes egiten, eta haietako batean erreka jo zuen. Ez zuen erraz ahaztuko egun hura, eta une batez askatasuna usaintzeko bide eman zion saio haren berri ematea erabaki zuen, beraz, batez ere zulo ilun eta beti urrun haietan izandako sentipenak, milaka euskal herritarren sentipen direnak, harresietatik kanpo barreiatzeko asmoz. Gogoak denboran aurrera eta atzera eginez, bertatik bertara bizi izandako hainbat gertakari ezagunen eta hamaika pasadizo ezezagunen berri ematen digu narrazio gordin bezain hunkigarri honetan. Bereziarena, Granadako espetxean huts egin zuen ihes saioaren zazpigarren urteurren eguna, Gatzaren alaba jaio eta Zaldi Berdea sortu zenekoa.

HONDAMENDIA

Antzezlan. 2022

Zuzendaritza: Ximun Fuchs.

Idazlea: Harkaitz Cano.

Antzezleak: Ander Lipus, Ane Sagues, Ruth Guimerá, Jon Ander Urresti, Maialen Belaustegi, Maite Larburu, Manex Fuchs, Eneko Gil.

Ekoizpena: Artedrama y Axut!.

Zaldibarko zabortegiko gertaerarena eta izurriarena, denboran, elkarren ganean jarri ziren bi hondamendi izan ziren. Axut! eta Artedrama antzerki taldeek disziplina anitzeko obra sortu dute hondamendi bikoitza abiapuntu hartuta. Zaldibarko gertakariak hasi, handik hilabetera lehertu zen pandemiarekin jarraitu eta ihauterien itzulerarekin amaitu. Heriotza, drama, lana, luizia, mina, angustia. Mugak, neurriak, grinak, maitasuna eta sendia. Inauteria. Zaldibar eta pandemia; bizitza zabortegian.

Axut! eta Artedrama konpainiek antzerkia ulertzeko eta bizitzeko moduarekin bat, gidoia ez dator idatzia zuzendaria eta aktoreengana. Testua bizia da, bidea egin ahala haziz eta garatuz doa. Harkaitz Canok eta Ximon Fuchsek elkarrekin idatzi dute testua eta Ander Lipus, Maite Larburu, Manex Fuchs, Ruth Guimera, Eneko Gil, Ane Sagüés eta Jon Ander Urresti. Dantzaria, irrati-esataria, Zaldibarko langileak, politikariak, enpresariak... gorpuztu dituzte antzeslana.

Zuzeneko musikaz, bideoz eta dantzaz osatutako ikuskizuna da ‘Hondamendia’. Maialen Belaustegi arduratu da bideogintzaz, Philippe Ducouk sortu du koreografia eta Maite Larburuk eta Asier Ituartekek musika. Eszenografia Fran Dussordek prestatu du, argiztapen diseinua Xabier Mujikarena da eta soinu diseinua Philippe Barandiaranena. Denera, agertoki ganean, 23 pertsona lanean.

*Argazkia INFOA: Guillaume Fauveau, berria.eus - berria.eus, CC-BY-SA

«Josi eta josi gure ehundura»
Oier Zuñiga

